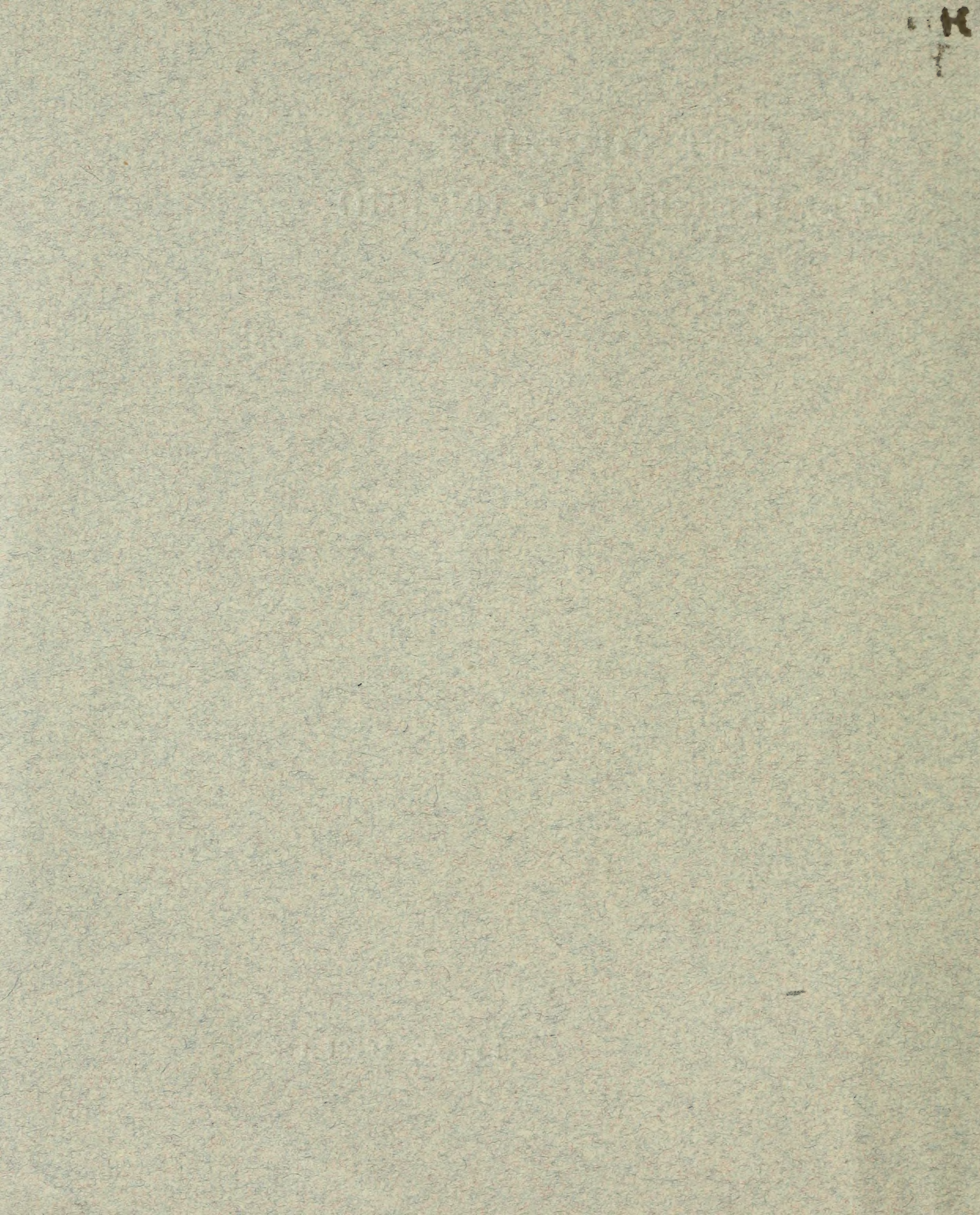
HET OPROER TE UTRECHT IN 1610

D. A. FELIX

HET OPROER TE UTRECHT IN 1610.

:: HET OPROER :: TE UTRECHT IN 1610

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN DOCTOR IN DE NEDERLANDSCHE LETTEREN AAN DE RIJKSUNIVERSITEIT TE UTRECHT, OP GEZAG VAN DEN RECTOR-MAGNIFICUS DR. G. W. KERNKAMP, HOOGLEERAAR IN DE FACULTEIT DER LETTEREN EN WIJSBEGEERTE, VOLGENS BESLUIT VAN DEN SENAAT DER UNIVERSITEIT TEGEN DE BEDENKINGEN VAN DE FACULTEIT DER LETTEREN EN WIJSBEGEERTE TE VERDEDIGEN OP VRIJDAG 11 JULI 1919, DES NAMIDDAGS TE DRIE UUR, DOOR

DINA ALBERTINA FELIX,

:: GEBOREN TE UTRECHT ::

:: UTRECHT — A. OOSTHOEK — 1919 ::

Bij het beëindigen mijner academische studie is het mij een voorrecht, een woord van hartelijken dank te mogen richten, allereerst tot U, Professor Kernkamp, die als promotor mij steeds op de meest welwillende wijze Uw raad en voorlichting gegeven, en ook door Uwe persoonlijke belangstelling in mijn werk mijn taak in dezen tot een aangename gemaakt hebt. Ook het onderwijs, dat ik van U mocht genieten, waardeer ik zeer.

Ook Professor Muller ben ik veel dank verschuldigd voor veel nuttige kennis en vriendelijke belangstelling.

Aan Uw zeer gewaardeerde colleges, Prof. Frantzen (— ik denk speciaal aan die over vergelijkende Germaansche taalwetenschap en de behandeling van den Parzival —) zal ik steeds met groot genoegen terugdenken. Het spijt mij, dat gebrek aan tijd mij belet heeft, mijn studie op dit gebied voort te zetten, evenals ik dat betreur ten opzichte van de door U gedoceerde vakken, Professor Caland. Voor wat ik van U mocht leeren, dank ik U echter ten zeerste.

Ook de hoogleeraren Oppermann en Niermeyer dank ik voor 't, zij 't ook kortstondig, van hen genoten onderwijs.

Tenslotte dank ik U, Professor de Vooys, dat Gij mij, hoewel niet Uw leerling, bij de afsluiting mijner studie behulpzaam hebt willen zijn.

Het Gemeentebestuur van Zierikzee dank ik voor zijn welwillendheid, die mij in staat stelde, de voor mijn onderzoek benoodigde archivalia op 't gemeentearchief aldaar te raadplegen.

AAN MIJN OUDERS.

INLEIDING.

„De geschiedenis van het Sticht, van de oudste tijden tot op den ondergang onzer republiek, is een gedurige worsteling van de volkspartij tegen de geestelijkheid en den adel. Onder allerlei leuzen wordt die strijd gevoerd, nu eens in vereeniging met de graven van Holland, dan weer in verbond met de hertogen van Gelderland, nu eens onder de vlag der monarchie, voor Leicester tegen de veelhoofdige regeering der Staten, dan weer, in naam der volksvrijheid, voor de patriotsche regenten tegen den tyran Willem V: alles verandert met de omstandigheden der wisselende tijden, alleen de democratische geest blijft door alle tijden onveranderd dezelfde." Aldus prof. Fruin in zijn artikel over Motley's Geschiedenis der Vereenigde Nederlanden.

Deze definitie is volkomen juist, mits men onder „volkspartij" versta: „de gegoede, neringdoende burgerij, die telkens met alle haar ten dienste staande middelen voor haar belangen opkomt", en onder: „democratische geest" het verlangen van diezelfde burgerij, om haar deel te hebben aan de vele voordeelen (en niet alleen in materieelen zin) die aan 't bekleeden van de verschillende regeeringsposten verbonden waren. De regeering immers ('t zij algemeene, provinciale of stedelijke) genoot in dien tijd een bijna onbeperkte macht. Wie ervan uitgesloten was, miste niet alleen de directe voordeelen, die zij hem, speciaal in Utrecht, kon opbrengen, maar was ook overigens in een weinig benijdenswaardige positie, aangezien de niet-regeerenden qua tales van allen invloed op den gang van zaken waren uitgesloten. Vandaar dat de burgerij herhaaldelijk poogt, haar aandeel in 't bestuur te (her)krijgen.

Men kan dit „democratie" noemen, mits men in 't oog houdt, dat 't gaat om de belangen van één bepaalden stand, die strijdt voor zijn eigen belang. Juister is de benaming: „partij der burgerij". Gemakshalve zal ik mij aan de algemeen gebruikte benaming van „democraten" houden.

Deze „democraten" zijn 't dus, die voortdurend in de geschiedenis der stad Utrecht een rol spelen, en in hun strijd tegen de overheerschende stand(en) een voortzetting geven van een conflict, dat in de middeleeuwen algemeen was, maar met den overgang naar den nieuwen tijd in gewesten als Holland en Zeeland door de verplaatsing der machtsverhoudingen opgelost was. Daar kon de zich krachtig ontwikkelende burgerij zich gemakkelijk van de politieke macht meester maken en op haar beurt volgens 't oude, beproefde systeem, de zaken naar haar hand zetten. In Utrecht was de toestand evenwel anders: het overwicht van den adel was daar te groot, en de ontwikkeling der burgerij, speciaal op economisch gebied, te gering, om tot een omkeer in de machtsverhoudingen te komen. Zoo bleef de strijd voortduren, ook al zijn er soms enkele voordeelen voor de burgerij te boeken, zooals bij de regeeringsverandering in 1618.

Men moet dit algemeene verband goed in 't oog hebben, om de gebeurtenissen te Utrecht van 1610 op haar juiste waarde te kunnen schatten. Zij geven te zien een mislukte poging om de gulden dagen, toen de „democratie" in Utrecht hoogtij vierde (speciaal in den tijd van Leicester), te doen terugkeeren. De poging was van te voren tot mislukking gedoemd, omdat er geen wettig erkende macht in den staat was, waarbij zij zich kon aansluiten, of door wie zij gesteund kon worden. Het zuiver locale karakter, dat 't oproer te Utrecht in 1610 draagt, geeft tegelijk de oorzaak aan van zijn mislukking. Hoe graag had men de zaak tot een algemeene gemaakt, bij de andere provincies steun gevonden, en zich 't lastige juk van Holland en de Algemeene Staten tegelijk met dat van den gehaten Utrechtschen adel van den hals geschoven! Maar daarvoor ontbrak 't den Utrechtschen burgers aan politiek doorzicht en

politieken invloed; de heele beweging loopt in 't zand — en door hun machteloosheid eenerzijds (tegenover den adel) geven zij hun grooter vijanden (Holland en de St. Gen.) gelegenheid, hun 't juk nog wat vaster op de schouders te leggen. Geen wonder, dat Utrecht in 1618 rijp is voor een revolutie ten gunste van Maurits.

Bezien we deze „democratische partij" wat nader.

Haar eerste belangrijke overwinning valt in 't jaar 1304. Het gelukte haar toen, met hulp der tijdelijk in Utrecht heerschende Vlamingen (— Jan van Renesse had daar, zooals men weet, zijn hoofdkwartier —) haar invloed op de stadsregeering blijvend te doen bevestigen door den grooten gildebrief van 1304, die de verkiezing van den raad aan de oudermannen der gilden gaf, en de schepenen (aristocraten) vrijwel van 't stadsbestuur uitsloot door hun taak te beperken tot de rechtspraak zonder meer. [We zien hier reeds de later zoo bekende tegenstelling: (de bisschop en) de aristocraten gesteund door Holland, de democraten door een toevallig en tijdelijk bovendrijvenden, vreemden invloed.]

Bij den gildebrief van 1341 werd de macht der democratische partij nog uitgebreid: de oudermannen der gilden worden in den raad opgenomen en belangrijke raadsbesluiten aan de goedkeuring der gilden, met recht van amendement, onderworpen [1]).

Deze „democratische" raad breidt zijn macht voortdurend uit ten koste van die van den landsheer, weet de geheele crimineele en een deel der civiele rechtspraak in handen te krijgen, en versterkt op die manier de positie der stad in de inmiddels (1375) met belangrijke rechten begiftigde „Staten". Aan den strijd der aristocraten onderling (de democratische Gunterlingen, later Lokhorsten tegenover de aristocratische Lichtenbergers) heeft de stad natuurlijk ruimschoots haar deel. Nieuwe steun komt opdagen in de persoon van Filips van Bourgondië, die om

[1]) Mr. S. Muller Fzn., Schetsen uit de M. Eeuwen. dl. I pg. 147.

partij-redenen den „kabeljauw" anti-Lichtenberger Zweder van Kuilenburg helpt om zich op zijn tijdelijken bisschopszetel (1425—1430) te handhaven.

Alleen onder bisschop David van Bourgondië hebben de stad en de gilden tijdelijk hun voorrechten moeten opgeven; evenwel niet zonder hevig verzet — getuige de wegvoering van den bisschop op de mestkar naar Amersfoort (1483).

Toch kon Utrecht zich niet blijvend aan den invloed der Bourgondiërs ontworstelen, zelfs niet in verbond met Karel van Gelder. De zwakheid van Hendrik van Beieren (1524—28) verhaastte het proces: door steun te zoeken bij de Bourgondiërs, dreef hij de stad tot hulp vragen aan de Gelderschen en maakte zoo het zoozeer verfoeide ingrijpen van Karel V noodzakelijk. Het spreekt vanzelf, dat 't na het overgaan van 't bestuur in diens handen (1528) met den volksinvloed op de regeering gedaan is: de gilden verliezen alle politieke rechten, en 't nieuw-gebouwde slot Vredenburch boezemt den ontevredenen voorloopig genoeg respect in. Zelfs de vereeniging met het gehate Holland (en Zeeland) onder één stadhouder (1534) moest men zich laten welgevallen en in 1550 wordt het recht van de „hoghe overigheit" om den magistraat te kiezen nog eens uitdrukkelijk in een ordonnantie vastgelegd. Natuurlijk blijft de afkeer van Holland en van 't Bourgondische centralisatiesysteem bestaan, maar pas de Hervorming, die nieuwe belangen en elementen op den voorgrond brengt, geeft de onderliggende partij gelegenheid, haar kracht opnieuw te uiten.

Onmiddellijk na 't overgaan van de stad aan den Prins (1577) wordt de strijd voor de rechten der burgerij hervat. 't Gaat nu natuurlijk om 't herstel der oude rechten en privilegiën. De satisfactie had zich, uit den aard der zaak, meer tot de gewestelijke en algemeene belangen bepaald, en 't is zeer onwaarschijnlijk, dat de burgerij in die dagen in den stedelijken magistraat de overhand had. Wel zal zij rijkelijk vertegenwoordigd zijn geweest bij den beeldenstorm van 1579, die ten

doel had, de kerken voor de Hervormden in bezit te nemen.

Een tweede succes was 't placcaat van 1580, waarbij den katholieken geestelijken 't uitoefenen van hun functie verboden wordt.

Tot een politiek succes, n.l. 't casseeren van 't tot dusverre door de geestelijkheid gevormde eerste lid der Staten, komt 't evenwel nog niet: volgens uitspraak van den Landraad (April 1582) zal het 1ste lid der Staten bestaan uit 6 tot 8 personen (geëligeerden), gekozen door kleine steden en burgerij uit een voordracht van 10 tot 12 personen, door de stad Utrecht aangewezen uit de leden der 5 kapittels, die tevens werden geseculariseerd tot college's van administratie voor de hun toebehoorende rijke goederen. De Geëligeerden moesten Hervormd zijn. Geen overwinning dus voor de burgerij, daar hun tegenstanders, de aristocraten, meer kans hadden in de colleges opgenomen te worden dan zij; de instelling van de Geëligeerden kwam tenslotte neer op een dubbele vertegenwoordiging van den adel in de Staten. Ook kon zij niet verhinderen, dat de opbrengst der z.g. „geestelijke" of kapittelgoederen haar vijanden ten goede kwam. Dezelfde uitspraak van den Landraad bepaalde, dat de opbrengst jaarlijks onder de kapittelheeren verdeeld zou worden en niet, zooals de burgerij gewild had, „ad pios usus" aangewend — een strijd, die eerst ten tijde van Voetius beslecht is.

De Hervorming heeft dus in Utrecht de positie van den adel, zoowel politiek als economisch, versterkt. De poging in 1582 om de magistraatskeuze weer aan de gilden te brengen, mislukte eveneens als de „geweldige opschudding" van 1583, die o.a. ten doel had den acht burgerhoplieden (in zekeren zin de vertegenwoordigers der burgerij) in belangrijke zaken medezeggenschap in de vroedschap te geven. Ook de instelling van een erfraad (1584), een z.g. „perpetuele" vroedschap, die zichzelf voltallig hield, voor burgemeesters en schepenen dubbeltallen opmaakte, en de kameraars zelf koos, is een bewijs voor den grooten invloed van den adel. De stadhouder (Villers) handelde blijkbaar naar zijn wenschen, en tegen de volkswoede zag men niet op. Eerst na de gevangen-

neming van Villers (1585) verandert de zaak: de „gemeente" noodzaakt de Staten, een plaatsvervanger voor Villers aan te stellen, en dezen in zijn instructie een uitgebreide macht te geven, o.a. de keuze van den jaarlijks aftredenden magistraat op den voet van de satisfactie van 1577.

Het feit, dat de democratische partij hier het vroeger zoo gehate centrale gezag helpt versterken, bewijst wel, hoe sterk zij haar tegenpartij achtte. Tevens worde de nadruk gelegd op 't feit, dat Leicester niet de democraten op 't kussen bracht, maar vond, aangezien Nieuwenaar, een maand na zijn benoeming, van zijn bevoegdheid gebruik maakte om hen in de stadsregeering te brengen. Vermoedelijk geven èn de dood van den Prins èn de scheiding van Holland, die den aristocraten een belangrijken steun ontnamen, de verklaring van dezen vrij plotselingen omkeer.

Onder Leicester wordt de zaak in grooten stijl voortgezet. Niet alleen in stedelijke en gewestelijke, maar ook in algemeene landszaken moeten de burgerhoplieden den toon aangeven. Hun bestraffing van Amsterdam inzake 't zich niet storen aan 't uitvoerverbod der Staten-Generaal, de brutale oplichting van Buys, de afzonderlijke aanbieding der souvereiniteit aan Elisabeth, de uitzetting van Thin en vele anderen, de poging in Utrecht een afzonderlijke vergadering der Staten-Generaal bijeen te roepen, zijn voldoende bekend. Ook de oude vragen komen weer op 't tapijt: de cassatie van Geëligeerden wordt door den raad toegestaan, maar als deze schikking voor de stad onvoordeelig blijkt (— de ridderschap weigert zitting te nemen zonder Geëligeerden, zoodat Utrecht dan in 't geheel niet ter Generaliteit vertegenwoordigd wordt —) legt men zich, onder invloed van den handigen Deventer, neer bij 't besluit van Nieuwenaar, dat 't getal Geëligeerden terugbrengt op 5, voor de eerste maal te benoemen door den Stadhouder.

Natuurlijk is dit alles alleen mogelijk voorzoover Leicester's macht onverzwakt blijft; 't duurt dan ook niet lang, of Nieuwenaar begint zijn draai te nemen naar den kant der aristocraten

(het verzoek van 8 leden der ridderschap om herstel van hun geschonden privilegiën in 1587 bewijst, dat men ook daar weer hoop begon te koesteren op een anderen gang van zaken), en de definitieve overwinning van Oldenbarnevelt en de Staten in 1588 geeft ook den Utrechtschen democraten den genadestoot: bij de magistraatsverandering van dat jaar worden Deventer c.s. verdreven, en het oude systeem met de oude personen, met hulp van Holland, hersteld. Van nu af zit de aristocratie stevig in den zadel, aangezien zij nu den steun van de algemeene landsregeering heeft, die blijvend is, en geconsolideerd wordt door de benoeming van Maurits tot stadhouder van Utrecht in 1590. Door toedoen der aristocratie heeft dus de provincie als geheel zich geschikt naar en afhankelijk gemaakt van de Algemeene Staten en Holland; daartegenover heeft de aristocratie in de provincie zelf haar macht en overwicht behouden en versterkt. Men heeft dus den invloed naar buiten prijsgegeven om dien naar binnen te versterken. Het is dus alleszins begrijpelijk, dat de onderliggende partij voortaan de eigen belangen meent te zien samenvallen met die van stad en gewest.

We hebben gezien, hoe de strijd tusschen aristocraten en democraten, oorspronkelijk in hoofdzaak de stedelijke belangen rakend, zich meer en meer uitbreidt ook over de gewestelijke zaken, naarmate de invloed der eersten in de provinciale staten toenam. Sinds 1588 komt daar een nieuw terrein bij, n.l. de algemeene landszaken, in zooverre men meent, dat een versterking van 't algemeene landsgezag noodzakelijk versterking van 't aristocratische element in gewestelijke en stedelijke regeering meebrengt.

De Utrechtsche democraat, uit puur eigen belang voor z'n deel in de regeering (= macht en voordeel) opkomend, staat daardoor vanzelf tegenover: 1°. de gevestigde orde van zaken sinds '88, ook in gewestelijk en algemeen landsbestuur, en 2°. het beginsel, dat dien staat van zaken wettigt,

n.l. dat van de souvereiniteit der St. Generaal, wat betreft de inmenging in provinciale zaken, en van die der Provinciale Staten wat betreft de stedelijke aangelegenheden.

De in oorsprong zuiver locale conflicten krijgen hierdoor een algemeene, den geheelen Staat aangaande beteekenis. Vandaar dat 't conflict van 1610 in wezen weinig, in uitwerking en draagkracht echter veel verschilt van vorige dergelijke bewegingen.

Was n.l. de opzet van toen gelukt, en de stad er in geslaagd zichzelf en de provincie uit 't bestaande regeeringsverband los te rukken, dan was vermoedelijk 't geheele heerschende regeeringssysteem uiteengevallen en daarmee onze positie tegenover 't buitenland ernstig bedreigd. Men heeft Oldenbarnevelt vaak verweten, dat hij van zijn macht en gezag misbruik gemaakt heeft; maar 't is met deze gebeurtenissen voor oogen duidelijk, dat men bij de bestaande toestanden niet met een „meer" of „minder" geholpen was. Het ging er niet om, dat de eene partij „zachter" en met meer behartiging van den volkswil regeeren zou dan de andere; het ging er alleen om, wie er regeeren zou; het regeeren zelf deed men beide op gelijke wijze naar de inzichten en waarschijnlijk ook behoeften van dien tijd. M. i. is de tragiek van Oldenbarnevelt hoofdzakelijk dit: dat hij genoodzaakt was, een systeem te huldigen, dat zijn eigen reactie noodzakelijkerwijze meebracht en zich dan zou keeren tegen dengene, die het, zij 't ook op de meest eminente wijze en met de zuiverste en meest oprechte bedoelingen, gebruikt had. In ieder geval: het oproer te Utrecht in 1610 geeft ons een duidelijken blik in 't gebrekkig en dikwijls volslagen ontoereikend functionneeren der toenmalige staatsmachine, en doet ons begrijpen dat 't herhaalde, vaak zoo willekeurig lijkende ingrijpen van personen, waar men een uitspraak volgens wetten of althans van regeeringscolleges qua tales verwachten zou, eenvoudig een door de praktijk geboden noodzakelijkheid was. M. i. ligt de oplossing van 't conflict van 1610 dan ook niet in eenige (slecht nagekomen) verdragen en bepalingen, maar in

de ongereglementeerde p r a c t ij k, waarop 't krachtdadig optreden van Oldenbarnevelt c.s. zeker niet voor 't geringste deel zijn invloed heeft laten gelden.

Het sinds 1588 gevolgde regeeringssysteem kan men 't best aanduiden met den naam: oligarchisch-autocratisch. Wat 't laatste betreft: de leer van 't souvereine gezag der staten, en, mut. mut., stedelijke regeering, is zeer zeker regelrecht uit Holland geimporteerd: alleen zijn daar de stedelijke regeeringen nog geen gesloten colleges, waar alle niet bevoorrechten worden uitgesloten. Het is voldoende bekend, dat in dezen tijd in Holland „Hans Mulder, Hans Kaaskooper", kortom de opkomende burgerij, in de regeering zat, 't regeeren meer last dan lust was, en er daar dus nog geen sprake was van de later zoo beruchte regentenklieken. Voor machtsmisbruik ten gunste van enkelen is daar dus nog weinig kans: vandaar dat 't eenigszins gevaarlijke autoriteitsbeginsel er gewoonlijk voldoende tegenwicht vond in stedelijke en persoonlijke autonomie, en, althans in dezen tijd, meer ten goede (consolideering en continuïteit van de regeering) dan ten kwade (prikkelen tot verzet, en drijven tot 't uiterste) werkte. Geheel anders is de toestand in Utrecht. Daar versterkt 't een reeds bestaanden, machtigen stand, die in stad en gewest reeds de overhand heeft, en zich tegenover nieuwe elementen geheel afsluit, ja, vijandig stelt. Wat voor Holland goed was, was voor Utrecht verkeerd. Nog voor de burgerij tijd had gehad, om, evenals in Holland, haar rechtmatig deel aan de regeering te krijgen — de episode met Leicester is te beschouwen als een tusschenspel, waarvan niemand redelijkerwijze verwachten kon, dat het zou blijven voortduren — wordt haar de gelegenheid voorgoed ontnomen, met den steun van haar fortuinlijker Hollandsche zusterpartij. Geen wonder, dat de haat tegen Holland feller dan ooit bleef doorwoeden. Ook dit is een factor, waarbij we met de beschouwing van de in 't conflict betrokken elementen moeten rekening houden.

De regeering, die in 1588 in de stad Utrecht aan 't roer komt, is dus libertijnsch, Hollandschgezind, aristocratisch. Eerste burgemeester was — Dirc Canter, dien we als hoofdpersoon bij de gebeurtenissen van 1610 zullen terugvinden, dàn evenwel als hoofd der tegenpartij. De z.g. „consistoriale" predikanten, onder wie — Utenbogaert (al had men voor hem een uitzondering willen maken), worden gedwongen de stad te verlaten; Brakel, de „democratische" edelman, die 't met Leicester gehouden had, wordt uit de stad verbannen, en Canter volgt even trouw Oldenbarnevelts raadgevingen op, en correspondeert even ijverig met hem over de belangrijke zaken, als later Ledenberg. Van dit regeeringssysteem (het in alles Holland naar de oogen zien) is men voor 1610 niet meer afgeweken. Vandaar dat, toen in 1610 de moeilijkheden kwamen, Oldenbarnevelt ook in de provinciale en stedelijke zaken voldoende „in" zat, om de zaak onmiddellijk te doorzien, en op de rechte wijze aan te vatten. De kwestie van „inmenging" van Staten Generaal en Holland was dan ook niets bijzonders, een scherpe scheidingslijn tusschen de verschillende belangen was moeilijk te trekken. Men kan veilig aannemen, dat Oldenbarnevelt sinds 1588 een grooten invloed op den gang van zaken in de provincie heeft gehad, en dat de zelfstandigheid van deze tegenover hem en de Staten Generaal, althans in belangrijke zaken, zeer gering is geweest.

Wat betreft de verhouding van Stad en Staten: de invloed der stad was er niet op vooruitgegaan, sinds in 1590 (bij de benoeming van Maurits tot stadhouder) aan de Staten invloed op de magistraatskeuze werd toegestaan. Wèl bleef zij de voornaamste van de 5 in 't 3de Lid der Staten vertegenwoordigde steden, maar haar invloed daar was gering, vooral toen, na de instelling van de Geëligeerden, de adel als 't ware een dubbele vertegenwoordiging kreeg, aangezien pas in 1618 bepaald werd, dat de helft der Geëligeerden uit niet-adelijken moest bestaan. Deze beide punten: de kwestie der Geëligeerden, en die van den invloed der Staten op de magistraatsverkiezing in de stad, zullen

we dan ook in 1610 bij de voornaamste geschilpunten terugvinden: gelukte 't hierin verandering te brengen, dan was 't heele bestaande regeersysteem uit z'n voegen gelicht, wat alweer den fellen tegenstand van Oldenbarnevelt c.s. tegen de schijnbaar zoo voor de hand liggende eischen der „democraten" verklaart.

De z.g. „kleine steden": Amersfoort, Rhenen, Wijk bij Duurstede en Montfoort spelen in de kwesties meestal geen rol. Zij hadden te weinig invloed, en gingen meestal met de beide eerste Leden der Staten (Geëligeerden en Ridderschap) samen, daar voor hen de stad, als naaste concurrent bij 't streven naar macht, de natuurlijke tegenstander was. Alleen bij de later te behandelen kwestie der brouwerijen ten platten lande staan zij aan den kant der stad terwille van 't gemeenschappelijk belang in die zaak.

Onder 't nieuwe systeem is de invloed der stad in de Staten dus gering. 't Zelfde kan gezegd worden van den invloed der burgerij ten opzichte van de stadsregeering. Zoowel volgens de statisfactie, die de magistraatskeuze geheel afhankelijk maakte van den stadhouder, als volgens 't contract met Maurits van 1590, bestaat het dubbeltal, dat de magistraat voor de nominatie opmaakt, voor de helft uit den ouden magistraat, die dus in z'n geheel op de voordracht voorkomt. Natuurlijk werden niet altijd de ouden herkozen, maar de mogelijkheid bestond altijd, en in de practijk zien we dan ook voortdurend dezelfde namen voor de belangrijke ambten terugkeeren. Ook hier, zij 't misschien niet in zoo sterke mate als in de Staten, oligarchie en afsluiting. Dit op zichzelf zou al voldoende reden tot ontevredenheid hebben kunnen geven. De kwestie der z.g. „geestelijke" goederen is hierboven al even aangeroerd. Hun rijke inkomsten waren een begeerlijke buit voor alle partijen en gaven aanleiding tot veelvuldige klachten over misbruik, oneerlijke verdeeling, enz. Na 1588 had de stad vrijwel alleen het toezicht over de onder haar ressorteerende geestelijke goederen [1]) en zoo bleven zij een

[1]) v. Buchell, Diarium pg. 180. Acquoy, Arch. Ned. kerkgesch. VI pg. 348.

niet te controleeren bron van inkomsten èn voor de Staten èn voor vele particulieren, zoodat degenen, die niet zoo gelukkig waren, erin te deelen, daarnaar streefden langs den indirecten weg, n.l. door te eischen dat men de steeds toenemende uitgaven — (gevolg van de stijgende oorlogskosten) — allereerst uit deze bron zou dekken, en ze pas in laatste instantie op de toch al zoo ver achterstaande burgerij zou verhalen. Dit is een van de redenen, die men in 1598 bij 't verzet tegen nieuwe belastingen opgeeft: een oogenblik dreigt dan 't gevaar van een „alteratie", maar na een conferentie met Maurits in Den Haag, waaraan ook 2 burgerhoplieden als vertegenwoordigers der regeering deelnemen, waarbij blijkt, dat de contributie niet verminderd kon worden, schijnt men er zich bij te hebben neergelegd. In zekeren zin is hier een voorspel van de gebeurtenissen van 1610: ook de kwestie van den erfraad komt weer op 't tapijt, maar tot een succes van den kant der burgerij komt 't niet.

Zoo blijft de ontevredenheid voortbroeien; 't wantrouwen tegen de Staten en hun bestuur blijft bestaan, tot 't dan in 1610 tot een nieuwe uitbarsting komt, waarbij alle oude grieven opgehaald worden, en men feitelijk niets anders wil dan terugkeeren naar den toestand van vóór 1588. Wat begrijpelijk is, daar de gang van zaken sinds dien tijd in alle opzichten voor de burgerij nadeelig was geweest; de Staten-aristocraten hadden een voorsprong gekregen, die niet zoo makkelijk meer in te halen was.

Streven naar de macht, de „souvereiniteit" in stedelijk, speciaal in provinciaal bestuur — ziedaar de stuwkracht van de beweging van 1610. M. i. heeft men deze niet op te vatten als wanhoopsuiting van eindelijk hun geduld verliezende slechtgeregeerden, evenmin als een poging, om met de daad gedaan te krijgen, wat lange vertoogen niet hadden uitgewerkt, maar eenvoudig als phase in den steeds voortdurenden strijd: er was een gelegenheid, om naar de macht te grijpen, dus deed men 't.

Dezen indruk krijgt men vooral uit de houding en de uitlatingen van de beide personen, die er een hoofdrol in speelden, Reinier van Aeswijn, heer van Brakel, en oud-burgemeester Dirc Canter. De eerste had onder Leicester een belangrijke rol gespeeld — hij was toen o.a. lid geweest van de Kamer van Financiën en van den Raad van State; de tweede was vooral in de jaren 1588—1593 zeer op den voorgrond getreden. Van deze beiden was dus alleen de heer van Brakel zijn verleden getrouw. P. L. Muller [1]) noemt hem als den eenigen edelman, die zich ten tijde van Leicester bij de democraten had aangesloten. De aard van deze „democratie" blijkt voldoende uit 't berichtje van v. Buchell [2]), dat hij met geweld van wapenen trachtte, de boeren van Westbroek en Maartensdijk tot 't leveren van koren te dwingen en zijn gezegde aldaar: „De boeren te weesen gelijck de meelsack, hoe men die meer clopt, hoe meer die uytgaff." Dusseldorp teekent hem als fel Calvinist, hevig tegenstander der katholieken en zeer ruim van geweten wat betreft 't zich toeeigenen van de inkomsten der geestelijke goederen; hij noemt hem als voorbeeld hoezeer die inkomsten misbruikt werden [3]). Een bewijs dus, dat ook in dit opzicht de partijen elkaar niet veel toegaven: alleen keurde men van den ander af, wat men, zoo mogelijk, zelf precies eender deed.

Dat van Brakel een edelman van aanzien was, blijkt uit 't feit, dat hij behoort tot de mede-onderteekenaars der Unie van Utrecht, in 1580 1ste burgemeester van Utrecht was (in welke kwaliteit hij mee de instructie voor de geestelijke goederen opstelde), en tijdens Leicester zelfs zitting kreeg in den Raad van State. Ook vinden we hem genoemd als ontvanger-generaal der Generale Middelen [4]). Kort voor de regeeringsverandering van '88 wordt hij gevangen genomen („ob literas quasdam

---

[1]) Staat der Vereenigde Nederlanden pg. 391, 417.
[2]) Diarium p. 163, 165.
[3]) Annales van Dusseldorp, ed. Fruin, pg. 210.
[4]) Catal. arch. stad Utrecht II, pg. 367.

inventas" [1])), maar al spoedig door de nieuwe regeering losgelaten, tegelijk evenwel uit de stad verbannen. Uit woede hierover verbindt hij zich met den beruchten Schenck en Figius, den bevelhebber van Tiel, die op eigen gelegenheid tol hieven bij de samenvloeiïng van Maas en Waal. Zij werden echter verslagen, en Brakel vertrok voor eenigen tijd naar 't buitenland: van Meteren noemt Engeland, v. Buchell vertelt dat hij in '89 van 't hof van Hendrik van Navarre terugkeert. In ieder geval was hij in 1590 weer druk bezig, 't de stad moeilijk te maken [2]; ook in 1592 en '94 hooren we van hem [3]) hoe hij, na den dood van den schout, die hem verbannen had, opnieuw wenschte toegelaten te worden; in 1602 werd hij nog eens uitdrukkelijk uit de stad verbannen, die hij ditmaal langs den Burgwal bij de Servaaskerk had weten binnen te komen. Hem werd gelast, langs denzelfden weg weer te vertrekken: zoo noodig, zouden de 8 burgerhoplieden den schout bij de uitvoering van 't bevel assisteeren. In 1610 verlangde hij niet alleen herroeping van dit bevel, maar wilde ook weer toegelaten worden tot de ridderschap, en eischte nazien en sluiting van zijn rekeningen, die sinds 1588 onafgedaan waren. Op zichzelf waren deze eischen niet zoo onredelijk, maar de commissie der Staten Generaal zag in hem allereerst iemand, die de bestaande verwarring kwam vermeerderen, vandaar dat zij zijn „zaak" van grooter gewicht achtte dan die in werkelijkheid was.

Gevaarlijker tegenstander was Jhr. Dirc Canter. Deze had reeds verscheidene malen een regeeringsambt bekleed (schepen in 1575, '76, '77, '90, burgemeester 1588, '89, '91, '92, raadslid in 1584 en '94, buitengewoon raadsheer in 't Hof van Utrecht 1595—'98, in 1593 afgevaardigde van Utrecht ter Staten-Generaal inplaats van Heermale, welk ambt hij echter „propter morositatem" moest opgeven [4]). Na 1588 stond hij dus vooraan in de

1) v. Buchell pg. 179.
2) ibid. pg. 245.
3) Gem. Arch. Utrecht no. 3631.
4) v. Buchell pg. 355.

gelederen van zijn latere tegenstanders. Rogge [1]) vertelt, hoe hij, speciaal in kerkelijke zaken, Oldenbarnevelt geheel ter wille was, en een kerkordening hielp doordrijven (1593) wier invoering in Holland zèlf nooit gelukt was, om den verregaanden invloed, die daarbij aan den magistraat inzake de keuze van predikanten en kerkeraad werd toegestaan. Ook in Utrecht kwam verzet; de ontevredenen gingen naar IJselstein, zoodat men dus al in dezen tijd een „scheurkerk" had. Later — vermoedelijk na zijn uittreden uit de regeering — is Canter naar 't andere kamp overgegaan; in 1610 is hij ijverig democraat en Calvinist (hij stierf in 1616 in den roep van groote rechtzinnigheid). Van zijn leven is overigens weinig bekend; hij was zeer geleerd en o.a. bevriend met Lipsius. De merkwaardige omkeering in denkbeelden en politieke gedragslijn zal wel te verklaren zijn uit de omstandigheden: als „volksleider" was er vermoedelijk meer eer en voordeel te behalen dan als een der velen, die van de bestaande toestanden profiteerden. Zoo zien we hem als den eigenlijken leider der beweging van 1610; zijn medeburgemeester, Hendrik van Helsdingen, raakt bij hem geheel op den achtergrond, en veroorlooft zich alleen bij uitzondering een van hem afwijkende meening.

Als laatste factor in 't conflict, dat men zich voortdurend heeft zien uitbreiden, noem ik de Katholieken. Men weet, dat hun toestand in 't algemeen niet ongunstig was, en in Utrecht gunstiger dan elders, zoowel in de stad als op 't platteland. Vosmeer, de bekende vicaris-apostoliek, getuigt in 1602, dat er in Utrecht een talrijke geestelijkheid en zeer veel katholieken zijn, dat nergens hun kerkdienst meer en met meer vrijheid wordt uitgeoefend en dat ook in de omgelegen steden en dorpen op klaarlichten dag en voor de oogen der kettersche predikanten hun bijeenkomsten plaats hadden [2]). Volgens Fruin was in 1579 de geheele aanzienlijke klasse en van de lagere minstens een

[1]) Utenbogaert en zijn tijd I, pg. 113 vg.
[2]) Fruin, Inleiding op Dusseldorp's Annales pg. XXIII.

derde deel nog katholiek, en het grootste deel der aanzienlijke burgerij hun welgezind [1]). Ook in 1610 wordt gesproken van de groote moeilijkheid om nieuwe Geëligeerden te vinden, daar er bijna geen Hervormden meer voor in aanmerking komen buiten de reeds zitting hebbenden [2]). Ook op het platteland, althans in de provincie Utrecht, was hun toestand gunstig. Het verslag van de enquête van 1593 geeft daarvan menig bewijs [3]). Ook Knuttel [4]) geeft voorbeelden van hun stoutmoedig optreden, b.v. te Montfoort. Vandaar de herhaalde plakkaten tegen hen, en hun groote roerigheid, o.a. in 1606, ter gelegenheid van den inval van Spinola in de Betuwe, en in 1609 bij 't sluiten van 't Bestand. (Bij de onderhandelingen over vrede in 1607 was er sprake van geweest dat de Katholieke eeredienst in sommige steden waar de Katholieken talrijk waren, o. a. in Utrecht, zou worden hersteld [5])). Zij waren dus een partij waarmee rekening gehouden moest worden; verbonden met de z.g. „factionisten" of malcontenten van den Leicesterschen tijd, vormden zij voor de regeering een voortdurende bedreiging. Canter behoefde dan ook niet veel moeite te doen om hen op zijn hand te krijgen. Zij waren de regeering reeds vijandig gezind en wilde niets liever dan zich zooveel mogelijk vrijmaken.

Zoo ziet men dus verschillende groepen bij 't oproer betrokken, wier belangen vaak tegenstrijdig zijn. Het doel dat hen samenbracht, was zuiver negatief: zich vrijmaken van de macht der bestaande regeering. Vereenigd hoopte men den gemeenschappelijken vijand te slaan — om zich dan ieder afzonderlijk van een deel van den buit te kunnen meester maken. Het is duidelijk, dat alleen geweld aan een dergelijk oproer een einde kon maken, daar men, door toegeven aan de wenschen van den een, zich noodzakelijkerwijze den ander tot

[1]) Ibidem.
[2]) Zie bijlage 11 (pg. XXX).
[3]) cf. Mr. S. Muller Fzn. Schetsen uit de M. E. II pg. 251.
[4]) Toestand der Ned. Katholieken etc. I pg. 34 vg.
[5]) Fruin, Verspreide Geschriften III pg. 340.

vijand maakte. Dat 't oproer mislukte, is vooral te wijten aan gebrek aan eensgezindheid, wat een vast afgebakende lijn van handelen onmogelijk maakte: men bleef aarzelen, en gaf zoo den tegenstander gelegenheid zijn slag te slaan. Opgelost werd er niets, aangezien men de kwesties niet zuiver kon stellen: 't ging meer om verandering van personen dan van stelsel, en zoo is 't oproer van 1610 dan ook niet zoozeer belangrijk om zijn gevolgen, maar als beeld van 't leven en de toestanden in de belangrijke landprovincie, en van de moeilijkheden, waarmee de algemeene landsregeering in dien tijd te worstelen had.

Resumeerend:

In 1610 staan in de Staten v. Utrecht tegenover elkaar: de twee eerste leden (Geëligeerden en Ridderschap, in de practijk beide den adel vertegenwoordigend), meestal gesteund door de kleine steden (wier invloed echter gering is), en de stad, die bovendien in haar eigen bestuur nog voor een groot deel door den adel wordt dwarsgezeten. (De eerste burgemeester is meestal een riddermatige, en velen, die van de Staten afhangen, zitten in den raad. Dit laatste is mogelijk, omdat in 1590, bij de aanstelling van Maurits als stadhouder, de Staten zich een grooter invloed op de keuze van den magistraat hebben toegekend). De algemeene landsregeering, die belang heeft bij 't bestendigen van den toestand (ook met 't oog op onze verhouding tegenover 't buitenland) steunt zooveel mogelijk 't bestaande, in casu het overwicht van den adel. De partij der stad is een samenvoeging van alle malcontenten op politiek, kerkelijk en economisch gebied, beschikt over enkele leiders, maar bestaat grootendeels uit een moeilijk te leiden en weinig inzicht toonende massa, die al gauw den boventoon voert en zoo 't werk der leiders in de war stuurt.

De strijd ging om 't bezit van de macht, niet om eenige „kwestie" op zichzelf.

Het ingrijpen der Staten Generaal berustte niet op willekeur of zucht tot machtsvertoon, maar was voor 't behoud van hun eigen gezag een gebiedende noodzakelijkheid.

HET OPROER VAN 1610.

Zondag, den 21sten Jan. 1610, (oude st.) [1]) 's morgens om 6 uur, werd aan burgemeester Both door den bode der burgerhoplieden aangezegd, dat op de Plaats (het plein voor het stadhuis) samengekomen waren de 8 vendels gewapende burgerij [2]), en dat de hoplieden nu uit hun naam begeerden, dat de raad terstond bijeen zou komen [3]). Deze werd ontboden tegen 6 uur, en was tusschen 8 en

---

[1]) Tenzij het tegendeel vermeld wordt, is de dateering volgens den nieuwen stijl.

[2]) De verdeeling der gewapende burgerij in 8 vendels dateert uit 1573. Toen werden n.l., naar bevel van Bossu van 1572, acht vendels gewapende burgerij opgericht, ieder van 200 man, uit de beste en meest geschikte burgers (doel: versterking tegen Holland). 5 Dec. 1573 werd bepaald, dat een deel overdag de wacht zou houden in de poorten, 's nachts op 't stadhuis, en verder den nachtelijken ommegang doen. De verdeeling in achten was genomen naar de oude verdeeling in 4 kwartieren (ieder kwartier werd nu in tweeën gedeeld), en de nieuwe kwartieren werden genoemd naar de insignes der vaandels. Gaande van 't Noorden naar 't Zuiden, vindt men achtereenvolgens: aan den Oostkant de kwartieren: Bloedkuil, Fortuin, Papenvaandel, Oranjestam, en aan den Westkant der stad: Handvoetboog, Turkije („liever Turksch dan Paapsch"), Zwarte knechten, Pekstokken. Verder werd de stad nog verdeeld in Boven- en Benedeneinden (Z. en N. kant). Scheidingslijn tusschen O. en W. helft was de Oude (Nieuwe) Gracht.

Ieder vendel betrok om beurten de wacht. Aan het hoofd van een vendel stond de hopman, met een vaandrig en zes bevelhebbers of officieren. Sinds 1581 werden onder de vendels opgeroepen alle burgers tusschen de 18 en 60 jaar; wanneer de 8 vendels dus in de wapenen zijn, kan men aannemen, dat het grootste deel der burgers daaronder valt. — De hoplieden werden aanvankelijk benoemd door den stadhouder (1585), later door den raad, uit een drietal, opgemaakt door de bevelhebbers en de rotmeesters, eerst voor één jaar, later voor onbepaalden tijd, terwijl de raad het recht had, hen te casseeren.

Muller, Catal. Sted. Arch. Utr. II pg. 208 vg.

[3]) Dit was tegen de afspraak, den 19den Jan. (o. st.) met den magistraat gemaakt. Reeds Woensdag den 17den (o. st.) hadden de musketiers van het vendel van hopman Jan Frans [v. Leeuwarden] hem op de wacht aangezegd, dat zij besloten hadden

9 uur gereed om de hoplieden te ontvangen. Deze verschijnen met eenige afgevaardigden uit de burgerij, onder wie Canter en Helsdingen [1]) en leveren drie remonstranties over, uit naam van henzelf en de burgerij, met het verzoek den magistraat zoo te „hervormen", dat uitgesloten worden alle leden van de Ridderschap, die reeds zitting in de Staten hebben, en allen, die, wat inkomen of positie betreft, van de Staten afhangen. Verder wordt er geklaagd over 't „vercorten van de privilegiën" van de stad en het overgaan van de burgerlijke neringen uit de stad en de (kleine) steden naar het platteland [2]).

De raad, verklarende dat niemand in weerwil van de burgerij zitting wil hebben, stelt voor, terstond tot de nominatie voor de nieuwe benoeming over te gaan, op de door de burgerhoplieden aangegeven manier, en intusschen te trachten de Staten van Utrecht bijeen te krijgen, om hun, naar gewoonte, de

(„en daertoe meer andere aan de hant hadden") dat de hoplieden den volgenden dag hun vendels zouden verzamelen en den magistraat doen vergaderen, van wien de hoplieden dan moesten vorderen, dat de privilegiën der stad, door keizer Karel gegeven en door den Prins van Oranje bevestigd, hersteld zouden worden, ook de welvaart der stad, die naar het platteland getrokken werd, gedresseerd, en eenige personen, die tegen de privilegiën in den magistraat zaten, daaruit verwijderd, „met andere propoosten" — zoodat hopman Jan Frans beloven moest, dit den anderen hopl. aan te zeggen, en gezamenlijk het voorgestelde aan den magistraat te zullen voordragen. Dit gebeurt den 18den (o. st.) 's voormiddags. Het antwoord luidt, dat de eene burgemeester (Rijsenburg) in den Haag is, en de andere (Both) om den watersnood aan den Leckendam, waar het water 14 duim boven het block (?) gestegen was en nog niet viel (cf. Oldenb. aan Caron 28 Febr. 1610 over de groote overstroomingen) zooals 't in 't Nederquartier begon te doen, maar dat men direct den burgemeester zal vragen terug te komen, wanneer zij van hun kant probeeren willen de burgerij stil te houden. Maandag den 22sten kunnen zij dan hun klachten in den raad brengen. Hierin stemmen de hopl. en musketiers toe. In allerijl wordt nu de burgem. Rijsenburg aangeschreven, om vóór Maandag thuis te komen. Zooals echter gebleken is, was 't toen al te laat. Vroedsch. Utrecht aan Rijsenb. 19 Jan. (o. st.) Cat. Sted. Arch. Utr. II, no. 159.

[1]) De andere gecommitteerden waren: Mr. Hugo Ruysch, Jacob van der Maeth, Gijsbert v. Overmeer, Cornelis Knijff, Cornelis v. Weede, Johan Otten v. Royen, Bruno Vosch, Willem v. Aucoop en Nyendael.

[2]) De 3 remonstr. bij Dodt v. Flensburg, Arch. v. Kerk. en Wereldl. Gesch. Dl. IV pg. 226 vg.

nominatie over te zenden. Maar in een afzonderlijk gesprek met den secretaris Leerdam [1]) geven de hoplieden den wensch te kennen, dat „voor ditmael, sonder consequentie", de verkiezing geschieden zal door de burgerhoplieden en de gecommitteerden uit de burgerij, en de bekrachtiging door Z. Ex^{tie} als stadhouder, zooals in 't jaar 1588 was gedaan [2]), aangezien de tijd geen uitstel toeliet. De nieuwe magistraat zou slechts voorloopig zijn, en zitting hebben tot den tijd van de gewone magistraatsverkiezing (October).

Aangezien de secretaris liever niet een tweede gesprek met hoplieden en gecommitteerden wilde beginnen, [3]) worden deze voor den raad geroepen; zij weten hun zin door te drijven [4]) met 't argument, dat het diende gedaan te worden „vanavont, eer sij (n.l. de burgers) droncken worden er er meer swarigheyt te verwachten staet". De raad neemt hierop ontslag, „ten hoochste recommanderende bequaeme personen van de ge-

---

[1]) Hopl. en gecomm. waren bijeen in de groene camer, terwijl de raad delibereerde over zijn al of niet aftreden. In dien tusschentijd kwam de president Velthuysen binnen en vroeg den secretaris Leerdam te spreken, die daarop verlof kreeg naar de groene camer te gaan, en daarop in den raad rapport uitbracht van wat er door hoplieden en gecommitt. begeerd werd.

[2]) Wagenaar VIII pg. 301. v. Meteren V pg. 231. Er is daar wel van een magistr.verkiezing vóór den tijd, maar niet van een nominatie door burgerhopl. of gecommitt. van de burgerij sprake.

[3]) „Hetwelck den raet gerapporteert wesende, hadden denselve secretaris wel willen voor antwoort mette voors. resolutie wederomme gesonden hebben bij de voors. hopl. ende gecommitt. Maar want de secretaris seyde sich grotelix beswaert te vinden in dusdanighe wichtige saecken, eisch ende antwoort alleen mondelinge over te brengen, soo lichtelijck een woort vergeten off anders beduyt conde worden, soo consenteerde den raet, dat hij den voors. hopl. ende gecomm. soude seggen binnen te komen, om de resolutie te verstaen, ende als die binnen gecomen waren, heeft de secretaris vernieuwt tgunt heur E. hem hadden belast den raet aen te seggen, die oock sulx gestant deden, ende is heurl. voorts voorgedragen de voors. resolutie, bij den rade genomen op de verandering van den magistraat".

[4]) Zonder verzet van den kant van den raad: „als zij persisteerden ..... heeft de raad eintelijck verclaert" ..... etc.

Dit en vorige citaten uit Res. Vroedsch. Utr. 21 Jan. (o. s.) (Dodt IV pg. 210 vg.).

reformeerde religie". In de acte van aftreding wordt dit laatste, op aandringen der hoplieden, geschrapt, „om geen offensie aan de Catholijken, mede op de been sijnde, te doen", zoodat de formule wordt: „personen van goede qualiteit" (bedoeld wordt: te goeder naam en faam bekend staande burgers, „notabelen") zonder meer. De bevelhebbers en de voornaamsten der vendels zijn hiermee voorloopig tevreden; ieder vendel zendt nog twee gecommitteerden naar het stadhuis, om met de vorigen en de hoplieden den nieuwen magistraat te kiezen. Als dit besluit bekend is (tusschen 1 en 2 uur) verlaat de raad het stadhuis, met achterlating van het presentieboek, waaruit men hun namen wilde zien. Nog dienzelfden middag wordt de nieuwe magistraat gekozen, en de instructie opgesteld voor de vier gedeputeerden, die de approbatie van Z.Ex^tie^ zouden gaan halen [1]), en den 25sten Januari (oude st.) werd de nieuwe magistraat, op bevel van Z. Ex^tie^, door den schout op het stadhuis beëedigd. Tot burgemeesters waren gekozen „de oude Canter" [2]) (Utrechtsche

---

[1]) Dodt IV pg. 229. Gecommitteerd werden: Mr. Hugo Ruysch, raad ordinaris in den Hove v. Utrecht, Bartholom. v. Weede, oud-raad, Willem v. Aucoop en Jacob Wernatsz v. Velthuyzen, burgerhopman, „die welche de voors. commissie seer ongeerne aengenomen hebben, ende bysonder mijn heere Ruysch alle middelen voorwerpende om hem te mogen excuseren van dese commissie, ende alsoe den welstant der republicque van Utrecht daer grotelix aen gelegen was, hebben voors. hopl. ende gecomm. van de burgerije grotelycks aengehouden aen S. Ed. ende den anderen neffens hem gecommitteert, dat zij doch in den utersten noot desen dienst niet souden willen weigeren, belovende hem allen te sullen nemen ende nemende mits desen in haer protectie ende beschermnisse, ende soe haerluyden dat bij yemant qualick offgenomen soude mogen worden, haerluyden datselve in den naem als vorens te helpen uitdragen". Acte waarbij burgerhopl. enz. de gecomm. in protectie nemen. Dodt IV pg. 230. Het origineel in het Rijksarch. te Utrecht (stukken afkomstig van de Oud. R. Clerezij).

De hooge toon, dien men aansloeg, blijkt voldoende uit 't begin van deze acte: „Alsoe de gelegenheit van de stand der republicque van Utrecht nootsaeckelijck requireerde, dat eenige mosten gecommitteert worden" enz.

De acte is onderteekend door alle burgerhopl. en gecomm. der burgerij.

[2]) Over Canter zie men: Brill: Voorlezingen over de geschied. der Nederl. IIe stuk 5, Jhr. Dirc Canter; Brandt: Hist. Reform. II pg. 157 vg.; v. Buchell: Diarium (Werken H. G. 3de serie 21), Inleid. pg. LXXVIII, en passim.

Kroniek) en Hendrik v. Helsdingen, oud-schepen en raadslid. Denzelfden dag verschijnen dezen in de vergadering der St. v. Utrecht, leggen hun Maurits' bevel tot hun beëediging voor, en vragen de Staten, of zij met hen, als wettige overheid, willen handelen. De Staten stemmen daarin toe. Den volgenden dag worden dan twee belastingen, n.l. de nog resteerende helft van het huisgeld en de belasting op 't gemaal voor niet-bakkers, opgeheven. [1]). De burgerij bleef evenwel nog in de wapenen, hoewel de raad haar reeds den 25sten (o. st.), op verzoek der burgerhopliedem, had verzocht naar huis te gaan, met achterlating van twee vendels, (voor de wacht op het stadhuis en aan de poorten), haar daarbij belovend, zooveel mogelijk aan hare grieven te zullen tegemoet komen. Maar ook de afschaffing van deze beide belastingen kon de burgerij niet bewegen, uiteen te gaan: den 27sten (o. st.) laat Canter aan de vendels de brieven van de St. Gen. en Z.Extie voorlezen, waarin deze den magistraat vermanen, te zorgen dat er geen verandering komt in religie, contributie of leden en dienaars der Staten, terwijl zij er op aandringen, dat 't geld voor de expeditie naar Gulik-Kleef tijdig wordt opgebracht. Een deel der burgerij gaat hierop uit de wapenen, maar blijkens de remonstrantie van 29 Jan. (o. st.) blijft de ontevreden stemming voortduren. De raad besluit, dat zij zelf maar de helft van 't vorige presentiegeld, nl. drie stuivers, zullen genieten; antwoord: een nieuwe remonstrantie op 29 Januari (o. st.), uitvoeriger en meer gespecifieerd dan de vier voorafgaande (ook 27 Jan. (o. st.) was er nog een ingediend).

De raad, blijkbaar ten einde raad, benoemt nu een commissie,

---

[1]) Res. St. v. Utr. in dato: Dodt VI pag. 135.

Het huisgeld was een provinciale belasting, ingesteld 20 Mrt. 1512 (U. Pl. Bk. I pg 262), reeds eenmaal voorkomend in 1499 (Dodt I pg. 116), geïnd van stadswegen, in twee termijnen, nl. Paschen en Victoris (October) en betaald half door den eigenaar, half door den gebruiker van het huis.

Het gemaal behoorde tot de zg. generale middelen, d.w.z. de belastingen door de provincie geheven, waaruit de maandelijksche contributiën aan de St. Gen. opgebracht werden.

Acte waarbij huisgeld en gemaal worden afgeschaft: Dodt IV pg. 213.

om de „redenen en motieven" der burgerij bijeen te stellen, om aan Z.Ex^tie de noodige opheldering (satisfactie) te kunnen geven [1]).

De Staten van Utrecht, tegen wie eigenlijk in hoofdzaak de beweging gericht was, hadden intusschen niet stil gezeten. Den 23sten Jan. (o. st.) verzochten zij de St. Gen. „in der ijle ende so haest als eenichsins mogelick is", twee of drie gequalificeerde personen en Z.Ex^tie naar Utrecht te zenden, vertrouwende, dat zij (St. Gen.) dit zouden doen „als goede bontgenooten, aengesien de saeck kwalijk uitstel lijden mach, gelijck sij reeds aan S.Ex^tie geschreven hadden" [2]).

De St. Gen. besloten echter, eerst de stad en de Staten aan te schrijven, dat alles zoo spoedig mogelijk in rust gebracht moest worden (de brieven, die den 27sten (o. st.) aan de burgerij voorgelezen werden). Na herhaald verzoek der Staten v. Utrecht, die ook graag Oldenbarnevelt in Utrecht hadden gehad „als dien de saecken ende humeuren deser Lantscap wel soo wel als andere bekend sijn", [3]) wordt den 29sten (o. st.) besloten, dat met Z.Ex^tie, die zich daartoe bereid heeft verklaard, naar Utrecht zullen gaan: Ghiesz, Ambtman van Bommel en Tielerwaard, een uit Holland, zooals blijkt Dr. Sebastiaan Egbertsz, oud-burgemeester der stad Amsterdam en Gecommitteerde Raad van Holland, Joachimi uit Zeeland, en uit den Raad v. State v. Ringen of Rinia,

---

[1]) De Utr. kroniek vermeldt, dat de burgers 7 dagen lang het stadhuis met vliegende vendels bewaakten. De remonstr. van 29 Jan. wijst er echter op, dat het vendel van hopman v. Leeuwen toen nog bijeen was.

De vroedschap schreef 27 Jan. aan Z.Ex^tie, zoo spoedig mogelijk over te komen, aangezien zij de burgers niet uit de wapens kan krijgen, en zijn tegenwoordigheid dat misschien zal kunnen uitwerken. Latere brieven van denzelfden dag zeggen, dat de burgerij, na voorlezing van de brieven van Z.Exc. en de St. Gen., naar huis gegaan is. Uit de raadsbesluiten is hiervan echter niets op te maken; wèl, dat raad en burgerhopl. alle mogelijke moeite gedaan hebben, om 't zoover te brengen. De 5 remonstrantiën bij Dodt IV pg 226 vg. De „Redenen en Motieven" (den 2den Febr. overgeleverd) in bijlage I.

[2]) Res. St. Gen. 3 Febr.: Dodt IV pg. 129.

[3]) St. v. U. aan Oldenb. 28 Jan. (o. st.) A.R.A. (Algem. Rijksarchief) inv. Holl. no. 2586.

Grietman van Westdongerdeel, en de tresorier-generaal Joris de Bie. Deze commissie moet „verstaen watter begeert wort". en, zooveel mogelijk is, „de religie ende staet van den Lantscap van Utrecht mainteneren ende conserveren, sonder daerinne eenighe verandering toe te staan", terwiji zij allereerst moet zorgen, dat de provincie haar aandeel voor de expeditie naar Kleef opbrengt, en daarna de opgeheven belastingen weer ingesteld worden. Zoodat de commissie niet veel durft beginnen, voor ze van de toestemming der Staten in zake de financiën verzekerd is. Inzake de andere punten mogen zij naar bevind van zaken handelen, mits van alles getrouw rapport doende [1]).

Den 12den Februari komt deze commissie te Utrecht aan [2]). In de eerste dagen had zij zich hoofdzakelijk bezig te houden met de zaak van den heer van Brakel, wiens aanwezigheid in de stad men een groot gevaar voor de algemeene rust achtte. Zijn eischen: toelating in de stad, herstel in zijn rechten als lid der ridderschap, met 't recht beschreven te worden in de Statenvergadering, en afdoening van zijn rekening sinds 't jaar 1588, worden dan ook onderzocht vóór die der burgerij, zonder afdoend resultaat, terwijl 't evenmin mogelijk blijkt, hem door eenige beweegreden uit de stad te doen vertrekken [3]). Even onfortuinlijk verloopt 't onderzoek naar de klachten der burgerij. Wel wordt 18 Febr. een „Recueil van alle de poincten" door burgemeesters overgeleverd, [4]) maar bij de bespreking hiervan in de Staten van Utrecht (24 en 27 Febr.) komt 't tot een hooggaanden twist tusschen de stad en de beide andere leden, die alleen bijgelegd wordt door persoonlijke tusschenkomst van Maurits [5]), en doordat de Staten schriftelijk hun goedkeuring

[1]) Hun instructie, in klad, van de hand van Oldenb. in arch. St. Gen. no. 4760 en bij Kluit: Holl. Staatsreg. III pg. 484.

[2]) Voor de onderhandelingen, door de commissie te Utrecht gevoerd, zie bijlagen 6—21.

[3]) Zie bijlagen 6—18, speciaal 12 en 16, en Res. St. Gen. 19 Febr. 1610.

[4]) Bijlage 2.

[5]) Zie bijlage 15 en Utr. kroniek en Res. St. v. Utr. in dato (oude st.).

hechten aan zijn bevestiging der nieuwe magistraatskeuze. [1]) De terugslag hiervan doet zich weldra gevoelen: de burgerij komt weer onder de wapenen, en ondanks een conferentie van beide partijen op 2 Maart [2]) breekt 3 Maart opnieuw een formeel oproer uit, naar aanleiding van een opstootje van eenige katholieken op de Maartensbrug, op den avond van den biddag, van zóó ernstigen aard, dat Maurits het leven van de Staten bedreigd achtte en ze in zijn eigen kwartier (het Duytsche Huys) in veiligheid bracht [3]). De commissie, bevreesd voor een verdere uitbarsting, zendt Egbertsz en Joachimi naar de St. Gen., om naderen last te halen. Deze luidt: dat, als de stad de beslissing niet aan de bestaande commissie wil overlaten, deze met diegenen van de partijen, die haar volgen willen, vertrekken moet en de stad bevelen haar gedeputeerden naar den Haag te zenden; ook kunnen, indien zij dat beter acht, meerdere gecommitteerden der St. Gen. in een plaats dicht bij de grens bijeenkomen [4]).

De burgemeesters antwoorden hierop, dat zij geen van beide voorstellen aan de burgerij durven voorleggen, tenzij men eerst de neringen ten platte lande laat ophouden. [5]) De burgerij komt nu in haar geheel in de wapens, de meeste leden der Staten vluchten uit de stad, de overblijvende weigeren om deel te nemen aan een voorgestelde conferentie aan de Vaert (= Vaartsche Rijn) waarbij men, over en weer varende, onderhandelen zou, — omdat zij nu maar met een halve partij zijn [6]) — zoodat de commissie de zaak opgeeft en haar vertrek aankondigt. 13 Maart compareeren Egbertsz en Joachimi opnieuw in de

---

[1]) ibid.

[2]) Arch. St. Gen. 4760 fo. 61. De twee eerste leden der Staten verklaarden echter later de verklaringen, door enkelen hunner gedaan (slechts 2 der Geeligeerden en een uit de Ridderschap waren aanwezig) voor waardeloos.

[3]) v. Meteren X pg. 248.

[4]) Res. St. Gen. 6 Maart 1610.

[5]) Zie bijlage 19.

[6]) ibid.

St. Gen., met 4 gedeputeerden der stad, die betuigen, „dat de stad jegenwoordich in groote noot ende perijckel is, deur de gemeene ambachtsluyden en arbeiders, mette gheen die deselve aanhangen, die van uur tot uur haer dreighen in de wapenen te begeven, ende gelyckelijk de trommel te slaen ende in de huysen te vallen, twelck niet sonder bloetstortinge ende groet beclach en soude commen te cesseren". Andere berichten bevestigen hun getuigenis.

Denzelfden dag schrijven eenige leden van de Staten van Utrecht uit Amersfoort aan de St. Gen., [1]) dat zij binnen de stad Utrecht „genouchsaem als gevangen gehouden waren geweest, ende nu mettertijt d' een voor d' ander uytgecomen sijn," „ende acc(r)esseren de ophitsing ende furie binnen Utrecht meer ende meer, soe dat geschapen is, tensij het Godt genadelijck verhoede, een beclaechlijck ende zwaer inconvenient van doetslaen en plonderen daeruit te sullen ontstaen, niettegenstaende alle de neersticheyt ende goede debvoiren, bij sijn Ex[tie] en de heren gecomm. van de Ho. Mo. heeren St. Gen. daartegen gedaen ende te doen".

De gedeputeerden der stad verzoeken, dat Z. Ex[tie] ontslagen zal worden van den eed, dien hij als stadhouder der provincie Utrecht heeft gedaen „om meer autoriteyt te interponeeren in t beslechten van de zwaricheyt". Na advies van den Raad v. State wordt besloten, dat de St. Gen. met de gezanten van Frankrijk en Engeland en den Raad v. State zich zullen begeven naar Woerden, als dichtstbijzijnde grensplaats, om daar met Z. Ex[tie] en degenen van de partijen, die verschijnen willen, nader te resolveeren.

Deze vergadering komt den 17[den] Maart te Woerden bijeen [2]). Eerst worden de gedeputeerden der Stad gehoord: Mr. Pieter v. Leeuwen, Mr. Hugo Ruysch, Mr. Hendrik de Wildt, leden van 't Provinciale

---

[1]) Bijlage 21.

[2]) Hoe donker Oldenb. de zaak inzag, zoodat hij twijfelde of Ledenberg en de Staten Woerden wel veilig zouden kunnen bereiken, blijkt uit zijn brief van 15 Maart aan Ledenberg: Dodt V pg. 145.

Hof v. Utrecht, Anselmus Salmius, licentiaat in de rechten, en Cornelis v. Weede, schepenen, Mr. Johan v. Werckhoven, raadslid, en Cornelis v. Vianen, advocaat der stad. Deze toonen aan, dat het hoog tijd is, dat er aan de geschillen een einde komt, daar men er niet zeker van is, of de burgerhoplieden en officieren de „schamele gemeente" nog langer in bedwang zullen kunnen houden. Zij verklaren zich bereid, de oorzaken van de „alteratie" nader uiteen te zetten, maar aangezien die „zeer odieux" zijn ten opzichte van eenige particulieren, willen zij dit alleen doen op verzoek. Vervolgens stellen zij namens den magistraat voor, de brouwerijen ten platten lande op te heffen (volgens resolutie der St. Gen. genomen te Delft 1 Maart 1584), evenals de „neringen, ambachten en manufacturen," sedert 1584 ten platten lande ingevoerd, ook die van zijde- en wollen lakenen, zout enz. Ook vragen zij approbatie van 't concept op 't creëeren van den magistraat [1]). De verdere punten wil de magistraat ter beslissing geven aan den stadhouder, mits deze daertoe geautoriseerd werd en ontslagen van den eed „dien hij ter contrarie gedaen zoude mogen hebben".

Hierop worden de Staten van Utrecht gehoord. Deze wijzen alle schuld voor 't gebeurde (— alsof zij niet bijtijds op de klachten der gemeente gelet hadden —) van zich af, en vragen, volgens de Unie, in hun oude rechten te worden gehandhaafd, en speciaal, dat het tractaat, waarop de stadhouder in 1590 is aangesteld, niet zal worden verbroken. Ook vragen zij inzage van de voorgelezen stukken, om daarover tegen de middagvergadering te kunnen beraadslagen. Op deze vergadering wordt hun voorgehouden, dat er 3 middelen zijn om de zaken tot rust te brengen, nl.: „accoord, submissie en extremiteyt"; het eerste is niet mogelijk, 't laatste heeft groote bezwaren, dus zal men 't tweede moeten kiezen. De Staten v. Utrecht verklaren, dat zij geen enkele reden zien, waarom men oude beloften en tractaten breken zou, maar dat zij bereid zijn, de zaak te onderwerpen

---

[1]) Bijlage 5.

aan de beslissing der vergadering; dat zij evenwel meenen, dat de plannen van den magistraat verder reiken dan 't in de 5 punten genoemde, en dat zij daarom gaarne voor 't vervolg tegen gewelddaden verzekerd zouden zijn. Wat de 5 punten zelf betreft: over de augmentatie van geëligeerden en de beschrijving van de ridderschap zijn de meeningen verdeeld; de ridderschap wil er niet van hooren, evenmin als van de opheffing der neringen ten platten lande. In dit laatste punt zijn de kleine steden 't met de stad eens; in alle andere punten staan zij echter geheel aan de zijde der overige twee leden.

De vergadering verzoekt nu de gedeputeerden der stad eveneens de beslissing aan haar te laten; deze verklaren evenwel dat hun last niet verder reikt dan hun eigen voorstel, waartoe zij de gemeente met groote moeite gebracht hebben.

Er kan dus geen besluit genomen worden. Den volgenden dag laat men hen vertrekken, met opdracht, nieuwe gedeputeerden met voldoenden last naar den Haag te zenden, en de waarschuwing, geen geweldpleging toe te laten jegens de Staten en hun familie, dienaars enz.

De Staten v. Utrecht zijn 't met deze beslissing eens, en vragen en verkrijgen een verklaring der St. Gen., dat deze met hen als Staten van Utrecht hebben onderhandeld.

Ook de heer van Brakel heeft op deze vergadering zijn klachten voorgedragen: besloten wordt, dat hij zijn rekeningen in handen zal stellen van de Generaliteitsrekenkamer, of van de Kamer van Financiën in den Haag, en dat zijn verzoek om toelating tot de ridderschap met de algemeene zaken zal worden afgedaan.

19 Maart gaat de vergadering uiteen. Eenige leden der Staten blijven nog te Woerden, omdat zij zich binnen Utrecht nog niet volkomen veilig achtten. En terecht: de stemming was er, na 't bericht dat de stadhouder niet zou terugkeeren, niet beter op geworden [1]), en de Staten antwoorden dan ook op de vriendelijke

---

[1]) Utr. Kroniek.

verzekering van den secretaris, dat men hen „met alle beleeftheyt ende eere bejegenen" zou [1]), „dat sij hem niet op de musketten en pieken binnen Utrecht wilden betrouwen [2]), een wantrouwen dat, blijkens den brief van Tersteghe aan Ledenberg [3]), volkomen gewettigd was.

Intusschen hadden de St. Gen., o.a. op hernieuwd verzoek der Staten v. Utrecht, besloten, de zaak van Utrecht „als sijnde van zeer groote importantie ende den staet van 't land ten hoochste betreffende" verder ter hand te nemen, en hiertoe de gezanten van Frankrijk en Engeland, Z. Ex^tie^, den Raad v. State, Fred. Hendrik en eenige buitengewone afgevaardigden van Holland tegen den 24sten Maart ter vergadering opgeroepen.

Deze vergadering besluit, de stad aan te schrijven, dat zij hadden vertrouwd, dat de stad na 19 Maart de beslissing in handen der vergadering gesteld zou hebben; dat zij gelegenheid kreeg, dit alsnog binnen 4 dagen te doen, door 't zenden van gedeputeerden naar den Haag; dat, indien zij in gebreke bleef dat te doen, de vergadering Z. Ex^tie^ zou autoriseeren te bevelen, dat „een commandeur met ruiters en knechten veerdich gemaect" zou worden, om de stad tot „reden en debvoir" te brengen. *Zeeland en Overijsel stemmen echter tegen dit laatste besluit.* Met *algemeene* stemmen daarentegen wordt besloten, dat men de 2 eerste leden der Staten en de kleine steden in hun rechten als Staten van Utrecht zal handhaven.

Aangezien het antwoord der stad op deze besluiten de verlangde submissie niet inhoudt, besluit men 27 Maart de noodige vendels tegen Utrecht te laten oprukken. Maurits was in deze vergadering niet aanwezig, „hebbende hem geëxcuseert op sijn

---

1) Tersteghe uit Woerden aan Ledenb. in den Haag 15 Maart (oude st.): Dodt V pg 145.

2) ibid. Daartegenover de meening van Vianen, dat 't zoo'n vaart niet zou loopen: Bijl. 22.

3) Tersteghe aan Ledenb. 16 Maart (oude st.): Dodt V pg. 147.

indispositie", wel echter de Raad v. State, wiens advies nogmaals wordt ingewonnen, en de buitengewone gedeputeerden van Holland.

In de stad was men blijkbaar op een dergelijken afloop van zaken niet voorbereid. Reeds de missive der St. Gen. van den 24sten had Canter c. s. „seer verslagen" gemaakt [1]). Ook een antwoord van Z.Extie op een missive van den magistraat was van dien aard, dat Canter het alleen aan zijn vertrouwdste vrienden durfde meedeelen. Men zond evenwel nog eenige personen naar Gorcum, Dordt en Amsterdam, „om aldaer het vier mede te stercken ende van haer particuliere muytenatie een generale te maecken" [2]), en troostte zich met de bewering, dat de St. Gen. wel dreigden, maar niet verder zouden durven gaan; dat de stad nu zoover gegaan was, dat zij door moest gaan, ook al zou 't „halsen costen" enz. Garnizoen innemen (de voorwaarde voor onderhandelingen binnen Utrecht) wilde men in geen geval.

Zelfs „hielden" de burgemeesters zich „seer fier", „ende sunderlingh mede die papisten, die hem daechlix seer sterk op de plaets ende in den Dom laten vinden, vertoonende groote couragie", een stemming die zelfs gedeeld wordt door de Jezuieten te Emmerik, die zich zeer om de alteratie binnen Utrecht verblijdden en er een goede uitkomst van verwachtten [3]).

Ook 't „schrikbewind" duurde nog voort. De vrouw van Nicolaas Berck (een der Geëligeerden) wilde 27 Maart eenig houtwerk en huisraad uit de stad naar haar huis in IJselstein laten brengen, maar 't werd aan de poort tegengehouden. Zijzelf kon alleen uit de stad weg komen, door zich eerst bij haar bleeker buiten de poort te verschuilen en daarna in de stad te laten vertellen, dat zij weer teruggekeerd was [4]). Zelfs de eertijds

---

[1]) ibid.
[2]) Tersteghe aan Ledenb. 17 Maart (oude st.): Dodt V pg. 148.
[3]) ibid.
[4]) ibid.

zoo optimistische Cornelis v. Vianen meende nu, dat men verstandig zou doen, met buiten de stad te blijven [1]).

Niets wijst er dus op, dat men ook maar in eenig opzicht gezind was, de wenschen der St. Gen. tegemoet te komen, of een dreigend optreden hunnerzijds duchtte. „Sed egregie decepti sunt", zooals Dusseldorp zegt van zijn in hun verwachting zoozeer teleurgestelde geloofsgenooten [2]).

Reeds den 31sten Maart is Frederik Hendrik [3]) met 40 vendels [4]) voor de stad, gevolgd door den Raad v. State, die zijn intrek neemt in Jutfaas, en is de stadsregeering gedwongen, 2 (later 4) vendels gewapenden in dienst te nemen, de burgerij in haar geheel in de wapens te roepen, en de stad in allerijl in staat van verdediging te brengen [5]). Zelfs de vrouwen en meisjes moesten helpen „painieren en greven": de Utrechtsche kroniek vermeldt echter niet de bij Wagenaar en v. Meteren genoemde R.K. geestelijken. Ook Dusseldorp noemt hen niet, zoodat 't mij wel waarschijnlijk lijkt, dat deze bewering uit de lucht gegrepen is.

Had men geweten, dat de troepen, noodig voor een formeel beleg, uit Vlaanderen en Friesland moesten komen, en pas na 10 dagen aanwezig konden zijn [6]), dan had men zich allicht niet zoo gehaast. Nu begon de stad reeds 1 April met onderhandelen. Mr. Pieter v. Leeuwen en de beide schepenen Salmius en Buth worden naar Jutfaas gezonden, en verklaren daar: 1°. dat men de beslissing wel wilde laten aan Z.Extie, en later aan Z.Extie en de Staten van Holland (die de neringen op 't platteland niet toelieten); 2°. dat men een beslissing door de St. Gen. niet weigerde omdat men hun gezag niet erkende, maar

---

1) ibid.

2) Dusseldorp, Annales pg. 393.

3) Maurits had zichzelf geëxcuseerd voor 't bevelhebberschap om zijn ongesteldheid en Fred. Hendrik om diens „jonkheyt": deze nam echter zijn benoeming toch aan.

4) Res. St. Gen. 30 Maart 1610.

5) Utr. Kroniek.

6) Res. St. Gen. 28 Maart 1610.

omdat sommige provincies tegen de stad Utrecht waren, bv. Gelderland op 't stuk van de brouwerijen (wat op de vergadering te Woerden door de Geldersche afgevaardigden openlijk verklaard was); 3°. dat de beide andere punten (augmentatie van Geëligeerden en Ridderschap) niet zooveel moeilijkheden in hadden, en dat zij die bovendien gaarne aan Z.Ex^tie^ ter beslissing overlieten; 4°. dat zij niet begrepen dat men daarmee geen genoegen nam, „disputeerende seer heftelich, dat d'een provincie over d'ander geen gesach en hadde" [1]).

De last van den Raad v. State en Fred. Hendrik luidde, te zorgen dat de stad voldoende garnizoen innam, en verder zulke maatregelen te treffen, dat dit groote garnizoen (12 vendels voetvolk en 1 compagnie ruiterij) op den duur niet noodig zou zijn. Wilde de stad hierin niet toegeven, dan zou zij aangevallen worden [2]). Daar er echter in de brieven van de St. Gen. aan de stad gesproken werd van antwoord binnen 4 uur, besloot men, deze brieven eerst den volgenden dag te zenden, en gaan de gedeputeerden der stad dus met leege handen naar huis, na een kort onderhoud met de Staten van Utrecht. 2 April 's morgens worden de brieven der St. Gen. per expressen bode aan den magistraat gezonden, met toestemming om de 2 vendels Engelschen, die in de stad in garnizoen lagen en geweigerd hadden den eed van hulp aan de stad tijdens een beleg af te leggen, uit de stad te doen vertrekken. 2 April 's middags wordt er dan opnieuw in Jutfaas onderhandeld; de stad is nu bereid, de beslissing te laten aan Z.Ex^tie^ en de St. Gen., maar weigert garnizoen in te nemen: de magistraat en „vele goeden" zijn er wel toe geneigd, maar „de gemeente" wil niet toegeven, zoodat de gedeputeerden „seer insisteren" dat men hen van 't innemen van garnizoen wil verschoonen, aangezien „de magistraat over 't gemeene volck geen meester en was".

De Raad v. State antwoordt, dat er aan een resolutie der St. Gen. niets veranderd kan worden, waarop de gedeputeerden,

---

1) Res. R. v. St. 1 April 1610.
2) Res. St. Gen. 30 Maart 1610. De instr. v. Fred. Hendr. o. a. inv. Holl. 2586.

zeer ontsteld over 't feit, dat in 't garnizoen ook ruiters begrepen zijn, vertrekken.

3 April is de stad ook bereid, 't garnizoen in te nemen, en vraagt daarom toestemming en een paspoort voor haar gedeputeerden om naar den Haag te gaan. Dit laatste wordt hun toegestaan, maar op hun eigen risico — wat hun heftige verontwaardiging uitlokt. Daarop wordt (tegen 't advies der Staten v. Utrecht) besloten dat zij zullen gaan zonder speciaal verlof van den Raad v. State; alleen een bevelschrift aan de wachten, om hen te laten passeeren, zal hun meegegeven worden.

's Middags komen in Jutfaas burgemeester Oetgens en de oud-schepen Jacob de Graef uit Amsterdam, om ingevolge een verzoek der stad Utrecht [1]) hun diensten aan te bieden ter bemiddeling. De Raad v. St. is echter van meening, dat men niet van de resolutie der St. Gen. moet afwijken, maar geeft hun volkomen vrijheid om de stad in te gaan en te doen wat zij kunnen; van staken der voorgenomen „approchen" tegen de stad kan echter geen sprake zijn. Waarop de heeren van Amsterdam antwoorden, dat zij niet gekomen zijn om die van Utrecht te excuseeren, en dat zij de zaak nog liever aanzien tot den volgenden dag.

In de St. Gen. verschenen 5 April met 't zelfde doel burgemeester Bas en oud-burgemeester Reinier Pauw, beiden uit Amsterdam. De St. Gen. antwoorden, dat zij juist bezig zijn met de stad tot een schikking te komen, en dat eventueele hulp den tegenstand der stad alleen versterken kan. Men deelt hun mee, wat er met de gedeputeerden der stad onderhandeld is, 't geen tevens den grondslag zal vormen voor 't te treffen accoord, en raadt hun aan, de stad te schrijven, dat zij in de St. Gen. van alles op de hoogte gebracht zijn en nu gaarne willen weten, wat de stad besloten heeft. Dit gebeurt [2]).

---

[1]) De brief met 't verzoek, d°. 24 Maart (oude st.): bibl. sted. arch. Utr. no. 447.

[2]) Onjuist is dus de mededeeling van Rogge, „Utenbogaert en zijn tijd" II pg. 132, dat de capitulatie door bemiddeling van Bas en Reinier Pauw tot stand gekomen zou zijn.

Inderdaad was men 4 April met de inmiddels in den Haag gekomen gedeputeerden der stad tot een schikking gekomen: èn op 't punt van de beslissing der geschilpunten èn op dat van 't garnizoen gaf de stad toe, maar vroeg uitdrukkelijk, dat de nieuwe magistraat tot October (den gewonen tijd der magistraatsverandering) zou aanblijven. De St. Gen. geven dit ter beslissing aan den Raad v. State en Fred. Hendrik, die het tot een der „pointen differentiael" (= te beslissen geschilpunten) willen maken, „daerop sij (gedeputeerden) seer hooch ende heftich geantwoort hebben, dat sij dan wilden deurgaen, ende hun der saecke niet meer bemoeyen"; dat men in den Haag er anders over dacht, „ende soo de stadt Utrecht eenen goede rugge hadde, dat men wat anders soude vernemen", enz. Totdat, „na diversche disputen ende correctiën", zoowel met de St. v. Utr. als met hen, een acte wordt opgemaakt, waarbij de eisch niet met name wordt genoemd, hoewel de St. v. Utrecht dit eerst hadden gewild.

7 April wordt 't accoord getroffen, zoodat 't tot een aanval op de stad niet gekomen is. Reeds den 5^{den} (bij de komst der gedeputeerden der stad in den Haag) had Maurits Fred. Hendrik aangeschreven, geen vijandelijkheden te beginnen, daar 't leek dat de stad zou willen toegeven. Wel meende de Raad v. State, dat een schrijven van Maurits geen verandering kon brengen in een besluit der St. Gen., maar Fred. Hendrik stelde daar tegenover „dat zijn instructie nochthans eensdeels inhielt hem te reguleren volgens 't advies van S.Ex^{tie} sijn broeder" — zoodat de vrede bewaard bleef. [1])

Het accoord [2]) houdt in:

1^{0}. de stad zal, behalve de terugkeerende 2 vendels Engelschen, nog 8 vendels garnizoen innemen, en de in 't oproer aangeworven vendels afdanken.

2^{0}. haar gedeputeerden weer ter vergadering van de Staten v. Utrecht zenden, en evenals deze, de beslissing der questieuze punten overlaten aan de gezanten, St. Gen. etc.

---

1) Res. R. v. St. 5 April 1610.

2) De tekst o. a. Res. St. v. U. 11 April (oude st) 1610: Dodt VI pg. 143.

De St. Gen. beloven van hun kant niemand te zullen „achterhalen, misseggen ofte misdoen", mits men ook de Staten v. Utrecht niet verder molesteert; ook zal de nieuwe magistraat tot October aanblijven. De stad vordert nog een aparte verklaring, dat de St. Gen. niet gelast hebben, bij Utrecht een fort of kasteel te bouwen of de burgerij te ontwapenen, en van de Staten v. Utrecht, dat dit niet in hun bedoeling lag. [1]) 8 April wordt de inhoud der capitulatie van 't stadhuis voorgelezen, met de bijvoeging, dat de Staten rekening zullen doen aan de St. Gen., wat niet in 't accoord vermeld staat.

9 April komen de 2 vendels Engelschen de stad binnen, 10 April de 8 vendels, door de Witte Vrouwenpoort, „veel oude krijchsheeren vooruitcomende in de stadt, en de jonge prins, als veltheer, dat volck inbrengende". De soldaten worden eerst ingekwartierd in de kloosters, later op servijs- of inlegeringsgeld, bij de burgerij. [2]) De St. Gen. uitten hun vreugde over den afloop van zaken in een bodenloon van f 18 voor den brief van den Raad v. State en een van f 10 voor dien der Staten v. Utrecht [3]).

Afgedaan was de zaak echter nog niet.

1°. moesten de eigenlijke geschilpunten nog steeds beslecht worden, en was 't de groote vraag, of men daarbij tot een bevredigende regeling zou kunnen komen.

2°. vroegen de Staten v. Utrecht dringend om voorzorgsmaatregelen, die een herhaling van 't gebeurde voorgoed onmogelijk zouden maken.

3°. moest men nog iemand vinden, die geschikt was om als commandeur over 't garnizoen op te treden.

4°. was men, door de instructie der St. Gen., gehouden, de wacht alleen door de soldaten te laten betrekken — wat allicht aanleiding zou geven tot groot misnoegen onder de burgerij.

---

[1]) ibid.

[2]) Utr. Kroniek.

[3]) Het gewone loon bedroeg 15 stuivers: zie Dodt V pg. 53.

Wat 't 3de punt betreft: Fred. Hendr. bedankte voor den post, met 't oog op de expeditie naar Kleef; wel wilde hij voorloopig 't bevel op zich nemen. Na hem kwam in aanmerking Ernst Casimir van Nassau, de latere Friesche stadhouder. Als derde werd genoemd kolonel Utenhove, die uit de provincie Utrecht afkomstig was en juist om zijn betrekking tot de afgezette regeeringsleden door Maurits minder geschikt voor dien post werd geacht. Zoo werd dit punt niet direct beslist, en eerst Fred. Hendrik, daarna Ernst Casimir als voorloopig commandeur over 't garnizoen aangewezen.

Van de overige punten gaf 't 4de de meeste zorg: men was zoo bang voor nieuwe opstootjes, dat men pas den tweeden avond de soldaten de wacht liet betrekken, en die order liet uitvaardigen door een kapitein, om den toekomstigen commandeur niet voorgoed gehaat bij 't volk te maken. [1])

Van de 4 wachtmeesters werden er 2 hersteld, en 2 op „pensioen" gezet. De sleutels der stad zouden ouder gewoonte bij den schout of op 't stadhuis in een kist met 2 sloten bewaard worden: de eene sleutel zal berusten bij den schout of burgemeester, de andere bij den commandeur.

Inderdaad gaf de kwestie van 't betrekken van de wacht moeilijkheden. Aan kapitein Calvart was opgedragen, den magistraat mee te deelen, dat het de bedoeling der St.-Gen. was, dat de burgers voortaan de wacht niet meer zouden betrekken: nu er zoo'n goed garnizoen was, moesten de burgers de moeite, „met verzuim van neringen en ambachten", maar niet meer nemen. Verzette de magistraat zich, dan moest Calvart zeggen, dat men handelde op last der St.-Gen., en dat men zich dus met klachten tot deze te wenden had. Maar zoo gemakkelijk ging 't niet. 9 April 's midddags rapporteeren Vianen en Leerdam „seer heftelijck" aan den Raad v. State, dat de soldaten den vorigen dag de wacht betrokken hadden, en dat de burgerij daarover

---

[1]) Res. St. Gen. 13 April 1610.

„seer ontstelt" was, en verzoeken, dat men 't niet zal toelaten. Maar aangezien er nog geen „commotie" ontstaan was (— Fred. Hendrik, die zelf in de stad geweest was, bevestigt dit —) besluit de Raad v. State het bevel der St.-Gen. toch na te komen, en dit andermaal den magistraat te doen aanzeggen. Dezen keer echter verwekte de zaak een „groote beroerte", daar de burgemeesters de order van Fred. Hendrik, waarbij hij den soldaten beval, de wacht te betrekken, niet aan de burgerij hadden medegedeeld, zoodat deze de soldaten met geweld van 't stadhuis wilde verdrijven en 't hun onmogelijk gemaakt had om de ronde te doen. Volgens Calvart had Canter in 't bijzijn der burgers tegen hem gezegd, dat 't wel vreemd was, dat de soldaten de wacht kwamen doen; alleen doordat de soldaten zich zoo kalm gehouden hadden, was er bloedstorting voorkomen. Ook Vianen kwam nog eens een klaagzang aanheffen: men moest toch in ieder geval modereeren. Na lang beraad gaf men hun den brief der St.-Gen. mee, die den vorigen avond door de opschudding niet had overgeleverd kunnen worden.

Na hernieuwde klachten (de St.-Gen. hielden hun woord niet: er was beloofd, dat men de burgerij niet zou ontwapenen e.d.) stelt de stad voor, de burgercompagnieën te zuiveren van de „onbehoorlickste" elementen; deze gezuiverde „schutteryen" kunnen dan samen met de soldaten de ronde doen. De eerste zifting moet gebeuren door of vanwege den magistraat, de tweede door de Staten v. Utrecht. De Raad v. State keurt dit goed, mits men voorloopig de soldaten met de burgers op de wacht toelaat, tot nader order der St.-Gen. De Staten v. Utrecht zijn 't hier echter niet mee eens: zoolang de stad 't bevel der St.-Gen. niet nakomt, kan 't leger, dat voor de plattelandsbevolking een groote overlast is, niet vertrekken. Terwijl men wachtte op Fred. Hendrik om zijn oordeel te hooren, kwamen de gedeputeerden der stad reeds met de gezuiverde lijsten der burgercomp^ien^. 't Getal was teruggebracht van over de 4000 op 1454, maar de St. v. Utr. konden zich nòch met 't getal, nòch met de voorgestelde personen vereenigen, zoodat tenslotte beslist wordt dat de bur-

gerwacht moet ophouden, tot de nadere beslissing der St.-Gen. er is.

Deze werden nu door de stad nader ingelicht. Mr. Pieter v. Leeuwen verklaarde zich bereid bij eede te bevestigen, dat Fred. Hendrik in de onderhandelingen over 't accoord beloofd had de burgerwacht te zullen instandhouden [1]). Maar een spoedbrief van den Raad v. State verklaart 't anders: de zaken zouden allang geregeld zijn, als niet eenigen uitgestrooid hadden, dat, zoodra de burgerwacht ophield, men in de stad strenge executie zou houden. Toch houden de St.-Gen. zich eerst aan de verklaring van v. Leeuwen: 14 April schrijven zij aan den R. v. St. dat zij, om Z. Exc. niet te prejudicieeren, goed vinden, dat de lijst van de gezuiverde burgerwacht gereduceerd wordt tot 800, hoogstens 1000 man, om mee de wacht te betrekken, tot de verschilpunten beslecht zijn. Maar na een verklaring van den Raad v. State en van Fred. Hendrik, dat Fred. Hendrik „noyt gedacht" had 't door v. Leeuwen genoemde te zeggen, „maer wel ter contrarie", besluit men, de oude resolutie te handhaven. Maurits, die niet bij de beraadslaging tegenwoordig was, had bericht, zich bij de beslissing der St.-Gen. te zullen aansluiten, maar tevens in overweging gegeven alles zooveel mogelijk te accomodeeren, en niet te verbitteren.

De Raad v. State had echter al uit eigen beweging, zoodra hij vernomen had, op welke gronden het schrijven der St. Gen. van den 14den berustte, bevel gegeven, met de burgerwacht op te houden, daar de stad niet veilig was, zoolang die voortduurde; bovendien was hun verzekerd, dat de burgerij wel geneigd was toe te geven, maar dat de magistraat en eenige „indiscrete luyden" dit tegenhielden. Door persoonlijke bemoeiing van Fred. Hendrik en een gesprek van hem met v. Leeuwen en Helsdingen bij hun terugkomst uit den Haag, wordt de zaak 15 April geregeld: de stad geeft toe, de burgerwacht zal ophouden. Het eerste succes dus na de eindelooze onderhandelingen.

[1]) Res. St. Gen. 13 April 1610.

16 April trekken de Staten v. Utrecht de stad binnen, den 17den de Raad v. State, terwijl ook 't leger rondom de stad wegtrekt.

Men durfde echter den 18den (Paschen) het Avondmaal nog niet te houden [1]). Ook uit een brief van Ledenberg blijkt, dat de toestand nog verre van rooskleurig was [2]). Ook de moeilijkheden zijn nog niet van de baan.

1°. was de stad van plan, 's nachts toch eenige burgers te laten waken, tegen dieverijen e. d. — een ongewenscht precedent; 2°. werd een der eerste dagen het wachtwoord òf door burgerhoplieden òf door burgemeesters bekend gemaakt, zoodat er groote verwarring ontstond tusschen garnizoen en burgers; 3°. eischten de Staten v. Utrecht de intrekking van 't „Cort Vertooch", een „puer libel diffamatoir", dat tijdens de alteratie was uitgegeven. Als antwoord op 't laatste beklaagde de stad zich over den brief der St. Gen. aan de provincies van 31 Maart, die de redenen van hun optreden tegen Utrecht uiteenzette; de Raad v. State meende echter, dat de stad, als de mindere, en als particulier gehouden was, haar pamflet in te trekken.

Ook van een teruggeven van 't wachtwoord aan de burgemeesters (wien 't als straf voor 't sub 2°. genoemde ontnomen was) wilde de Raad v. State niet weten.

Verder eischte de stad, dat de acte van submissie terstond in Utrecht zou worden opgesteld, en niet later in den Haag; dat ook de Staten v. Utrecht hùn „poincten differentiael" zouden opmaken en de stad ter lezing geven, opdat deze haar verdediging daartegenover kon opstellen; dat men inplaats van „Staten v. Utrecht" spreken zou van „twee leden en de kleine steden", en dat deze laatsten, na inzage der door den magistraat ingeleverde „poincten differentiael" zouden verklaren, in welke punten zij aan den kant der stad stonden, en in welke aan die der beide andere leden. Indien men dit alles weigert, zal de stad geen submissie doen, „soo nyemant gehouden en is te submitteren tgene voor

---

[1]) Utr. Kroniek.
[2]) Bijlage 25.

hem verborgen wordt, ende daerjegens hij geen defensie en can genieten".

Een brief der stad van 24 April aan de St. Gen. verklaart de eigen eischen der stad „in recht en redene gefundeert", die der tegenpartij daarentegen „gantsch absurd ende onredelijck". Zij hoopt, dat de St. Gen. de Staten v. Utrecht zullen bewegen in alles toe te stemmen „want haer (Staten v. Utrecht) soe voor haer selve als van wege haer borgerije nyet geraden en is, in andere voege te handelen".

De Staten v. Utrecht van hun kant protesteeren heftig tegen de houding der stad inzake de submissie, en leggen er den nadruk op, dat de zaak geen particuliere is, zooals de stad 't zoo gaarne voorstelt, maar een algemeene, die, volgens de Unie, de bondgenooten gezamenlijk aangaat. Zij dringen aan op verzekering der stad, en weigeren van hun kant „poincten differentiael" op te stellen, die aanleiding zouden geven tot nieuwe twisten, en ook de zaak meer particulier maken.

Eindelijk, 4 Mei, verschijnen de gedeputeerden der stad (Helsdingen, Buth, Salmius en Vianen) in de St. Gen., waar voor deze gelegenheid ook de Gecommitteerde Raden van Holland aanwezig zijn. 't Blijkt, dat de afgevaardigden der stad ook nu geen anderen last hebben, dan de differentiale punten van hun kant over te leveren en voor te dragen. Men staat dus voor dezelfde kwestie als op de vergadering te Woerden: de afgevaardigden der stad hebben geen voldoenden last, om de zaak tot een einde te kunnen brengen.

Daarom besluit de vergadering van 5 Mei, waarin ook de Engelsche gezant (de Fransche was naar zijn land vertrokken), Z.Ex^{tie}, de Raad v. State en enkele buitengewone gedeputeerden van Holland aanwezig zijn, met „gelijcke eenparicheyt ende eenheylige stemmen", gezien de contraventiën van den magistraat tegen 't verdrag van Jutfaas (niet verbieden van 't Cort Vertooch, niet teekenen van de acte van submissie enz.), den nieuwen magistraat af te zetten en den ouden met hun

dienaars te herstellen, de afgeschafte belastingen weer in te voeren, en verder voor de verzekering der stad zorg te dragen.

De 12 differentiale punten zullen nader worden onderzocht en een beslissing zal daarop worden genomen. Dit besluit bleef voorloopig nog geheim; alleen Ernst Casimir (tijdelijk commandeur van 't garnizoen binnen Utrecht) werd er mee in kennis gesteld; zoo ook 2 dagen later de Staten v. Utrecht. De gedeputeerden der stad konden met de mededeeling dat hun last „defectueux" was, vertrekken.

Zoo had dus voor 't eerst Oldenbarnevelt's zienswijze gezegevierd en de stad 't pleit verloren. Zij had nog een poging gewaagd, om de leden der St. Gen. vóór de bespreking van haar zaak in de vergadering van 4 Mei voor zich te winnen. 29 April had zij een bezending gestuurd naar verschillende Hollandsche steden, o. a. Dordt, Rotterdam en Gouda, om deze voor haar zaak te winnen. Dordt was haar 't gunstigst gezind, en had bovendien een afgevaardigde in de Staten v. Holland, die ook in de St. Gen. compareerde. Rotterdam daarentegen hoorde de commissie „geheel flauwelijck" aan, en deed er verder 't zwijgen toe. We lezen dan ook niet, dat er in de vergadering van 4 Mei iemand voor de stad in de bres is gesprongen.

8 Mei wordt 't besluit der St. Gen. ten uitvoer gebracht [1]). De raad der stad werd tegen 7 uur 's morgens door den Raad v. State en Ernst Casimir ontboden, en van 't besluit der St. Gen. in kennis gesteld. Canter stelde nog een beraadslaging voor, maar men maakte hem duidelijk, dat 't hier een besluit der St. Gen. gold, waar men zich bij had neer te leggen. Vanaf 't stadhuis werd, in tegenwoordigheid van den Raad v. State, Ernst Casimir en schout en schepenen, een algemeen pardon afgekondigd, op voorwaarde dat ieder zich rustig zou houden. Het bleef dien

---

[1]) 't Verhaal hiervan bij Tersteghe aan Ledenberg, 28 April (oude st.): Dodt V pg. 153.

dag ook rustig: men had de voorzorg genomen, de poorten der stad tot 9 uur gesloten te houden, en de Neude met 4, de Ganzemarkt en de Plaats ieder met 2 vendels soldaten te bezetten. Eenige vrouwen „spraken qualick, maer de mans hielden haer stille". Den wachtmeesters werd gelast, scherp toe te zien, dat er geen samenscholingen ontstonden, en zoo keerde, voor 't eerst sinds Januari, de rust in de stad terug. Twee dagen later werden de burgerhoplieden afgezet en 't „Cort Vertooch" ingetrokken. Op advies van den Raad v. State voeren de Staten v. Utrecht (18 Mei) wel 't gemaal, maar voorloopig niet 't halve huisgeld weer in, daar de inning niet anders dan „odiatim" kon plaats hebben, en ook evenveel zou kosten als de inning van 't heele huisgeld; 21 Mei besluiten de Staten v. Utrecht (zich uitdrukkelijk noemend: Staten en Magistraat der stad Utrecht) de beslissing over de differentiale punten te laten aan den Raad v. State; deze wordt hiertoe 23 Mei, met goedvinden van Z.Ex^{tie} en de gezanten, geautoriseerd.

Vanaf 13 Mei had iedereen gelegenheid, om binnen 8 dagen zijn bezwaren tegen de Staten of hun rekeningen, in te brengen; alleen v. Brakel, Canter en Helsdingen maakten daarvan gebruik, [1]) maar hun bezwaren werden door den Raad v. State als gedeeltelijk onwaar, gedeeltelijk „buiten redene en van quade ende ongefondeerde illatie ofte gevolgh", en verder als „van geen consideratie" terzijde gesteld. Na bekendmaking van den uitslag van 't onderzoek (1 Juni) werd alle spreken over de zaak voorgoed verboden. [2])

8 Juni volgt de uitspraak van den Raad v. State inzake de differentiale punten. [3])

1^{0}. Geëligeerden zullen met 3 of 4, de ridderschap met 1 of 2 leden geaugmenteerd worden.

2^{0}. De neringen van zout, zijde, fluweel enz. ten platten lande

---

[1]) Hun bezwaren: Dodt IV pg. 262.

[2]) De publicatie van den R. v. St. ibid. pg. 261.

[3]) Gedrukt bij v/d Water, Utr. Placaatboek I pg. 190. Zie ook Dodt VI pg. 158 [1]).

zullen bij provisie ophouden; de kwestie der brouwerijen zal beslist worden door 't Hof van Utrecht. Zoolang 't proces duurt, mogen er echter geen „coop"-brouwerijen op 't platteland worden opgericht. Dit alles onder voorwaarde dat de opbrengst van de generale middelen ten platten lande niet vermindert.

3°. De tegenwoordige magistraat zal aanblijven tot October; dan zal de nieuwe magistraat gekozen worden op de oude manier, maar er zal gelet worden op het getal riddermatige personen, dat in den magistraat zitting neemt.

4°. aangaande de rekeningen zal men zich houden aan de uitspraak van den Raad v. State.

De andere punten blijven zooals ze zijn, totdat de Staten van Utrecht anders beslissen. Echter zullen alle gequalificeerde burgers verkiesbaar zijn voor 't schoutambt in de steden, of 't maarschalkambt ten platten lande; mag niemand in den magistraat compareeren die niet den eed heeft afgelegd; zal 't aantal gedeputeerden ter dagelijksche comparitie der Staten voorloopig uit 12 leden bestaan (4 uit ieder lid en wat 't 3de lid betreft, 2 uit de stad Utrecht, 1 uit Amersfoort en 1 om beurten uit de andere kleine steden), die tevens over 't al of niet herzien der tegenwoordige instructie zullen beslissen.

Voor de veiligheid der stad zullen worden opgericht 4 schutterijen, elk van 150 man, onder een der burgemeesters als kolonel, en iedere schutterij onder één uit den magistraat als kapitein.

Hiernaast worden opgericht 4 comp.ien wakers, ieder van 125 man.

Verder moet ieder burger den eed van trouw aan de regeering afleggen, en behouden de St. Gen. zich 't recht voor, alles te doen wat tot verzekerdheid der stad kan strekken. De Raad v. State houdt de interpretatie van alles wat twijfelachtig is.

Men ziet, dat deze uitspraak twee der voornaamste punten: afdoening der brouwerijen, en magistraatskeuze, naar een nadere

beslissing verwijst. Wat 't eerste betreft: een uitspraak in dezen van 't Hof v. Utrecht heb ik niet kunnen vinden. Wèl een besluit der St. v. Utr. van 8 Juli (o. st.) 1624, waarbij, volgens uitspraak van den Raad v. State van Juni 1610, de brouwerijen ten platten lande worden opgeheven, evenals de neringen van goud-, zilver-, fluweelen- en zijdelakenen. 21 Juli (o. st.) 1619 was nog door de gecommitteerden der stad geklaagd over sinds 1610 nieuw opgerichte brouwerijen ten platten lande. Vermoedelijk heeft 't Hof dus de zaak niet in handen gehad, of is het niet tot een beslissende uitspraak gekomen.

Wat de magistraatskeuze betreft: 6 Oct. 1610 ontving de raad der stad een schrijven der St. Gen., om voorloopig de verkiezing op den ouden voet te doen plaats hebben, n.l. den eersten burgemeester te kiezen uit de ridderschap. Burgem. en schepenen durfden dezen brief den raad niet meedeelen, daar men bang was dat de zaak anders niet geheim zou blijven. Wel liet men den Staten v. Utrecht verzoeken, als eersten burgemeester geen riddermatige te kiezen, maar 't antwoord dat deze gaven, is in de vroedschapsresolutie niet meegedeeld, en inderdaad werd 11 Oct. tot 1sten burgemeester gekozen de heer van Moersbergen, de gewone afgevaardigde der Staten van Utrecht in de St. Gen., van wien de stad in de vergadering der St. Gen. van 4 Mei geeischt had, dat hij niet bij de onderhandelingen tegenwoordig zou zijn, daar men klachten had, die hem persoonlijk betroffen. Wel een bewijs, hoe stevig de Staten v. Utrecht zich toen weer in het zadel voelden.

Wat de augmentatie van Geëligeerden en Ridderschap betreft: 20 Juni wordt, op verzoek der Staten v. Utrecht, de nominatie der stad inzake de Geëligeerden goedgekeurd. De 4 nieuwgekozenen waren: Jonkhr. Johan v. Grovestyn en Mr. Adriaan Ploos, Kanunniken van de Domkerk, Jonkhr. Gijsbrecht v. Hardenbroeck, kanunnik v. Oud-Munster, en Johan van Renesse van der Aa, proost van St. Jan [1]). Voor de augmentatie der ridderschap

---

[1]) Zie Res. St. v. Utr. 5 en 9 Juni (oude st.) 1610.

wordt gekozen Jonkhr. Frederik v. Baexen, heer van Conincksvrij, die daarvoor zijn ambt van dijkgraaf van den Lekdijk neerlegde [1]).

De oprichting der schutterij had plaats bij ordonnantie van 22 Juni, op de wijze, in de uitspraak van den Raad v. State aangegeven. Op deze wijze werd de kwestie der burgerwacht dus voorgoed opgelost: het recht, voor hun eigen veiligheid te zorgen, werd den burgers gelaten, maar op een manier, die de mogelijkheid van misbruik voorgoed uitsloot. 2 Aug. hield de nieuwe schutterij haar eersten ommegang door de stad: 4 comp[ien], de Voetbooch, de Haacksbus, de Handtbooch en de Kolveniers, ieder bestaande uit 6 schutters met slagzwaarden, 83 met speren, 21 musketiers en 30 calibres of kolveniers. De stoet ging uit van de Neude, werd op de Plaats door de stadsmuziek begroet, en tenslotte ook weer op de Neude ontbonden [2]). Jammer dat de tocht, volgens een in dien tijd gemaakt liedeken [3]), al gauw in den letterlijken zin in 't water viel, daar de „hemelsche cluysen" „zeer ras" over hun mooie fluweelen pakken en nieuwe vaandels en veldteekens „liepen". Zij konden zich echter troosten met den „wijn hooch verheven", die hun als loon op den tocht wachtte. Ondanks den begrijpelijken tegenzin der burgerij tegen de nieuwe instelling, krijgt men toch den indruk, dat het fraaie schouwspel haar eenigszins met haar lot verzoende — wat te hopen is voor den penningmeester der stad, die er zich een uitgave van 1398 L 1 sch. voor getroost had [4]).

Meer zwarigheid gaf echter de kwestie van 't afleggen van den eed door de geheele burgerij. Het concept voor den eed was opgesteld door den Raad v. State en beloofde trouw aan de Staten en den magistraat, met de verplichting, nooit aan eenige actie tegen

---

1) Zie Res. St. v. U. 2 Juni (oude st.) 1610.

2) Utr. Kroniek.

3) Dodt VI pg. 27.

4) Dodt IV pg. 97, (rekening van den Cameraar der stad, waar verschillende andere posten, op dezen tijd betrekking hebbende, te vinden zijn).

dezen te zullen deelnemen, maar die integendeel terstond te zullen aangeven [1]). Het Hof v. Utrecht en de schutterij hadden dien reeds afgelegd; Canter en Helsdingen zetten echter de burgerij tot weigering aan, met 't motief, dat dan de Staten v. Utrecht ook eerst hun eed moesten vernieuwen — waartoe deze desnoods bereid bleken, maar waarvan zij op advies der St.-Gen. afzagen [2]). De onwilligen (onder wie Hendrik v. Helsdingen) moesten dan maar uit de stad verbannen worden. Pas 13 Juli, na de ontvangst van een copie van 't verbanningsbevel van de hand van Ledenberg, geven zij toe. Door deze kwestie werd de Raad v. State, die direct na zijn uitspraak had willen vertrekken, nog tot 3 Juli in de stad opgehouden: de Staten v. Utrecht wilden hem n.l. niet laten vertrekken, voor zijn uitspraak inderdaad „geëffectueerd" en „in train gebracht" was. Geen overbodige voorzorg, want ook nà zijn vertrek bleef 't nog woelen en gisten onder de burgerij: 22 Juli wordt een zekere Hendrik van Nyenrooy, oud-schepen en raadslid, gevangen en 12 Aug. verbannen, om zekere „seditieuze propoosten" [3]). 3 Aug. is er, ter gelegenheid van de kermis, een oproer bij 't optrekken van de wacht, waarbij o.a. de majoor door een straatmaker met steenen gewond wordt [4]). Ook 22 Sept. was er nog een oproertje, zoodat men 't geraden vond, bij de garnizoensverwisseling van 28 Sept., 't aantal vendels op 13 te brengen [5]).

Was de burgerij als zoodanig dus nog niet best te spreken over de nieuwe regeling, ook op kerkelijk gebied was de onrust nog niet verdwenen. De Utrechtsche predikanten waren, zooals

---

[1]) Res. St. v. U. 30 Mei (oude st.) 1610: Dodt IV pg. 159.

[2]) ibidem 25 Juni (oude st.) vg. 1610.

[3]) ibidem 11 Juli (oude st.) 1610; Utr. Kron. op 13 Juli en 2 Augustus (oude st.) 1610. Zie ook Utenbogaert, Brieven no. 95. Hiermee in tegenspraak 't bericht op 5 Mei 1611 (oude st.).

[4]) Zie Res. Vroedsch. Utr. op 30 Juli (oude st.), Resol. St. Gen. op 6 Aug. 1610 en bijlage 39.

[5]) Utr. Kron. 18 Sept. (oude st.) 1610.

men weet, „libertijnsch" en hadden als zoodanig de „oude" regeering gesteund, de muiterij openlijk van den preekstoel bestraft, en meer dan eens zich de woede van Canter c.s. op den hals gehaald [1]). Men mompelde, dat, bij strenger executie van wege de St. Gen., zij medeschuldig zouden geweest zijn aan den dood van velen hunner gemeenteleden, dat zij „oogendienaers waren, die de schapen hoedden om haer wolle ende melck" [2]), enz., en er bestond dan ook reeds een formeele „scheurkerk", die haar heil zocht bij den streng calvinistischen van Dongen, predikant te Jutfaas. Het ging zelfs zoover, dat men met Pinksteren bij hem ten avondmaal wilde gaan. Van Dongen vond 't echter geraden, eerst den Utrechtschen kerkeraad hierover te raadplegen [3]), die hem uitdrukkelijk vraagt, dit niet toe te staan, wat hij belooft, mits men te Utrecht de zuivere leer trachte te bewaren. Op de vraag van den kerkeraad, of dit dan niet gebeurt, antwoordt hij wel bevestigend, maar blijkens zijn verdere houding is hij daarvan toch allerminst overtuigd. Evenmin als de kerkeraad van zijn bereidwilligheid: als 21 Mei (oude st.) Speenhoven en Taurinus naar de Staten v. Utrecht gaan, om te klagen over de katholieken, wordt er blijkbaar meteen geklaagd over van Dongen, want 23 Mei (oude st.) wordt deze in bijzijn van Speenhoven en Taurinus in de Staten v. Utrecht ontboden, en hem gelast, zich verder niet in de Utrechtsche zaken te mengen, of Utrechtenaars naar Jutfaas te trekken. Toch gingen met Pinksteren 27 Mei (oude st.) velen naar

---

[1]) B.v. 16 Maart, toen zij weigerden, avondmaal te houden zonder eerst de gemeente over de muiterij bestraft te hebben (Hulsebos: Episode uit 't kerkelijk leven te Utrecht 1610 en '11: Stemmen v. Waarh. en Vrede 1904, pg. 525 vg.), waarbij hun Joh. de Dooper als voorbeeld van onbaatzuchtigheid werd voorgehouden, en in April, toen zij voor 't aanbod van den magistraat, om de kerk in haar oude vrijheid te herstellen, bedankten: Dodt V pg. 151.

[2]) Utr. Kroniek.

[3]) Zie Hulsebos t. a. p. en Utenbogaert, Brieven no. 95. De brief vermeldt, dat „op huyden" van Dongen met 2 der Utrechtsche predikanten bij de St. v. Utrecht ontboden was; hij is dus geschreven 23 Mei (oude st.) en niet in 't laatst van 1610, zooals aant. [1]) t. a. p. zegt.

Jutfaas ten Avondmaal, uit haat tegen de Utrechtsche predikanten, die met de onderdrukkers der stad geheuld hadden [1]).

Ook tegen de Katholieken trad de herstelde regeering strenger op: 24 Mei (oude st.) werd 't mis lezen en houden van vergaderingen door de Katholieken bij placcaat van den Raad v. State verboden [2]). Dit als antwoord op de door Speenhoven en Taurinus ingediende klachten, die bewijzen, dat de Katholieken, waar ze dat wilden, vrijwel heer en meester konden zijn [3]). Klachten en een verzoek over 't gebruik der geestelijke goederen gingen hiermee samen [4]).

Ontevredenheid onder Katholieken, Calvinisten en de burgerij: ziedaar voldoende „Sprengstoff" om 't tot een nieuwe uitbarsting te doen komen. 5 Dec. (oude st.) heeft deze inderdaad plaats.

Reeds geruimen tijd bestond er een samenzwering, die ten doel had John Ogle, den commandeur van 't garnizoen gevangen te nemen, de Staten, die dan machteloos waren, af te zetten, en hen alsnog rekening te laten doen. 16 of 17 personen hadden zich daartoe 't eerst bij een „grouwelijcken ende execrabelen" eed verbonden ten huize van Claes Verriet, in „de Rijdende Bode", onder leiding van Tyman v. Wee. Later was hun aantal uitgebreid, en waren o. a. Canter en Helsdingen van hun voornemen in kennis gesteld: zij zouden de Statenkamer bezetten met 200 musketiers en verdere burgerij, en tevens den commandeur tot den aftocht dwingen. Een datum voor den aanslag was evenwel nog niet vastgesteld [5]).

---

[1]) Utr. Kroniek; v. Dongen werd in 1612 afgezet. Zie ook v. Buchel: Diarium, Inleiding pg. XLI, XLV, en Handel. Utr. kerkeraad 16 Febr. 1611 (oude st.).

[2]) Utr. Kron.

[3]) Res. St. v. Utr. 21 Mei (oude st.) Cf. voor 't daar sub VI genoemde een schrijven van den predikant v. Montfoort aan de St. v. Utr. (20 Mei), inhoudende o. a. dat de deur aan den buitenkant van de sacristie, waar hij gewoonlijk doorgaat, voor den dienst gesloten was, zonder dat men de sleutels aan den koster gegeven had. Cat. Arch. St. v. U. (R. Arch. Utr.) no. 290.

[4]) ibid.

[5]) Dit en 't volgende uit de Copieën van de sententiën etc, gedrukt bij Dodt VI pg. 42.

Nu was evenwel de regeering, na lang zoeken, te weten gekomen, dat zekere „seditieuze pasquillen en fameuze libellen" tegen de Utrechtsche predikanten en hun optreden en leer, afkomstig waren van eenige Katholieken, die, na langdurige pressie, als hun medewerker verrieden zekeren Claes Evertsz. van Geijn, bijgenaamd de Gooyer, een bakker in de Twijstraat, een ouden bekende der justitie en o.a. aanvoerder van een der beide burgervendels, die de regeering tijdens 't beleg had aangeworven [1]). Toen deze 5 Dec. (oude st.) voor den raad ontboden werd, weigerde hij te komen, waarop een huiszoeking bij hem werd gelast. Zoover kwam 't echter niet: er werd dapper weerstand geboden, Claes Evertsz. wist te ontvluchten, en bij een tweede bezoek, om zijne papieren in beslag te nemen, ontstond er zulk een oploop en rumoer, dat de Staten, beducht voor de gevolgen, onmiddellijk de in Amersfoort aanwezige cavalerie ontboden, om den volgenden morgen om 7 uur aanwezig te zijn. Toen dit uitlekte, heeft men geprobeerd, nog dienzelfden avond de geheele burgerij in 't geweer te krijgen, om den aanslag te volbrengen voor de ruiterij aanwezig kon zijn; eenigen van de samenzweerders, vermoedelijk twijfelend aan den gunstigen afloop, gaven echter de zaak bij den magistraat aan, zoodat van de heele zaak niets gekomen is. Het grootste deel der medeplichtigen, onder wie Canter en Helsdingen, werd gaandeweg gevat: velen hadden in de vlucht hun heil gezocht. De meesten behoorden tot de kleine burgerij: een droogscheerder, een gewezen postmeester, een kleermaker, een koperslager, een mutsenmaker, enz.; ook de kosters der Nicolaï- en der Geertekerk, van wie de eerste, Mr. Andries Hendriksz., den kerkeraad al groote moeite bezorgd had [2]); nu was hij van plan geweest, o.a. Taurinus te vermoorden, tegen wiens goddelooze leer v. Dongen (de Jutfaasche predikant) hem had opgezet.

---

[1]) Res. St. v. Utr. 28 Nov. (oude st.) 1610.

[2]) Zie Hulsebos t.a.p. Vooral Taurinus stond bij den koster in een kwaad blaadje, omdat hij de „goddeloose leere D. Arminii" verkondigde.

9 Mei (oude st.) 1611 volgt de uitspraak: 4 der schuldigen, onder wie Andries Hendriksz., werden ter dood veroordeeld, maar na 't aanhooren van hun sententie op 't schavot begenadigd [1]). Canter en Helsdingen werden verbannen, met verbeurdverklaring van resp. alle, en de helft hunner goederen. Ook de anderen werden voor korter of langer tijd verbannen. Sommigen weken uit naar de Z. Nederlanden, anderen naar de naburige provincies [2]). Canter stierf in 1616 te Leeuwarden, Helsdingen in 1612 te Amsterdam. Wel hoort men soms nog van ontevredenheid van sommigen, maar tot een oproer is 't hierna niet meer gekomen.

Wanneer men 't oproer van 1610 wat nader beschouwt, zal men twee dingen scherp moeten onderscheiden, nl. de reëele, feitelijke motieven en bedoelingen, die tot dit alles leidden, en de meer formeele klachten en bezwaren, die erin tot uiting kwamen.

Het zal uit de inleiding duidelijk zijn, dat het hier gold een episode uit den voortdurenden strijd om de macht tusschen twee ongelijke partijen, waarvan de zwakste iedere gelegenheid en ieder middel aangreep om tot haar doel te geraken, althans een stap vooruit te komen. Zij was echter in 't nadeel, aangezien het belang der meerderheid, en speciaal 't algemeene landsbelang, consolideering en geen verbreking van 't bestaande eischte. Bovendien bestond zij uit zooveel verschillende elementen, met vaak tegenstrijdige belangen, dat er van eenheid van bedoelen, laat staan van handelen, wel geen sprake kon zijn. De eenheid was zuiver negatief: vandaar dat de kracht niet groot genoeg was om zelfs dat negatieve doel te bereiken.

Bij een beschouwing der formeele wenschen en klachten

[1]) Utr. Kron. 8 Mei 1611 (oude st.).

[2]) De getuigenverhooren en andere stukken, hierop betrekking hebbende: R. Arch. Utr., Cat. St. v. Utr. no. 387. Stukken over de z.g. Bondigten v. Utrecht: ibid. 364 [51].

heeft men dus in 't oog te houden, dat de eigenlijke beteekenis ligt in 't geheel: de kwestie, of de burgerij den invloed in de stadsregeering, en deze dien in de Provinc. Staten veroveren zal, een kwestie, die indirect het gezag der St.-Gen. zelf raakt; en dat ieder punt van geschil slechts in zooverre van belang is, als het op de practijk berust. Daarom laat ik datgene, wat men slechts als middel gebezigd heeft, hier rusten, al zou 't zeker de moeite waard zijn, na te gaan, waarom juist die leuzen aantrekkingskracht bezaten.

Het belangrijkst zijn wel de vijf hoofdpunten, zooals die in de vergadering te Woerden (17 Maart) zijn voorgedragen en ook later opgenomen onder de twaalf „poincten differentiael". De Memorie v. Besogne etc. geeft een uitvoerige toelichting van den kant der stad, evenals de toelichting bij de „poincten differentiael [1])". De meening der Staten kan men vinden in de Remonstrantie naar aanleiding der 12 diff. punten [2]).

Punt 1 betreft de kwestie der Geëligeerden. De stad eischt:

1°. dat deze niet levenslang zitting zouden hebben, maar ieder jaar voor 1/3 aftreden.

2°. dat hun aantal op 9 gebracht zou worden.

De bedoeling daarbij was natuurlijk, de macht der zittinghebbende Geëligeerden te verkleinen. Voor 't 1ste beriep de stad zich op de gewoonte der 5 kapittels bij 't kiezen van hun vertegenwoordigers voor de Staten, die zij om de 2 of 3 jaar vernieuwden. „Het was de bedoeling van den Landraad (die in 1582 de Geëligeerden had ingesteld) geweest, alles op den ouden voet te laten doorgaan: dus was 't niet veranderen der geëligeerden onwettig". De Staten gebruiken van hun kant dezelfde motieven: ook zij beroepen zich op de gewoonte, maar op die van ná 1582, en op wat de uitspraak van den Landraad niet gezegd had. Deze had nl. de kwestie van al of niet

---

1) Dodt IV pg. 152.
2) ibid. pg. 252.

veranderen niet aangeroerd. Verder verwerpen zij met verontwaardiging de gedachte, dat de magistraat der stad (zijnde een vijfde deel van het 3de lid der Staten) het recht zou hebben, de zitting hebbende Geëligeerden te „revoceeren", een eigenaardige casus positio, aangezien de magistraat alleen 't recht van nominatie had, en de regeling der volgorde van aftreding zeker niet aan haar alleen zou overgelaten worden. Een bewijs tevens, dat de Staten de zaak niet opvatten als een verzoek om toekenning van een recht, maar als een actie, gericht tegen sommige personen, en tegen hun macht in 't algemeen.

De uitspraak van den Raad v. State staat wèl de vermeerdering, maar niet de jaarlijksche verandering toe, verklaart immers, dat de geëligeerden irrevocabel zullen zijn, zooals altijd.

Zoodat deze zaak beslist wordt geheel ten gunste der Staten: immers de 4 nieuwgekozenen waren alle uit de ridderschap, en de uitspraak van den Landraad was te hunnen gunste aangevuld.

Als tweede punt eischte de stad, dat de augmentatie van de Ridderschap voortaan zou geschieden door den Stadhouder. Ook dit wordt gefundeerd op de oude gewoonte en o. a. de satisfactie van 1577. De Staten zien echter geen reden, het contract, in 1590 met den Stadhouder gemaakt, te verbreken, waarbij zonder hun speciale toestemming, en in 't bijzonder die der Ridderschap, niemand als vertegenwoordiger der Ridderschap ter Statenvergadering mag toegelaten worden. Ook hierin moet de stad het tegen de beide andere leden der Staten afleggen: de Raad van State bepaalt. dat de Ridderschap met 1 of 2 personen zal vermeerderd worden, op den voet als tot nog toe geschied is.

Evenmin als de uitspraak inzake punt 1 heeft deze uitspraak eenigen zin, als men let op den inhoud van 't gedane verzoek. Men vroeg nl. alleen iets betreffende de wijze van augmenteeren, niet een vermeerdering zelf. (Wel eischte de heer van Brakel voor zichzelf herstel in zijn recht om als lid der

Ridderschap in de Statenvergadering beschreven te worden, maar dit had met de algemeene kwestie niets te maken). Vermeerdering van Geëligeerden en Ridderschap op dat oogenblik, op de oude manier, kon alleen beteekenen: versterking van de macht der Staten-aristocraten. Men ziet hieruit, hoe willekeurig er met de eischen der tegenpartij werd omgesprongen, hoe weinig in dit conflict de kwesties, die men opwierp, de kern der zaak raakten.

Punt 3 behandelt de kwestie der magistraatskeuze. De stad wenscht: keuze door den Stadhouder uit de nominatie, opgemaakt door den magistraat, zooals dat bij de satisfactie van 1577 bepaald was. Speciaal verlangt zij, dat de eerste burgemeester niet gekozen zal worden uit de Ridderschap, aangezien op die manier de aristocraten, behalve de meerderheid in de Staten, ook nog grooten invloed krijgen op de interne aangelegenheden der stad. Ook zullen geen leden der Ridderschap of dienaars der Staten in den raad mogen zitten, daar niemand twee ambten tegelijk bekleeden mag.

De kwestie was, dat in 1590, bij de aanstelling van Maurits als stadhouder, de bepaling gemaakt was, dat deze den magistraat zou kiezen (uit een voordracht van den magistraat) met advies en believen der Staten, en dat in zijn afwezigheid of wanneer hij op andere wijze verhinderd was, de Staten zelf dit zouden mogen doen.

De stad beroept zich op de satisfactie, de Staten o. a. op een ordonnantie van 1550, waarbij 't recht der magistraatskeuze gegeven wordt aan de „hooghe overicheyt": „In 1577 was de hooghe overicheyt de Prins; sinds 1581 was de toestand natuurlijk veranderd, en waren de Staten souverein geworden". Ook was 't feit, dat de eerste burgemeester altijd uit de ridderschap gekozen werd, volgens de Staten, een voordeel voor de stad, b.v. bij aanleg van wegen, verdieping van rivieren e. d. In ieder geval zagen zij ook hier geen reden tot verandering. Op de

klacht over bevoorrechting van den eigen kring en de uitsluiting van burgers, die hun niet in alles terwille zijn, antwoordden zij gemakshalve niet. Toch lag hier juist 't terrein, waarop verbetering en aansluiting te vinden zou zijn geweest. Maar men was blijkbaar niet van plan, op eenig punt toe te geven, en zoo stelde de Raad v. State de beslissing inzake 't niet toelaten van riddermatige personen uit tot de nieuwe magistraatsverkiezing (de verkiezing zelf zou op den ouden voet geschieden), waarbij alles bij 't oude bleef. Oldenbarnevelt had zelf voorgesteld [1]) alsnog een erfraad in te stellen; maar Ledenberg durfde dit niet onvoorwaardelijk aan [2]): de twee eerste leden der Staten zouden dan te veel heerschen; men moest dan daartegenover 't getal der dagelijksche gedeputeerden op 12 brengen (2 voor de kleine steden). Dit laatste gebeurde; tot den erfraad is 't evenwel niet gekomen (cf. 1585, 1598).

Dit punt is zeker een der gewichtigste, daar 't hier gaat om 't breken van de macht der aristocraten in 't bestuur der stad zelf. Andere kwesties, bv. die over 't beheer der geestelijke goederen, hangen hiermee ten nauwste samen, daar de quintessens van de zaak was, dat men zijn tegenstanders geen enkel voordeel gunde, en alle middelen te baat nam om hun de voordeelen, die ze bezaten, afhandig te maken. 't Spreekt vanzelf, dat vrijheid in eigen aangelegenheden de eerste voorwaarde was, om den invloed der tegenstanders te kunnen breken, en zoo was de beslissing op dit punt van ingrijpend belang: gelukte 't de stad, hierin haar wil door te zetten, dan had zij althans de mogelijkheid, haar tegenstanders ook verder den voet dwars te zetten; lukte dit niet, dan was die mogelijkheid voorgoed van de baan. Blijkbaar zag ook de Raad v. State 't gewicht hiervan in, daar hij de beslissing uitstelde tot de volgende magistraatsverkiezing. Het pleit echter niet voor de activiteit van de

---

[1]) Oldenbarnevelt aan Ledenberg, 16 Mei 1610: Dodt V pg. 155.
[2]) Ledenberg aan Oldenbarnevelt, 11 Mei (o. st.) 1610: Bijl. 32.

partij der burgerij, dat zij zich op een zoo belangrijk punt met een belofte liet tevreden stellen, en zich zoo de kans op een afdoende hervorming, die den grondslag voor alle verdere actie had moeten vormen, liet ontglippen. Naar men weet, bleef in Oct. e.v. alles bij 't oude, en werd zelfs een riddermatige, tegen wien men persoonlijke bezwaren had gehad, tot 1sten burgemeester gekozen [1]).

Punt 4, de afdoening der brouwerijen en neringen ten platten lande, was wel 't meest „populaire" van de punten. Het komt in de meeste remonstranties voor, en wordt in de „poincten diff." uitvoerig toegelicht.

Ook hier dezelfde achtergrond: de ridderschap bevoordeelt 't platteland ten koste van de stad, zoodat de neringen uit de stad naar 't platteland getrokken worden, waar men veel minder voor de generale middelen heeft op te brengen (door minder streng toezicht, door lagere accijnsen en grootere vrijheid van belastingen voor sommige koopmanschappen). De ergste klacht betreft de brouwerijen: volgens de stad zou 1 Maart 1584 te Delft door de St. Gen. besloten zijn, een belasting van 2 stuivers per ton bier te heffen, en tegelijk bepaald dat alle brouwerijen ten platten lande zouden ophouden. Dit laatste zou in Holland en Zeeland wèl gebeurd zijn, in Utrecht daarentegen wel de 2 stuivers belasting ingevoerd, maar de brouwerijen ten platten lande gebleven zijn. Zelfs had dit een staking der brouwers binnen Utrecht tengevolge gehad, die hun op een boete van over de 1800 Carolus guldens was komen te staan, en alle schriftelijke klachten waren door den eersten burgemeester verduisterd. De brouwers uit de stad hadden zelfs per jaar een aanzienlijke som boven de gewone belasting aangeboden als men de brouwerijen ten platten lande wilde afschaffen. Maar dit was niet gebeurd, er waren nog 46 brouwerijen van brouwers op 't platteland, behalve die van private personen en ridderhofsteden, terwijl er in de stad nog maar 21 waren, tegenover 60 vroeger.

---

[1]) Zie hiervoor, pag. 44.

Hiertegenover staat de mededeeling der St. v. Utr., dat van een resolutie van Delft van 1584 geen sprake is („Remonstrantie") en dat er, mede doordat de Staten de belastingen op de koopmanschappen binnen Utrecht lieten innen door collecteurs inplaats van door pachters, welke laatsten de kooplui plachten te „vexeeren", de meeste neringen, ambachten en handwerken in de laatste 20 jaar met de helft waren toegenomen („Cort Bericht").

Deze kwestie staat vrijwel op zichzelf; zij raakt het „welvaren" der stad natuurlijk ten nauwste, maar is niet van beteekenis in verband met de klachten over hooge belastingen, die in geen der 5 remonstranties voorkomen [1]); het gaat hier alleen om de ook van elders bekende kwestie: den strijd om den economischen voorrang tusschen stad en platteland [2]),

---

[1]) Wel waren de belastingen in dezen tijd hoog (zie Fruin, Inl. op Dusseldorp, pg CXVIII; Annales van Dusseldorp, pg. 305, 330; Gedenkschrift van Joris de Bye in Bijdr. en Meded. H. G. 1888 pg 408). Alleen de rijke subsidies van Frankrijk hadden ons in staat gesteld, den oorlog te blijven voeren. (Voor de expeditie naar Cleef alleen trok men f 600.000 uit op den staat v. oorlog). In Utrecht had men zich meer dan eens tegen 't invoeren van een belasting verzet, o. a. in 1606 tegen 't instellen van een schoorsteen- of haardstedegeld van 30 stuivers per haardstede. Volgens Dusseldorp (pg. 345) had men, tengevolge van 't gewapend optreden der wevers, toen deze belasting weer ingetrokken. Maar evenals in 1598 was de groote grief, dat het geld wel uit andere bronnen (de geestelijke goederen) gevonden kon worden, en waren de klachten dus meer tegen de corruptie der Staten dan tegen de belastingen zelf gericht.

[2]) Wat de bevoorrechting van 't platteland betreft: 't platteland was sinds 1584 vrij van de z.g. „Staten-imposten" of op naam der Prov. Staten geheven belastingen (op wijn, bier, zout, etc.) die in de stad als gewone stedelijke belastingen waren blijven voortbestaan. Als vergoeding daarvoor was op 't platteland 't „consumtiegeld" (een belasting voor degenen die stadsnering deden) met $^1/_4$ verhoogd. Dit consumtiegeld hoorde echter tot de z.g. generale middelen, een belasting, eveneens geheven op zout, bier, zijde, enz. maar ten bate der Generaliteit (sinds 1580 werd 't vervangen door 't dubbel oudschildgeld). Bovendien betaalde men daar een quotisatie van 1 blank op 't oudschildgeld, dus opcenten op de grondbelasting. Hiertegenover betaalde men in de stad èn generale middelen èn stedelijke belasting. De toestand was dus inderdaad ongelijk, vooral als men de verpachting der belastingen, die alleen in de stad plaats had, meerekent. Zie Muller, Cat. Stedel. Arch. Utr. passim.

en 't behouden van de voorrechten der gilden tegenover de blijkbaar opkomende „vrije" handel en industrie. De kleine steden staan dan ook ditmaal aan den kant der stad, een bewijs van de algemeenheid van 't belang.

De oplossing was even weinig bevredigend als die der vorige punten: enkele neringen ten platten lande zullen bij provisie ophouden, de uitspraak inzake de brouwerijen wordt gegeven aan het Hof v. Utrecht, maar is blijkbaar nooit gedaan [1]). De afschaffing van de beide belastingen (huisgeld en gemaal) was gedaan op verzoek der burgemeesters, en heeft dus niets met de diff. punten uit te staan.

Punt 5 eischt: nazien van de rekeningen, door de Staten gesloten sinds 't jaar 1588, met de acquiten en 't bewijs v. opdracht der Staten daartoe, door den magistraat der stad.

De stad, als voornaamste contribueerende lid der Staten, zou nl. 't recht hebben, dat haar altijd de copie van iedere rekening werd overgeleverd, en althans rapport daarvan aan haar gedaan — wat sedert 1593 niet meer gebeurd was.

De Staten wijzen dit verzoek af, aangezien alle rekeningen tot 1609 gesloten waren ten overstaan van de daartoe geautoriseerde personen: aan hen zouden zij geen revisie weigeren, de magistraat had er echter geen recht toe.

Men weet, dat de Raad v. State gelegenheid gegeven heeft, tegen de rekeningen bezwaren in te brengen, en dat alleen Brakel, Canter en Helsdingen daarvan gebruik maakten [2]). Zij trachtten te bewijzen, dat er vele onnoodige uitgaven waren gedaan, en velen ten onrechte begunstigd. Vooral Ledenberg is hun bête noire [3]). Dat er fraude gepleegd werd, is wel waarschijnlijk: of de bedragen zoo groot waren, als men 't wilde doen voorkomen, onzeker. (Ledenberg was rijk geworden, maar naar zijn zeggen

---

[1]) Zie hiervóór, pg. 44.

[2]) Dodt IV pg. 262.

[3]) Men vergelijke Bijlage 32, en Dodt V pg. 153.

door huwelijk [1])). In 't algemeen wenschte men de met moeite opgebrachte penningen niet in „dartelheid" verkwist te zien. Zuinigheid in beheer, en een deel der inkomsten der geestelijke goederen gebruiken voor de generale middelen: dan zou 't niet noodig zijn de gemeente zware lasten op te leggen. De klachten raken dus niet zoozeer de belastingen zelf als wel 't volgens de stad slechte beheer, verkwisting en fraude der Staten.

Ook deze klacht leidde tot niets.

Van de kleinere punten is belangrijk de eisch, dat iemand, die inkomen uit een geestelijk goed geniet, geen wereldlijk ambt zou mogen bekleeden. Natuurlijk komen deze eischen in 't geheel niet voor vervulling in aanmerking. Zij zijn echter merkwaardig omdat zij aan bestaande grieven uiting geven. Op de ongevaarlijke punten hadden de Staten zelf al toegegeven [2]). Verder „liet men" liefst „de zaak zooals ze was". Ook de St. Gen. volgden deze politiek, zij 't dan ook uit andere motieven dan de Staten v. Utrecht.

Er waren in dien tijd bijzondere redenen, die verstoring van een geregelden gang van zaken ongewenscht maakten.

1°. Het pas gesloten Bestand, wat voor talrijke Katholieken een aanleiding was, om zich meer dan vroeger te roeren. 2°. de expeditie naar Gulik-Kleef, waaraan we ons om de verplichting die we aan Frankrijk hadden (subsidies) niet konden onttrekken — wat trouwens in 't geheele buitenland ons aanzien geschaad en onze positie verzwakt zou hebben. 3°. 't feit dat de gezantschappen naar Engeland en Frankrijk klaar stonden om te vertrekken en hun door 't oproer veroorzaakte oponthoud in ons nadeel werd uitgelegd [3]). Wij moesten toonen, op eigen

---

[1]) Zie Rogge: Over de confiscatie van de goederen v. Gillis v. Ledenberg, in Bijdr. en Meded. HG. XXV.

[2]) Zie Bericht op Recueil, Dodt IV pg. 238, bv. op punt 32.

[3]) Zie Motley: Leven en Sterven v. Oldenb. I pg. 127 noot, pg. 194 en Oldenb. aan Caron, 28 Febr. 1610 (inv. Holl. 2620c).

beenen te kunnen staan, anders was er groote kans, dat we weer onmondig verklaard zouden worden. Zoo was dit oproer schadelijk voor den gang van zaken in binnen- en buitenland en zocht Oldenbarnevelt er ook zoo gauw mogelijk een einde aan te maken. Voor 't grootere, algemeene belang vielen de kleinere particuliere kwesties weg, en in geen geval zou hij in deze omstandigheden veranderingen van ingrijpenden aard geduld hebben.

Apart staat de zaak van den Heer van Brakel. Volgens uitspraak der vergadering te Woerden levert hij 20 Maart 1610 zijn rekening in bij den president der St.-Gen., die deze door een commissie zou laten onderzoeken. 2 April verklaart de heer v. Moersbergen namens de Staten v. Utrecht, dat zij de rekening van Brakel met daarbij hoorende documenten zullen overleveren, mits Brakel zelf alle bezwaren, die hij tegen de rekening der Staten heeft, op schrift stelt. 8 April levert Brakel dan een ongeteekende copie in bij de St.-Gen., zoodat hem bevolen wordt zijn stuk eerst te teekenen en te qualificeeren. 10 Mei (oude st.) laten de Staten v. Utrecht deze stukken door een commissie onderzoeken. 8 Mei (oude st.) 1611 werd Brakel door den (herstelden) magistraat opnieuw uit de stad verbannen. Voor zoover ik heb kunnen nagaan, is de zaak pas in 1626 afgedaan [1]). Ook hier dus geen resultaat: trouwens de heer v. Brakel profiteerde van de gelegenheid, die zich voordeed, maar heeft met 't oproer als zoodanig niets uit te staan.

Meer gegevens zijn er over 't aandeel, dat de Katholieken in dit oproer hebben gehad. Dusseldorp vertelt, dat vele Katholieken meenden, dat dit oproer hun ten nutte zou komen [2]). Tersteghe schrijft aan Ledenberg [3]), dat de Jezuieten te Emmerik zich zeer verblijden over de alteratie te Utrecht en er een „goede

[1]) Gem. Arch. Utr. cat. II 3631.
[2]) Annales van Dusseldorp, pg. 393.
[3]) 15 Maart (o. st.) 1610: Dodt V pg. 148.

uitcompste" van verwachten. Ook 't schrappen van de woorden „van de Gereformeerde religie" in de aanbeveling van den aftredenden magistraat (hiervóór, pag. 21) bewijst, hoezeer men met hen rekening hield. Voortdurend leest men in de correspondentie met de St.-Gen. van papisten, meestal in één adem genoemd met de „factionisten". Deze beide partijen vormden blijkbaar een voortdurende bedreiging voor den rustigen gang van zaken. Het oproer op den biddag (21 Febr. oude st.) ging van hen uit; men vertelt aan Egbertsz dat de remonstranties en vooral de laatste v. 29 Jan. (oude st.) waren opgesteld door 2 „zeer papistige" advocaten en een Jezuïtischen brouwerszoon [1]) (men vergelijke ook hierboven, pg. 30). De toeleg der St.-Gen. is dan ook hen zooveel mogelijk uit de regeering te houden; dat is o.a. de reden waarom men tegen een augmentatie der Ridderschap of der Geëligeerden is (St.-Gen. 10 Febr.); er waren, wat Geëligeerden betreft, bijna geen Protestanten meer, die in aanmerking kwamen [2]).

Ook over hun bijeenkomsten wordt in dezen tijd weer geklaagd (Speenhoven, Taurinus 21 Mei oude st. in de Staten v. Utrecht): iederen Zondag preekt er een Jezuiet op Rijnauwen, onder grooten toeloop uit de stad. In Montfoort worden geregeld „groote exercitiën" gehouden, met grooten toeloop uit de omliggende dorpen. Bovendien hebben de papisten daar gedurende de beroerte binnen Utrecht „haer ooren seer opgestoocken, seer schimps van de heeren ende van de religie spreekende", en o.a. zeggende dat zij binnen Montfoort haast de groote kerk zouden innemen, en dat de Hervormden dan wel met de kapel tevreden konden zijn, of desnoods de stad uitgezet worden.

Hierbij hooren de klachten over den koster te Schalkwijk [3]), den schoolmeester te Maarsen e.a.

Tegelijk werd er ingediend een klacht over 't misbruik der

---

[1]) Zie Bijl. 11.

[2]) ibid.

[3]) Zie Bijl. 36.

geestelijke goederen: handel drijven in prebenden, minder stichtelijk gedrag van „Kanunniken" en nonnen (vooral die van Outwijck staken boven de andere uit in „uitwendigheid en pracht") en tenslotte 't voorstel, te Leiden een college der Staten op te richten, te betalen uit de geheel aan de Staten gebrachte opbrengst der vicarieën, die nu nog ter beschikking der kanunniken stonden.

Op 't laatste werd voorloopig niet geantwoord; een placcaat tegen de bijeenkomsten der Katholieken werd echter 24 Mei (oude st.) door den Raad v. State afgekondigd, en 10 Oct. het opnemen van nieuwe nonnen in de kloosters verboden. Zonder veel succes. Dusseldorp vertelt (pg. 402) dat er in 1611 over de vijftig dienstdoende priesters in de stad Utrecht waren, en dat men daar dus beter voorzien was dan in Mechelen. Ook de maatregelen tegen de kloosters duren voort (ibid. pg. 443).

Als Utenbogaert in Nov. 1610 door Utrecht „te leen" wordt gevraagd, stelt hij als voorwaarde, dat er beter op de „paepsche conventikelen" gelet wordt. Het oproer van 5 Dec. ontstaat naar aanleiding van 't zoeken naar den auteur van een door Katholieken uitgestrooid pamflet: een bewijs dat de gevaren, die men van hun kant duchtte, niet denkbeeldig waren; van alle bij 't oproer betrokken groepen waren zij 't meest doelbewust en onderling één (de strijd tusschen Jezuieten en gewone priesters raakte niet de verhouding n a a r b u i t e n).

Zoo zien we de verschillende belangen samengaan in den strijd om de macht. Zooals gezegd is: organisatie en doelbewust streven ontbreken nog ten eenenmale. Men had geen begrip van de dingen waarvoor men streed; het ideaal: „terugkeer tot 't oude" was fictief, aangezien een terugkeer der oude toestanden op allerlei gebied onmogelijk was; de middeleeuwen waren voorbij, ook al begeerde men ze nog zoo hard terug. De „nieuwe tijd" werd in Holland met vreugde beleefd en met energie benut; in Utrecht bleef men echter aan 't oude hangen en miste zoo de kracht om tot nieuwen bloei te komen. Men bleef zich blindstaren op

de belangen van den eigen beperkten kring en miste zoodoende 't noodige contact met den grooten, algemeenen gang van zaken. Vandaar dat de particuliere zaken van stad en provincie als storend voor den goeden gang van zaken in 't algemeen en van geen beteekenis ten opzichte daarvan eenvoudig terzijde werden gesteld. Dit is m. i. de motiveering van het optreden der St. Gen. De Stadhouder, wiens verantwoordelijkheid op een ander terrein lag, moest uiteraard geneigd zijn, aan de particuliere belangen meer aandacht te schenken. Dit hoeft echter allerminst partijdigheid te zijn. Niets bewijst dat Maurits de burgerij of stad begunstigde boven haar tegenstanders; wel had hij eenige malen minder snel ingrijpen gewenscht [1]), maar dit is te verklaren zoowel uit zijn karakter (hij was altijd zeer voorzichtig) als uit den wensch om inderdaad onpartijdig te zijn, en zoo mogelijk, alles nog langs minnelijken weg op te lossen. Het lijkt mij dan ook onjuist, Maurits van partijdigheid in dezen te beschuldigen [2]). Zelfs in den grooten binnenlandschen strijd wilde Maurits nog in 1616 liefst „neutraal" blijven [3]). Er is geen reden om aan te nemen, dat hij in deze zaak van een andere meening was [4]).

Het resultaat van 't oproer is geweest louter negatief. De eenige verandering die tot stand komt is de vermeerdering van 't aantal dagelijksche gedeputeerden van 10 op 12 — een voordeel

---

[1]) Zie Res. St. Gen. 28 Maart, Res. R. v. St. 5 April 1610.

[2]) Blok, Gesch. Ned. Volk II pg. 422 vg.

[3]) Naber, Calvinist of Libertijnsch, pg. 83.

[4]) Men vergelijke ook zijn raad aan Ernst Casimir, toen deze als commandeur van 't garnizoen binnen Utrecht benoemd was: „que vous tennez toute bonne correspondence avec le magistrat (nl. die van Canter en Helsdingen) et capitaines des bourgeois illecq, mais que vous prennez aussy entretemps regard sur les actions des bourgeois et ce qui passe parmi la ville, si d'aventure ilz voudront de nouveau attenter quelque chose et le pouvoir en temps remédier, car, à mon advis, c'est le vrai moyen pour assopier tous les differens": Archives de la maison d'Or. Nass. 2me série T. II, lettre 359.

voor de kleine steden. Pas de verbreking van 't Hollandsche autoriteitssysteem in Holland zelf (in 1618) kon in Utrecht de gewenschte verandering brengen — al bleef de invloed van den adel groot, de burgerij kreeg toen althans eenigen invloed daarnaast.

Zoo wisselden strooming en tegenstrooming elkaar af. Beiden lieten in Utrecht haar invloed gelden, maar zonder aan den algemeenen stand van zaken veel te veranderen. Men bleef er liefst rustig op de oude wijze voortleven, zonder zich van de algemeene verandering van zaken veel aan te trekken. Ook in dit opzicht bleef men middeleeuwsch in leven en denken. In zooverre zijn de gebeurtenissen van 1610 slechts episode, geen keerpunt. Maar dan toch van belang als schakel tusschen den Leicesterschen tijd, dien men als een gistingsproces der aanwezige krachten kan beschouwen, en 1618, de eerste manifestatie van den inmiddels tot een macht in den staat gegroeiden volkswil.

BIJLAGEN.

1. Officieel door den Raad goedgekeurd resumé van de gebeurtenissen van 21 Jan. (oude st.) 1610 vg.; gedateerd 2 Febr. (oude st.) 1610, waarschijnlijk overgeleverd aan de commissie v. onderzoek (arch. St. Gen. [1]) no. 4760).

Redenen ende oirsacken die de gemeente off burgerije deser stadt Utrecht gemoveert ende geporret hebben hun in stilheyt in de wapenen te begeven des morgens voor den dach den XXI January 1610.

Eerstelijck overmits dat van lange jaren herwaerts hoe langer soe meer in neringen ende welvaren zijluyden sijn affgenomen, ende alle beswaernisse van middelen, imposten ende andere schattingen evenwel hebben moeten dragen, daerdoor veele uitgeput, in armoede geraeckt ende eyntel. genouchsaem tot desreputatie gecommen sijn.

Hercommende dese verminderinge in alle neringen ende hantwercken van de burgerye, door dien dat men het platte landt patrocinerende, vele gelijcke neringen ende hantwercken, van tijt tot tijt uyter stadt getogen, aldaer geplant ende geëxerceert heeft. Ende alhoewel tot meermalen hierover is gedoleert geweest, ende sonderlingh over de menighfuldighe brouwerijen ten platten lande, selffs oock voor de magistr. deser stadt, met presentatie van die aldaer als gantsch prejudiciabel, soo wel der heeren

[1]) Met arch.-St-Gen. wordt bedoeld de op 't Algem. Rijksarch. aanwezige collectie stukken van dien naam.

Staten als stadts comptoiren, ende mede nieuwicheden, affdoende, dat men eenige duysenden voor der heeren Staten middelen wilde meer geven als die doen waren geldende, waernaer stadts sijsen ende imposten hadden moeten volgen; en heeft men nochthans daertoe geen gehoor noch remedie connen becommen, maer sijn de remonstrantien van de brouwers ende veel heurer bijwesende stucken affhandich gemaeckt sonder dat zij (onaengesien menichfuldich vervolch) voor alsnoch tot restitutie van dien hebben connen geraken.

Twelcke dus veroorsaekt is, door dien veele jaeren herwaerts een edelman, die als riddermatig in de Staten wordt beschreven, es geintroduceert als eerste Borgemeester, die sijn goederen ende huysen hebbende in den Gestichte, oick den huysluyden heeft gezocht te favoriseren.

Daerbij voorts gevoucht worden een ander borgem. uytte borgerije, die selffs off de zijne van de heeren Staten waren gebenificieert, oock ontfanghers ende andere officiers derselve heeren Staten, deen van d'ander dependerende.

In der voege dat men nooit tot eenich redres heeft connen commen.

Jae die eenichsins denselven wederspraken, worden ter naester veranderinge van den magestraat daeruit gestelt ende vergeten.

Behalve dat dan noch gesien wordt, dat in plaetse de gemeene borgerye in armoede geraeckte, weynige andere der heeren Staten gebenificieerden uytwendich hem sulx exalteerden, dat de gemeente tselve niet langer en hebben connen verdragen.

Ende want sij geen apparentie van verbeteringen en voorsagen, mits oock dat de heere van Rijsenborch, eerste borgemr., in den Hage was, makende een ijdele kasse een dolle vrouw, als het spreeckwoort seyt, soo hebben de samentlijcke musquettiers des Sonnedage smorgens voors. in alle stilheyt, jae sonder trommelslach hun op der stads plaetsche begeven, het vendel, dat daer de wacht hadde, doende datelijck laden heure respective hopluyden ten einde die souden willen versorgen, dat de magistr. mochte worden geladen omme deur deselve hop-

luyden ende de gecommitteerden, die elck middelertijt in sijn quartier ging opcloppen ende versoucken, hierop redres te vervolgen, met verthooninge dat tot dien eynde vooral de magistr. diende verandert. . . . . .

(Hierop volgt het verhaal van de afzetting van den magistraat en het indienen van nieuwe remonstranties op 25 en 27 Jan. (oude st.), overeenkomend met 't meegedeelde in de vroedschapsresoluties).

2. Officieele samenvatting der klachten der burgerij door den Raad en de burgemeesters, overgeleverd aan Z. Ex.tie en de gecommitt. der St. Gen. den 18den Febr. (nieuwe st.) 1610 ((arch. St. v. U. [1]) 364 45)).

Overgelevert aan sijne Exie bij de heeren Borgem. der stadt Utrecht, den XVIIIden Februarij stilo novo a° 1610.

Recueil van alle de poincten ende remonstrantien, soe bij de acht Borgerhopluyden, uyt den naem ende van wege de gemene Borgerye deser stadt Utrecht, als bij eenige vendelen int particulier, den Raedt der selver stadt overgelevert den XXIen, XXVIen ende XXIXen january 1610, nae den olden stijl.

I. In den eersten dat de stadt, steden ende Lande van Utrecht mitte borgerije ende ingesetenen van dyen, tot haer oude vaderlijcke ende aengeboren previlegien soude worden gerestablisseert ende voorts gemainteneert, volgens de belofte van sijne Pr. Extie ho.me.

II. dat diensvolgende alle ingesetenen deser stadt gehouden sullen wesen hem onder een van de acht vendelen te begeven.

[1]) Met Arch. St. v. U. is bedoeld de verzameling in het Rijksarch. in de prov. Utrecht.

III. Item dat bij ende uyt de selve acht vendelen alle jaer die magistraet dezer stadt gecoren ende bij syne Pr. Ex^tie geapprobeert sall worden ende dat in conformité van de oude vrijheyt ende liberteyt deser stads ingesetenen, alles naer luyt ende inhouden van de resolutie, genoomen bij de magistraet ende gemene gildebroeders deser stadt in den jaere 1341 op Ste Agnietenavont.

IV. Welcke resolutie gevouchelick sall mogen worden achtervolcht, mits stellende in plaetse van oudermannen, daerinne genoempt: hopmans, ende van gildebroeders: borgers van de acht vendelen, mitgaders van een jaer int gilt geweest te sijn: een jaer onder de Borgervendelen als Borger geweest te hebben.

V. Dat van gelijcken naer ouder gewoonte die acht Borgerhopluyden bij de Borgerye alle jaer gestempt ende gecoren, mitsgaders den eedt bij de magistraet heml. affgenomen sall worden.

VI. Dat in de magistraet geen vreemdelingen, nemaer alleen Borgers, wesende mannen met eere, staende ter goeder name ende fame, lyefhebbers vant Vaderlandt, ende geen eyghen baetsouckers sijnde, aengenomen ende geëligeert sullen worden.

VII. Item dat [tot] het schoutampt der stadt Utrecht telcker tijdt als het sall comen te vaceren bij de volle magistraet ende acht hopluyden sall worden genomineert een persoon, daertoe gequalificeert sijnde, omme dyenvolgende voorts bij sijn Ex^tie geconfirmeert te worden.

VIII. Item dat geen officiers offte yemant in slandts dienste sijnde in de magistraet sitten ofte geëligeerd sall mogen worden.

IX. Dat van gelijcken nyemant in de qualité als Riddermatich en sall mogen compareren in de vergaderinge van de Staten, wesende in 's lants regeeringe [ende] dienste.

X. Dat mede totte selve vergaderinghe van slants wege sullen worden gecommitteert bij de magistraet ten minste twee uyt haer collegie.

XI. Item dat volgende doude previlegien ende gebruyck die

drije leden van de Staten bij beschrijvinge gehouden sullen wesen in de staten te compareren op haer eyghen buydels, ende buyten 's lants costen, uytgesondert alle d'gheene die buyten de provincie tot 's lants dienst worden geëmployeert, dwelcke eerlijcke dachgelden sullen worden toegeleyt.

XII. Dat oock dye Regeeringe van de Staten ofte van tlandt voortsaen niet en sall bestaen in dagelixe comparitie ofte oock in personen die eens voor altijd daertoe worden geëligeert, maer dat achtervolgende die keiserlicke ende oude vaderlicke previlegien van wege het Ridderschap alle riddermatighe personen, soe binnen Utrecht als ten platten lande wonende, op de beschrijvinghe sullen moghen compareren ende verschreven worden, gelijck oock die van de vijff capittelen sullen worden verschreven, die alsdan uyten haeren capitulariter sullen mogen committeren, omme op de verschrijvinge te compareren sulx als van oudts te geschieden plach.

XIII. Dat tot dyen einde die dagelixe comparerende in de statencamer, omme alle onnodige dachgelden te eviteren, heml. sullen houden voor gecasseert.

XIV. Mede dat in plaetsche van deselve bij provisie ende tot dat naerder ordre gestelt sall sijn, uyt elck lith een off twee gecommiteert sall worden, dwelcke alle cleyne voorvallende saecken off sullen mogen doen, memorie maeckende van de grote saecken ende de selve reserverende tot de naeste beschrijvinghe, sonder dat van nu voortaen het een Lith uyt het ander sal mogen eligeren.

XV. Item dat voors. commissie soolanghe als die nodich sijn sall alle jaer sall worden vernieuwt, opdat bij continuatie de voors. gecommitt. niet meer auctoriteyts en assummeeren als haer toecompt, volgende d'instructie die heml. tot dyen eynde gelevert sall mogen worden.

XVI. Item dat alle saecken van justitie ende proceduren die tot noch toe bij de heeren Staten ende in de statencamer sijn gehandelt, omme alle onnodighe costen te eviteren, sullen worden geremitteert aan die van den hove.

XVII. Item dat omme alle jalousie tusschen die vant Ridderschap ende de Borgerye deser stadt ewech te nemen, ende een perpetuele eenicheyt ende lieffde tusschen de selve te onderhouden, voortsaen alle generale ende particuliere touren van provens ende vicaryen van de vijff collegien sullen hebben te cesseeren.

XVIII. Ende dat die twee delen van alle vervallen provens ende vicarijen, onder de selve collegien resorterende, op de beschrijvinghe bij overeenstemminghe van de drije leden vergeven sullen worden aen Borgerskynderen, van eerlijcke ende vrome ouders gecomen sijnde, ofte aen andere gequalificeerde ingesetenen deses Stichts, ende het derdendeel onder het ridderschap, ende dat in regard dat die van de Borgerye well tweemaal meerder in getale sijn als die vant ridderschap.

XIX. Item dat men de gecomm. van de selve vervallen provens bij desen tijdt soe sall besnijden ende tot slants dienste ende affdoeninghe van de lasten sal emploieren, dat de gheene die daermede versyen soude mogen worden dselve moge gebruycken tot subsidie van haeren staet ende niet tot dartelheyt ende schandael van andere, die met soedanighe provens niet en sijn begifticht ofte gebeneficieert.

XX. Item dat alle vrouwencloosters voortsaen sullen hebben haer competent getall, ende dat die provens, vervallende in de nonnencloosters, overgeven sullen worden aen die van 't Ridderschap ende die provens, vervallende in de Bagijnecloosters, aen de Borgerye.

XXI. Ende dat oversulx die Bagijnconventen gehouden sullen worden in sulcke ordre als de nonneconventen, ten waere geraetsaem gehouden worde soe well die nonnecloosters als die Bagijnecloosters te laten versterven.

XXII. Item dat van nu voortaen die proveniers ende provenessen deselve provens genieten sullen totdat sij hem begeven tot den echten state, te welcken tijde deselve provens sullen comen te vaceren omme bij andere geimpetreert te mogen worden.

XXIII. Item dat van nu voortaen die selve proveniers haere

provens niet en sullen mogen aen anderen overdoen ofte resigneren.

XXIV. Item dat nyemant, eenige provens besittende ofte tractement van eenige geestel. goederen treckende, eenige weerlijcke officien sall mogen bedienen.

XXV. Item dat alle gequalific. Borgerluyden soe well capabel sullen wesen tot alle officien vant Sticht, tzij schoutambten van steden, maarschalkampten ten platten lande ende andere, als Edelluyden.

XXVI. Item dat die magistraet beloven sall te procederen, dat opt spoedelixte geprocedeert sall worden tot recolement van alle de gesloten reeckeningen, gevallen sedert 't vertreck uyt de regeringe van den heere van Braeckel, nemende voorts bij de handt alle dandere reeckeningen van alle ontfanghers, noch aengestelt sijnde, ende soe haest als het doenlick is eenen perfecten staet te leveren van de incomen ende lasten van de geheele provincie, ende deselve gesien hebbende, de gemeente soe binnen als buyten de stede te soulageren ende van de schattingen te ontlasten soeveel als de selve staet sal connen lijden.

XXVII. Dat voorts tot het hooren ende sluyten van deselve Reeckeninghen uyt elck Lith ten minste twee sullen worden gecommitteert, daertoe bequaem sijnde.

XXVIII. Item dat alle gilden, ambachten ende neringhen in haere ordonnantien sullen worden gemaincteneert.

XXIX. Dat men oock nergens geen ambachten off neringhen en sall mogen exerceren dan daer van oudts deeckens, keurende gildemeesters zijn geweest (als het van oude tijden placht te zijn).

XXX. dat mede op 't stuck van de justitie soe voor thoff als voor die van de stadt voortsaen sulx sall worden gelet, dat niemant oorsaeck en sall hebben daerover met reden te clagen, sonder eenich respect te dragen van personen, van wat qualiteit die oock souden mogen sijn.

XXXI. dat van nu voortsaen alle Raetsheerschappen, die sullen comen te vaceren, bij de drye Leden op de generale

verschrijvinge sullen worden vergeven aen gequalificeerde rechtsgeleerden, sinceer ende niet corruptibel sijnde.

XXXII. Item dat tot verminderinge van de officianten alse oock d'gaige van de selve sulx sall worden gelet, dat het mach strecken tot verlichtinge van de gemeente.

XXXIII. Item dat geen Riddermatich persoon, in de Staten comparerende, sal mogen worden eerste Borgemeester der Stadt Utrecht, maer dat daertoe sall worden genomen een ander gequalificeert edelman, die in de Staten niet en wort verschreven.

XXXIV. dat tot geen borgemrs., schepenen, cameraers ofte raeden der voors. stadt genomineert, veel min gecoren en sullen mogen worden die eenighe ampten ofte ontfanghen bedienen ende dat geen van de magistraet eenige ampten van ontfanghen sullen mogen bedienen, soe lange sij sijn in de eedt van de Stadt Utrecht, volgens d'ordonn. van Keyser Carolo ho: me: die voors. stadt vereer ende van ouds haer gecompeteert hebbende.

XXXV. dat alsulx in dese coniunctie die magestr. bij provisie notelick dient verandert.

XXXVI. dat men belangend het kiezen van den magistr. van nu voortsaen een goede voet neempt met sijn Pr.-Ex[tie] ten dienste van den lande ende tot conservatie van de privelegien, ende gestelt mogen worden bequaeme ende gequalificeerde personen, goet van conscientie ende vroom van leven, geen overspeelders, dronckaerts ofte van eenighe andere mesusen ofte delicten gediffameert sijnde.

XXXVII. dat alle officien, ontfanghen ende andere ampten, die bij de drye leden van de staten vergeven worden, alle drye jaren sulen wesen impetrabel ende aen andere vergeven sullen mogen worden.

XXXVIII. dat niemant twee officien ofte ontfanghen teffens en sall mogen bedienen.

XXXIX. dat men datelick sall beginnen van de gheene, die langer als drye jaeren haere officien, ontfanghen ende andere ampten bedient hebben, om daermede andere te beneficieren ofte belasten voor gelijcke tijdt van drye jaeren.

XL. dat het welstand der voors. loffelicke stadt Utrecht ende de welvaert der goede gemeente sall wesen die hoochste wet end previlegie.

XLI. dat men binnen den tijdt van ses aenstaende maenden alle neringen ende ambachten, volgens de previlegien der borgeren, ten platten lande sall doen cesseren.

XLII. dat d'auctoriteyt van sijn Ex^{tie} behoort te wesen in sulcken als dye geweest is bij sijn heer vader Loffelicker me:

XLIII. dat van nu voortsaen de borgerhopluyden der voors. stadt sullen worden gekoert bye de bevelhebbers en corporaels van de respective vendelen, sulx als tanderen tijde geschiet is.

XLIV. dat men de wachtmeesters casseert, soe de stadt daervan niet gedient en is, gelijx in andere binnenlantsche steden geschiet.

XLV. dat de middelen, soe in de stadt, steden als ten platten lande egael gemaect ende op eene voet verpacht worden, sonder yemanden ofte eenige riddermatige personen ofte hofsteden te eximeeren, om allen schaede te voorcomen ende gelijckelijck te observeeren; dat alles in goede ordre gebrocht wesende, de borgerije der voors. stadt tevreden sijn ende bij desen presenteren lijff, goet ende bloet bij t vaderlant op te setten, mits dat sonder naedencken dese vergaderinghe ende propositie der borgeren, tsy int generaal ofte int particulier, niemant en sall strecken tot enich verwijt, prejuditie ofte naedeel, ende dat daervan verleent worden genouchsaem acte.

3. Uittreksel uit het vorige, gemaakt door de Burgemrs., ten gebruike bij de onderhandelingen met Z. Ex.^{tie} en de gecommitteerden. Den 28sten (oude st.) Febr. 1610 (arch. St. v. U. 364 [46]).

Principale poincten uyten Recueil van de petitie van de Burgerie, overgegeven bij de heeren Burgemrs. aen sijn Ex.^{cie}, op de welke te besoigneren staet met de gecommitteerden en de heeren staten van den lande ende de magistraet van de stadt van Utrecht.

X

I.

Hiervan spreken de II^{de}, III^{de}, IV^{de}, VI^{de}, VIIIe, XXXIIIe, XXXIVe, XXXVe en XXXVIe articulen van het Recueil.

Eerstel. wert versocht eene nieuwe forme opt vermaken van de magistr., van welcke forme die van de magistr. behoorden voorslach te doen. Die voornaemste clachten in dit poincte sijn dat de mag. nu eenige jaren herwaerts is gecreëert geweest bij de twee eerste leden van de Staten, dat de eerste Borgem. geweest is een ridderl. persoon, die bescreven wert ter vergaderinge van de heeren Staten ende datter officieren ende ontfanghers van de Staten in de magistr. gestelt sijn geweest.

VIIe art.

aen het voors. poincte is gehoorich tgene int VIIe art vant Recueil gesegt wort vant stellen van den schout.

V, XLIII

gelijck oock de authoriteyt van de magistr. is concernerende tgene gesegt wert vant kiesen ende stellen van hopl. art V en XLIII van voors. recueil.

II.

IX, X, XI, XII, XIII, XIV, XV art.

Ten tweeden redres van de Statencamer, soo in de leden van de Staten selffs als in de dagelixe comparitie; opte 1^{e} is voorgeslagen geweest dat de vijff collegien en Ridderschap soude beschreven worden als voor d' oorloge (dan wat het beschrijven in de Ridderscap aengaet, wert gestelt an sijn Ex^{tie} ende de heeren gedep. van ho: ende mo: heeren de Staeten generaal). Ende belangende de beschrijvinghe van de vijff collegien soude de magistr. der stad Utrecht haer contenteeren metten tegenwoordigen seven, mits dat de geëligeerden sullen revocabel wesen; opte IIe affdoeninghe van de dagelixe comparitien ende dat het collegie werde gecasseert, mits dat eenige andere tot cleyne saeken werden gecommitteert, gelijck te sien is in de XII, XIII, XIV en XV art. vant voors. recueil., mer de mag. is van advise dat dit werde gepreterieert ende daerop gesien d'instructie van mr. Floris Thin, ende de dachgelden ende emolumenten vermindert.

III.

XI, XVI, Ten derden: ordre ende mesnage van slants privelegien, daertoe
XXVII, XXXII, begeert wert recolement van alle rekeninghen sedert den jare
XXXVII,
XXXVIII, 1588, verminderinge van officianten ende gagie, ende dat alle
XXXIX. officien ende ontfanghen dryejaerig werden gemaect, mitsg. dat
niemant twee officien tesamen sal mogen bedienen.

IV.

XXIX, XLI. Ten vierden: afdoeninge van alle burgerneringen ende ambachten ten platten lande, daer geen dekenen, keur- ofte gildemeesters van outs plachten te sijn, ende dat men de voors. neringen ende ambachten metten eersten sal doen cesseren, volgens de privelegien der burgery.

V.

XLV. Ten vijffden: dat de middelen van consumtie egal sullen worden geheven ten platten lande ende in de steden, sonder dat iemant daervan exemt sal wesen.

VI.

XVII, XVIII, Ten sesten: dat nieuwe ordre gestelt sal worden op de distributie
XIX, XX, XXI,
XXII, XXIII, van de prebenden, ende reglement gemaeckt ten regarde van
XXIV. degene die deselve besitten.

VII.

I, XL. Ten sevenden: dat die stadt van Utrecht in haere oude vaderlijcke ende aengeboren previlegien worde gerestablisseert ende dat de welstant derselve stadt ende welvaert van de gemeente sal wesen de hoochste wet ende privelegie.

VIII.

XLII. Ten achtsten: dat dauthoriteyt van sijn Ex^tie^ behoort te wesen

in selcker vougen, als die geweest is bij sijn Ex[tie] heer vader hooch loff: mem.

XXV, XXVII, XXX, XXXI, XLIV. Wat aangaet tgene int XXV art. gesegt wert van de qualificatie van de Burgers tot alle officien benevens d'Edelen, item art. XXVII dat de gilden gemainteneert sullen worden in hare ordonnantien ende art. XXX, XXXI justitie egalijck geadministreert ende de Raetsheerschappen vergeven bij de drie leden van de staten, mitsg. art. XLIV dat de wachtmeesters sullen werden gecasseert, wert eensdeels gepractiseert ende eensdeels en wert het niet gecontroverseert, ten ware dat de Burgerye verstonden dat een nieuwe voet soude genomen worden opt vergeven van de raetsheerschappen buten hetgene met sijn Ex[tie] als stadhouder dienaenghaende is verdragen.

4. Besluit van den raad der stad Utrecht over 't Recueil, genomen 13 Febr. (oude st.) 1610 ((arch. St. Gen. 4760)).

Overgelevert aen Z.Exc. (door den secr. Leerdam) den 24[sten] febr. 1610, stil. nov., naer den middach.

De Raed deser stadt Utrecht, eerst deur haere gecomm.[den] doen versekeren ende adviseeren hebbende op het Recueil van alle de poincten ende Remonstrantien, soo bij de acht Borgerhopluyden uyten naem ende van wegen de gemeene Burgerye, als bij eenige vendels int particulier den Raede derselver stadt overgelevert ende selffs op huyden oock t voorseyde Recueil met het advys, daeropgevolcht, doen herlesen ende geëxamineert hebbende, vint goet tgeene dat volcht:

1. Teerste artic., soe veel de stadt ende de vrijheyt van die aengaet, te preterieeren en te stellen op zulcken voet als men
2, 3, 4. nopende het stellen van den magistraat met zijn Extie sal beraemen.

5. Te seggen dat van nu voortaen de acht hopluyden deser stadt sullen worden gekoert by de bevelhebbers ende corporaels van de

respective vendelen, sulx als tanderen tijde geschiet en nu lest weder gedaen es.

6. Te voegen bij den voet met zijn Ex^{cie} te beramen alsvooren, daerbij doende: die thien jaeren Burgers sijn geweest, ende sijn van de gereformeerde religie.

7. vinden dat oock goet.
8, 9, 10. „ dese art. oock goet.
11. „ dat oock goet, ende geschiet.

12. Nopende dat art. verstaet men dat sijn Ex^{cie} mette heere gecomm. der Hooch E. Mo. heeren St. Gen. sullen tselve dresseren als tot meeste verseekerheyt, dienst, rust ende vrede van den Lande ende conservatie van de gerefformeerde religie sullen bevinden te behooren.
13, 14. Te preterieren ende daerop te besien ende resumeeren de instructie, by Mr. Floris Thin gemaeckt end in de Statencamer sijnde, met verminderinge in de dachgelden ende emolumenten.
15. Te communiceeren met zijn Ex^{tie}.
16. Goet, daerby voughen: niet gemeens hebbende met de comptoiren, ten waere die voldaen ware.
17, 18, 19. Hout men voor goet.
20. Dat die behooren by de drye leden vergeven te worden.
21. Dese staen onder het gebiet van den magistraet.
22. Dat men hierop zulcken voet zoude mogen beramen als practicabel zal zijn.
23. Dat men dat zoude laten staen als het staet.
24, 25. Vinden dese goet.
26. Men meynt: by de regieringhe van den Heere v. Brackel, van 1588 af.
27—32. worden goet gevonden.
33, 34, 35. Vinden dese mede goet, dan connen gebracht worden by de art. hier vorens gementioneert opt ramen van den magistraet.
35. is gedaen.

35—40. acht men goet.

41. In plaetse van ses maenden: op 't spoedelijcxst, dienende omtrent het 29ste art. gestelt.

42. Dit valt mede by de voors. raminge van den magistraet.

43. Is voorens geseyt.

44. wort goet gevonden ende daerby gevoucht: onnodige Gedepden (?).

45. oock goet geacht.

Aldus gedaan by den raet voors. op den Stadthuyse te Utrecht den XIIIden febr. 1610. My present. ondert. J. de Leerdam.

(Het antwoord der St. v. Utrecht op het Recueil, bij Dodt v. Flensburg: Arch. voor kerk. en wereldl. geschiedenissen IV pag. 235. Het concept hiervoor, van de hand van Ledenberg, arch. St. v. Utrecht. 364 [46]).

5. Eenige wenschen ten opzichte van de verkiesbaarheid voor de verschillende stadsambten; opsteller onbekend. (arch. St. v. U. 364[45]).

CONCEPT.

In den Rade sullen gecosen worden goede eerlijcke mannen, geboren burgers, ofte die tenminste thien jaeren burgers ende inwoonders geweest sijn, wesende van de waere, Christelijke gereformeerde religie ende goede patriotten, geboren van echten bedde, ten waere hij door naervolgende huwelijck gelegitimeert waere, soo sodanighe ende anders gheene gehouden werden als van echten bedde geboren.

Men sal nyet mogen nomineren ofte stellen in den Rayde van de stadt, dootslagers, overspeelders, meynedighe ofte diergelycke infame personen, oock geen natuerlijcke ofte bastaerden, geen procureurs, panders, deurwerders, coursoren; oock nyet in ses jaeren naer het tot anders verlaten van sodanige officien.

Insgelyck nyemant van de andere Leden van Staten ofte die haer int eerste Lith oft grade in den bloede bestaen, ofte die int alderminste in dienste ofte eedt van deselve Staten ofte oock vreemde heeren ofte vrouwen sijn.

Gheen ontfangers, noch haer burgen soe lange sij comptabel ofte relinquateurs sijn, noch oock in een jaer daernaer nyet, item geen schouten van dorpen ofte schrijvers van compagnien soldaten, oock nyemant soo lange hij Burgerhopman es.

Voorts en sal nyemant mogen nomineren den gheenen, die sulx versocht ofte doen versoucken heeft off den gheenen, die hij weet sulx t'ambieren.

Daer en sullen op eenen tijt in den Rayde nyet mogen sijn vader ende soon ofte behouden soon, geen twee broeders ofte swagers, oom ende neeff van één bloede.

Men behoort oock acht te nemen datter van één geslachte, maegschap ofte aliantie nyet alle twee in den Raedt gestelt en worden.

Dat in alle gevalle die twee cameraers ofte tresoriers gestelt sullen worden bij de Burgemeesters, schepenen ende Raedt by de meeste omgevraechde stemmen uyt die geheele burgerije, wesende eerlijcke mannen van seer goeden aensiene, trouwhertig, neerstich, ende van goede menagie, van de welcke genouch bekent sal zijn, leechbaere (?) luyden, ten minsten dertich jaer out sijnde. Ende sal den eersten cameraer hebben den ontfanck van alle stadtspenningen ende innecomen, alse van alle excysen, imposten, quotisatien ende lichtingen van rente ende alle andere stadsinnecommen, egeen altoos uytgesundert. Ende die anderde cameraer sal opsicht nemen van alle nootlycke stadtswercken, leveranciers, officianten ende geen andere penningen maniëren dan die hem bij den eersten cameraer uytgereyckt sullen worden, gelijck dat van outs plach te wesen.

Dat voorts de verkiesinge ende stellen van den Raedt (uytgesundert die Cameraers ofte Tresoriers) sal geschieden uyt den jegenwoordigen Raedt ende noch andere XXXVIII personen, bij denselven Raedt te nomineren, bij den Stadthouder, des dat in allen gevalle nyet meer als de helfte in elcker tijt en werde verandert, om alle jalousie, naedencken ende opspraeck te vermijden, vastelijck vertrouwende dat zijne Ex^{cie} in desen sal gebruycken ende volgen het advijs van eenighe van de vroomste ende gequalificeerste gestadige inwoonders ende Burgers, wesende van de waere gereformeerde religie, sonder dat sijn Ex^{cie} hier over sal mogen advyseren ofte eenichsins horen dandere twee Leden, ende in allen gevalle geen gesach altoos en behoren in dese saecke te hebben.

Ende sal men die poincten, die gearresteert worden, alle jaer voor de nominatie ende daernaer bij de renovatie van den Rayde oplesen, ten eynde eenen yeder hem daernaer int nomineren regulere, ende die genomineerde sich selven kennen, soe daer yemant contrarie de selve vercoren waere.

6. Egbertsz. uit Utrecht aan Oldenbarnevelt in den Haag, 14 Febr. 1610 (arch. Holl. [1]) 2586).

Wij sijn op den 12^{den} deser ontrent twee uyren hier ter stede wel gearriveert, even als ZEx.^{cie} mede alhier was ingecomen. *Onlangs nae onse aencompste quamen ons verwillecomen de hr. Staten deser provincie*, verhaelende dat sij wel gewenscht hadden, dat Zijn Ex^{tie} en de gecomm. wat eerder aangecomen waren geweest, versochten dat op de beginselen van deze beroerte informatie genomen ende alles gerepareert mochte worden. *Niet lange daerna sijn ons comen salueren de burgemrs. Canter en Helsdingen met van der Maeten*, seyden dat sij wel gewenscht hadden dat de saecke wat

[1]) Algem. Rijks Archief.

anders toegegaen mochte sijn, dan dat sij, weygerend de ambten, daer sij toe versocht waren geweest, buiten twijfel daertoe gedwongen zouden sijn geweest; dat tot de alteratie oorsaecke ware gegeven, overmits bij het tweede Lidt de saecken sulx sijn beleit geweest, dat sij de Regeringe van de stad alle tijt machtich waren, streckende tot merckelijcke verdrucking van de deselve stadt; dat huere meeninge waere met dandre Provincien te houden goede correspondentie, versoeckende dat die toeversicht mochte worden gedaen, dat sij insgelijck wel credit mochten hebben, ende dat het oock wel te vinden waere.

Belangende tgeene hier gedaen is, behalve de verandering al voor ons vertreck bekend, en vinden wij niet anders gedaen te sijn dan dat de Burgerhopl., als ontslagen sijnde an welcken sij met eede verplicht waeren, versocht hebben andere te mogen doen nomineren [1]), twelck bij Burgem. bewillicht sijnde, bij eenige vendelen alrede gedaen is, ende voorts schijnt gedaen te sullen worden, dan de Burgemrs. verclaren de gemeente anders niet te connen contenteren, niettegenstaande gearbeyt was om heml. daeraf te diverteren. Wat aengaet de pretentien, wij hebben tot noch toe niet seeckers daervan connen vernemen, doordien ons besoigne soo om andere redenen, als doordien de heer v. Braeckell sich van ontrent d'aencompste van sijn Ex^{tie} alhier heeft laten vinden, ende niettegenst. hem verclaert werdt geraeden te sijn, dat hij op sijn huis soude willen vertrecken, tot dat gelegenheyt waer ende beter ruste om op sijn saecke te mogen letten, geweigert heeft zulcks te willen doen, hoewel wij bericht werden, dat hij wat sachter sich in 't leste heeft aangesteld. D'articulen, die geëxhibeert sijn, sijn vijfder-

[1]) Zie res. vroedsch. op 29 Jan.

hande, sonder genoechsame correspondentie, soo 't schijnt, als in beroerte bijeengestellt, doch het voornaemste daeraff leek daer op, dat [1]) 1) alle ingesetenen der stadt hem onder de 8 vendelen souden hebben te begeven, 2) dat uyt deghene, die een jaer daerin sijn geweest, de magistr. bij die van de stadt selve, ende niet van 't andere lidt soude worden geëligeert, 3) dat geen dronckaerts, overspeelders en degheene, die comptabel sijn of andersins door officien aan de andre leden verplicht, oock geen riddermatige souden worden geëligeert, 4) dat het schoutampt als het sal comen te vaceren bij de magistr. gesaementl. met de burgerhopl. sal worden geëlegeert, 5) dat de dagelixe comparerende in de Statencamer sullen worden gecasseert, ende de dagelixe comparitie ceseeren, 6) dat in huere plaetse uyt elck lidt twee zullen voor één jaer worden gecommitteert om de voorvallende cleyne saecken af te doen, ende van de groote memorie te maecken tegens de beschrijvinge, die geschieden sal van alle Riddermatige ende de vijff capitulen, ende zullen deselve op haer eigen buydel compareren, maer buiten 's lands gebruickt wordende, sullen hem eerlycke dachgelden worden toegelecht, 7) dat niemant twee officien tevens bedienen en sal, 8) en alle deselve nae 3 jaer, oock van degheene die nu drie jaer in eenige van dien geweest zijn, wesen sullen impetrabel, 9) dat men de officianten heur comparitie ende gagien minderen sal, 10) dat alle reeckeninghen sedert den jare 1588, dat de heere v. Braeckel vertrok, sullen worden gedaen, het dubbel daervan in de policykamer gebracht om daeruyt staet gemaect ende de gemeente nae gelegenheyt derselve gesubleveert te worden, 11) dat de middelen ten platten lande als in de stad geheven, niemant, oock niet de Ridderhofsteden, daervan vrijgehouden sullen worden, 12) dat alle ambachten ende neringen anders dan daer deeckens

---

[1]) Nummering der punten en spatieering van mij. Evenzoo in de volgende brieven.

ende gilden van oudts sijn, binnen ses maenden sullen worden affgeschaft ende naementl. de brouwerijen.

De Predicanten is heur gagie van 1000 tot 600 gld. vermindert. Van de Religie wordt niet anders gereppt dan dat wel eenige, daer men noch in wapenen was, geroepen hebben: eene kerke te begeeren voor degenen die Paepsch sijn. Ten heeft suspicie veroorsaeckt dat de afgegaene magistraet hadde bij acte begeert, dat in heur plaetse gesurrogeert mochten werden luyden soo andersins bequaem als van de Religie sijnde, ende dat die woorden geroyeert sijn, daervoor gesteld was: gequalificeerde enz.

De Burgemrs. hebben aengenomen uyt de voorgemelde vijfderlij articulen bijeen te doen stellen tgeene de meeninge is; dat crygende, sal d'intentie wat naeder gemerct connen worden. De saecken staen hier noch al ruwe. Dien vreest voor factie van dEdelen, dandre dat de Regeringe niet al te populair en worde, sommige noch wat ergers, waerdoor de herten ontroert gehouden worden.

Daermede etc.

Utrecht den 14en Febr. 1610.

Seb. Egberts.

7. Gecommitt. St. Gen. uit Utrecht aan Oldenb. 14/15 Febr. 1610 ((v/d Kemp. Leven v. Maurits III pg. 273)).

Inhoud gedeeltelijk gelijk aan 6, eenige nadere bijzonderheden over v. Brakel.

8. Egbertsz. uit Utrecht aan Gecomm. Raden v. Holl. 18 Febr. 1610 (arch. Holl. 2586).

Ed. etc.

Ick en hebbe tot noch toe niet geschreven, om de onsekerheyt daerinne wij tot noch toe sijn. Wij quaemen den 11den deses

des nachts tot Ameyde, ende 's anderen daechs ontrent negen uyren op de Vaerdt, alwaer wij eenige uyren vertoefden, om niet voor Z. Ex^{tie} binnen Utrecht te comen, gelijck geschiedt soude sijn, indien wij voortgetrocken waeren. In de poorten vonden wij geene wacht met allen. De Burgerye ware in wapenen om d'incompste van Z. Ex^{tie} [1]). Wij werden terstondt verwillecompt van eenige der aenwesende heeren Staten deser provincie, die verclaerden op de compste van Z. Ex^{tie} en de gecommitt. met begeerte verwacht te hebben, ende versochten dat gearbeydt mochte worden om alles te repareeren; onlanxs daeran quamen ons besoucken de burgemrs. deser stadt ende nae groetenissen ende verhael dat sy wel gewenscht hadden, dat de saecke wat anders beleydt ware geweest, begeerden dat men heur credyt bij de burgerye niet wilde crencken in tgene sij belooft hadden ende tewege gebracht belangende de gedane verlichtinge. De beswaernissen der Burgerye, die sy verhaelden, liepen meest daerop dat deur 't beneficeeren van den platten lande, deur dien de ambachten en neringen aldaer geplant, ende de middelen niet soo hoogh als binnen de stadt geheven worden, de stad van Utrecht apparent was tot grote decadentie te sullen comen. Hiervan meenden sij oorsaecke te wesen dat deerste Burgemeester veele jaeren lang uyt de Riddersch. genomen ende een tweede, die voor de stad niet en dorste spreecken, daerbij gevoecht ware geweest. Dat de penninghen van 't land door veele onnoodige comparitien, officianten, alsmede die van de Stad in onnutte wercken end anders qualick waren gemesnageert, waerdoor de gemeente niet en waere verlicht, gelijck anders wel soude hebben connen geschieden.

Ontrent de tijdt als Z. Ex^{tie} inquam, een weinich te voren, was mede ingecomen de heer van Braeckel, die 's anderen daechs syne Ex^{tie}, daernae ons, met de hr. van Gent, van Reveel ende andre zijne vrienden quam anspreecken, ende alzoo hem by sijn Ex^{tie} geraeden was (wiens raedt wij meenden dat hij

---

[1]) Zie Utr. Kroniek 2 Febr. (oude st.).

behoorde te volgen) dat hij voor deuse tijdt soude willen vertrecken, tot na t afdoen van de gemeene saecken op de sijne oock soude mogen worden gelett, verclaerde dat hij de saecke met sijne vrienden overgelecht hebbende, niet en conde vertrecken, omdat hij hemselven daermede als condemneren ende sijn eere grotelix lederen soude; dat hem justitie mocht worden gedaan; dat de acte, daermede hij uytgesett was, niet als geen causam inhoudende waere; dat hij van niemant peryckel vreesde, ende sijne particuliere querelen wilde aen een sijde laten leggen; dat oock niemant voor hem en behoefde te vresen; dat hij in huys hem stil wilde houden; dat hij ingecomen was, doordien als hij gedurende de beroerte voor de stad gecomen was, de Burgemrs. hem hadden doen seggen dat nae weinich daghen, als de wapenen afgelecht souden wesen, voor hem ende een ygelick de poort ende justitie open souden staen, ende dat hij in alle manieren geresolveert ware niet te vertrecken, maar liever uytgedragen of uitgesleept te worden, volgens welcke resolutie hij tot noch toe alhier gebleven is, niet sonder vrese van verscheydenen dat hij hem sal soecken te vengeren, ende te dien eynde met alle, oock die dese Regeringhe niet goet en sijn, te behelpen.

Ons was mede bericht, dat burgemrs. de burgerhopl. wilden veranderen, twelck wij, om de minste nieuwichheyden te sien verpleecht te worden, gaerne voor hadden willen comen, dan hebben Burgemrs., omdat de Burgerij, zoo sij seyden, an eenige misnoegen hadde, ende sij hem anders ook niet verseeckert hielden, op den 15 deser vier derselven verandert ende d'ander gecontinueert, twelck sij seyden telcken van Burgem. ten ancomen van heuren dienst alsoe gedaen te worden [1]). Wij waren tenselven daghe, wesende

[1]) Bij de gewone magistraatsverandering van 1609 waren de burgerhopluiden „om eenige redenen" gecontinueerd. Vermoedelijk waren dus eenige van hen den Staten niet ongunstig gezind.

policydach, in den Raedt der stede Utrecht, alwaer wij volgende onse instructie aan HEd. versochten dat sij niets wilden voornemen tot prejuditie van de gereformeerde Religie, geen verder niewichheyt in de Regeeringhe bij der hand te grijpen, ende goede resolutie in de vergadering der heeren Staten s' Landts van Utrecht op de petitie van de Raed v. State ende de saecke van Cleve [1]) inbrengen, opdat daerna op de voorgewende beswaernisse van de gemeente mochte worden gelett.

Waerop zij antwoorden te sullen delibereeren, verclarende geensins gesint te sijn de Religie te verminderen, eer te vermeeren.

Des anderen daechs, wesende de 16de, sijn wij met Z. Ex^{tie} in de vergadering van de Staten van Utrecht verschenen, alwaer gelycke propositie belangende de consenten ende Cleve gedaen sijnde, hebben haere Ed. angenomen metter eersten daerop te resolveren.

Burgemrs. hadden angenomen om uit de 5 articulen, in de beroerte (zoo wij vernaemen met kennisse van weinigen) bijeengestellt, een Recueil te doen maecken, waertoe eenige gedeputeert sijnde, tselve al gereedt werden gesecht te hebben, dan en wordt hem sulx van de Burgemrs. niet afgevordert.

Zijne Exc^{ie} sal se van dage anspreecken, twelch tot noch toe niet gedaen is, om de consenten daermede niet te verachteren.

Wij en connen tot ons genougen van alles niet berecht worden, doordien het schijnt dat vele schouwen hem in ons logement te laten vinden.

Tot noch toe hebben wij verder niet connen comen. Zullen niet naelaten alle debvoir ten gemeenen beste te doen. De grave v. Culemburch is hier mede. Wordt vermoedt of hij wel om

---

[1]) De expeditie naar Gulik-Cleef in verband met de twisten over de opvolging aldaar.

sijn querele van Hondswijck soude willen denken, dan sal apparent nuw niet te passe comen. Ende dese tot geen anderen eynde dienende, sal ick etc.

Utrecht 18 Febr. a. 1610.
Egberts.

9. Gecommitt. St. Gen. uit Utrecht aan St. Gen. 18 Febr. 1610 (arch. St. Gen. 4760).
Hooge ende mogende heeren,

Mijn heeren, Bij onsen brief van den 14den deser, gepostdateert op den 15den, hebben wijl. Uwe Ho. Mo. geadviseert ende van de compste van den heer v. Braeckel in dese stadt, ende wat debvoiren gedaen waeren om hem te doen vertrecken, opdat mits syne jegenwoordicheyt die besogne, omme dewelcke sijn Extie hier gecomen is, niet en soude worden verachtert, ende alsoe hij weygerde uyter stede te gaen, versocht Uwe Ho.Mo. goede meninghe te verstaen, wat sijn Extie ende wijl. in de voors. saecke voorder souden hebben te doen, mitsg. bij soo verre Uwe Ho.Mo. goet mochten vinden syne doleantien voor andere saecken, ofte nevens de clachten van de gemeente worden onderhanden genomen, hoe Uwe Ho.Mo. verstaen, dat men sal afdoen het poinct, daerby hij versoect ende sustineert dat hij behoort geredintegreert te worden in sijn gerechtichheyt omme bescreven te worden ter vergaderinge van heeren Staten van Utrecht, op welck onse scriven wijl. Uwe Ho.Mo. antwoort verwachten. De voors. heer van Brakel heeft sedert altijt hier binnen geweest, ende doet versoeck deur syne vrienden, de ghene mette welcke hij wat uytstaende heeft om met heml. int minnelycke te accorderen, ende die particuliere questien mette clachten, die hy tegens het gemeene heeft, tsamen alsoe aff te doen, welcke aengaende hy ons mede heeft doen aenspreecken, ende versoucken off wijl. daeran soude willen de goude handt houden, daerop geantwoort is, dat wijl. hier gesonden sijn om te procureren tgene tot ruste van dese provincie ende stadt van Utrecht mach dienen ende dat wijl. ons gaerne sullen emploieren

ten eynde goude eenicheyt onder de ingesetenen van dese provincie worde gemaeckt, dan dat wij meenen dat de hr. v. Br. behoorde gevolcht te hebben de raet van Z. Ex^{tie}, daermede hij sijn sake seer soude hebben gefaciliteert, welcke antwoordt gisteren omtrent den middach gegeven is an dheeren van Gendt ende van Mijdrecht, die met monsr. Buchoust (?) den heere tresorier de Bie van tgeene voorsegt is hadden aangesproken. Cort naer den middach sijn wij deur den deurwaerder van de hr. St. v. U. bescheiden geworden, om tegen den avondt ons te vinden bij Zijn Ex^{tie}, alwaer verschenen zijn dheeren Berck, Goyer, van Rijsenburch, van Eck ende de secretaris Ledenberg, die vertoont hebben, dat onder het deksel van de voors. aenspreeckingen, die de heere v. Braecel laet doen, gestroyt wordt onder de gemeente, dat de voors. hr. v. Br. mette geëligeerden ende die van de ridderschap is veraccordeert, hetwelck sij meenen dat geschiet bij desseing om de goetwillige, die den staet ende regeeringhe van den lande toegedaen sijn, twijfelachtig te maecken ende derselve affectie te trecken van de heeren, die bij de regeeringhe sijn, siende dat de voors. heeren soo lichtelijck hem ende de goede saecke tot achterdeel, sich metter voors. heer v. Br. souden vereenigen, ende hem toelaten in 'slants regeeringe, twelck dvoors. gedep. verclaerden hunne principale meeninge niet te sijn; ende versochten, om voerder inconvenienten voor te comen, ende opdat men metten eersten de differenten opte clachten van de gemeente met vrucht by der handt mochte nemen, dat eenich bequaem middel mocht worden gevonden, daerdeur die heere v. Br. beweecht werde, metten eersten uite stad te vertrecken, daerthoe syl. gheen bequamer en wisten na bedencken, soo sij seiden, dan dat Uwe Ho.-Mo.

daertoe soude believen te emploieren heure autoriteit, aengesien hij niet en heeft geobedieert de raedt van sijn Ex^{tie}, ende dat het voors. poinct in deliberatie te doen leggen in de magistraet, verminderen soude het crediet van zijn Ex^{tie} ende van Uwe Ho.-Mo. gedeputeerden bij den heere Canter ende de andere, die den heere v. Br. favoriseren, om yet goets te konnen doen int verhandelen van de principale zaecken; dat hij oock het decreet van de magistraet niet meer soude obedieeren dan hij gedaen heeft de raet van Z. Ex^{tie} en dat het sijn swaricheit heeft daertoe te employeren de Burgerhopluyden. Is oversulx bij sijn Ex^{tie}. ende ons goet gevonden Uwe Ho.-Mo. van tgene voorgeschreven is in diligentie te adverteeren ende deselve in bedencken te stellen, off het niet de bequaemste middel soude wesen, dat Uwe H.M. bij missive de voors. heere v. Br. lieten weten, ofte bij acte verclaerden, haere meeninge te wesen, dat hij voor desen tijet te vertrecken uite stadt, ende versochten den magistr. bij brieven apart, dat syl. de goede hant daeraen houden mette bequaemste middelen, funderende de voors. missive ofte acte, omdat hy jegens eene formeele resolutie van den magistraet der stad Utr., geconfirmeert bij de heeren St. deser provincie, eer deselve met kennisse van saecken is affgedaen, in eenen onbequamen tijdt, als hij conde oordeelen dat sijne comste velen achterdencken soude geven, in de stadt is gecomen, blijvende daerinne tegen de vermaning ende goede raet, die Z. Ex^{tie} hem heeft gedaen ende gegeven, ende op soedanighe andere ende betere andere, als Uwe H.M. achten sullen naer haere hoge wijsheyt daartoe te connen dienen, ende souden Uwe H.M. aen haer mogen evoceeren ende beloven in corten tijdt aff te doen de pretensien, dewelcke hij heeft tegen de hr. St. v. U., die tevreden sijn dat sulcx bij Uwe H.M. worde gedaen, te weten, soo vele raect sijne rekening ende liquidatie, sonder in het ghene belangt die bescrivinge ter vergaderinge en begeren heure Ed. daerinne niet te vercorten die Ridderschap, de welcke dies aengaende niet

sullen doen dan bij advise van Uwe H.M. ende Z. Ex^{tie}; ofte mochte Uwe H.M. (onder goedertieren correctie) ter keure v. de voors. heere v. Br. stellen, off hij liever heeft, dat op sijne pretensien hier worde gelet, naedat de quaestien, het gemeene landt raeckende, sullen wesen afgedaen, gelijck hem bij zijn Ex^{tie} is gepresenteert geweest, waerop wij bidden, dat wij mogen hebben Uw H.M. resolutie soo haest het eenichsins mogelick is. Het Recueil, twelck de mag. aengenomen heeft te maecken uyte overgegeven pretensien der gemeente, en is bij deselve noch niet overgelevert, ende wij hebben heml. daertoe noch niet geporret, om niet te verachteren de resoluties op de consenten, op dewelcke de hr. St. dynsendage hebben begonnen te besoigneren, naerdat Z. Ex^{tie}. ende wijl. in hunne Ed. vergaderinge denselven de acceleratie van de voors. resolutie hebben gerecommandeert gehadt. Wij sullen t voors. recueil huiden vorderen, overmits wij besorgen, indien wij langer vertoeven, dat van dage te dage meer poincten daartoe sullen worden gevoucht ende goede resolutie genomen op den aenstaende politiedach om het gepretendeerd staende te houden.

Wij seinden Uwe H.M. hier benevens vijff geschriften van de pretensien van de gemeente, uite welcke het voorgeroerde recueil soude worden gemaeckt; houden ons versekert dat de voors. geschriften niet bij gemeene bewilliging van de gemeente en sijn ingestelt ende sijn bericht, dat het ghene van de XXIX^{en} January in absentie van de capiteyn, die niet begeerde present te wesen daer d'articulen werden gemaect, bij thien ofte twaalf personen tsamen gebracht.

Hiermede etc.

Tot Utrecht 18 Febr. 1610.

10. Gecommitt. St. Gen. uit Utrecht aan St. Gen. 18 Febr. 1610 (ibidem).

Hooge ende mogende heeren.

Mijn Heeren,

Desen avondt is ons behandicht Uwe H.M. missive, gisteren geschreven; dancken deselve van haer spoedighe antwoorde. Wij hebben de voors. missive aenstondts gecommuniceert aan sijn Extie, die niet geraden vindt, dat die getoont wordt aan den heere v. Br. ofte magistr., overmits Uwe H.M. scriven ende begeren dat S. Extie ende wijl. arbeiden sullen ende de saecke daernaer dirigeren, dat Uwe H. M. resolutie volgende S. Extie ende ons advies[1]) worde nagecommen, waer-uit bij den voors. heer v. Br. ende de mag. achter-dencken soude moge genomen worden, dat sijn Extie ende wijl. partie souden hebben gecosen, tot verminderinghe van S. Extie ende ons crediet in de principale handelinge, gelijck wij Uwe H.M. huyden hebben geschreven. Ende alsoo de voorges. heer v. Br. niet en sal connen beweecht werden, tensij hij te minsten sie ofte yemant anders, die hij betrout, de resolutie van Uwe H.M. dienaengaende, is ons dienstich versoeck dat Uwe H.M. believen ons metten eersten toe te seinden de depesche, in onse voors. brief, huiden aen Uwe H.M. gesonden, gementioneert, sonder dat in deselve mentie werdt gemaect dat Uwe H.M. sulx hebben geresolveert op sijne Extie ofte ons advis. Wij en sullen niet laten alle vlijt aen te wenden, ten eynde Uwe H.M. intentie mach worden in alles naergevolcht. Wat de Borgerhopl. aengaet, die veranderinge is gedaen op de nominatie van de corporaels, ende van acht oude sijn vier gecontinueert, ende vier nieuwe gecosen, sulx dat daertegen nu niets gedaen kan worden.

Hiermede etc.

Uit Utr. 18 Febr. 1610.

---

[1]) Spatieering tot hier van Gecommitteerden: een bewijs hoe noodig zij de handhaving van hun prestige tegenover de partijen vonden!

11. Egbertsz. uit Utrecht aan Oldenbarnevelt 21 Febr. 1610 (arch. Holl. 2586).

Mijn heer,

Sedert mijn laatste schrijven hebbe ick niet seeckers weten te adverteeren anders dan ick in mijn brief aan den Gecomm. Raeden geschreven hebbe. De heer van Braeckel is hier noch binnen, als wij niet anders weten; hem is geen insinuatie gedaen om redenen, aen de Ed. Mog. heeren St. Gen. geschreven. *Uyt vele circumstantien can niet anders gemerckt worden, of alle dit remuement heeft van daar sijnen oorspronck ende wort van den eersten Burgemeester meer als andere de selve saecke gefavoriseert, tzij om in de regeringhe te comen alleen, ofte om daerin sijnde, wat verder te gaen. Want wij werden berecht, dat veele in de Burgerye, als sij all eenige dagen in de wapenen geweest waren, gesecht hebben niet te weten waeromme sij dese beroerte hadden aangericht; dat d'articulen bij weinige gestellt ende den capiteinen in de handen gestoppt sijn, ende naementl. die van hopman Leeuwarden bij twee seer papistige advocaten ende een Jesuitischen brouwerssoone, sonder dat de voorschr. capiteine daerbij geweest heeft ofte heeft willen wesen, oock sijnen naem niet gespellt heeft willen hebben, soo hij selve verclaert. Dat mede de articulen eenige den anderen contrarieren, enige contrarie sijn, als daer geroepen wordt bij vele, dat men de Canonicken uyt de regeringhe wilde hebben, dat d'oude magistraet hadde gepresenteert te nomineren ende uit te laten Riddermatige, ontfangers ende (?), maer dat gesecht werde, dat voor dese mael de Burgerye de nominatie behoorde te doen.* Het heeft oock vrij wat bedenckens gegeven dat niettegenst.

de hopluiden willich waren te continueeren, dat ZEx^tie verclaert hadde dat goed te vinden, wij nae de propoosten in den vollen Raed, daeraf hope gegeven was dat veele het mede soo verstaen hadden, uyt den name van S.Ex^tie tselve andermael instantelijk hadden versocht, evenwel terstondts bij den presiderend. Burgem. ende eenige weinige andre tselve datelick sonder omvragen gerefuseert, ende dien selven dach oock in t werck gestellt is geweest, te weten den 15^den deser. Op t verminderen van de middelen sijn wij wel verwondert die geschiet te sijn, daer geen van alle de articulen tselve inhouden, hoewel daerin gelaten sijn articulen, die al effect gesorteert hebben, als t veranderen van den magistraet. Zelfs t Recueil, dat bij desen bode overgesonden werdt, en maeckt geen mentie daeraf, end in de redene waerom de burgery in de wapen gecomen sij, wordt gesecht dat de Burgerye op d'impost van 't gemael ende de bieren geclaecht hebben ende dat sij magistraet, dewijle die den armen buyck angingen, 't gemael eensdeels ende t halve huisgelt hebben afgeschaft.

Van welcke lasten niet gesecht werdt geclaecht geweest te sijn, ende en gaet doch den armen buyck niet an. Waeruyt vermoedt can worden, dat dit niet uyt de gemeynte, maer misschien [door] eenige, die haer aengenaam hebben willen maecken, gecomen mach wesen. De consequentie ende de schadelickheyt is in 't generaal wel angewesen, maar is voor alsnoch niet goet gevonden, haer te spreecken van de afgeschafte middelen weder in te voeren, op hope dat beter gelegenheyt daertoe vervallen sal, indien in de gepretendeerde afschaffing der ambachten ende neringen ten platten lande ende vergelycking van de middelen der burgers van Utrecht, mitsgaders in eenige andere dingen, niet prejudiciabel voor den staet, enich contentement sal mogen gegeven worden.

Wij hebben op huyden door goetvinden van Z. Ex^{tie} ende in sijn bijwesen gemelde Burgemrs. ende eenige schepenen het Recueil vooren gementioneert overlesen, ende heure meeninge daerop gepoocht te verstaen. Sij seiden in tselve alles wat de Burgerye hadde overgegeven om haer contentement te doen, gelaten te hebben, dan bekenden veele articulen generael te sijn, eenige die sij van hun selve hebben, enige wel gestellt te wesen, als onder andere die in 't eligeren van den magistraet, dat daerop gelijck een ander articul spreekt, een goede voet genomen mochte worden, dewijle die van 1341 nuw om de diversiteyt van de religie niet practicabel is. Men verclaerde, dat daerboven op de afschaffingen van de neringen ten platten lande de Burgerye contentement moste werden gedaen. Ende belangende de Riddermatigen meende d'eerste Burgemeester dat oock de heer v. Braeckel beschreven mosten worden, doch dat hetselve met vriendschap behoorde te geschieden; de tweede meende, indien hij yet schuldich ware gebleven, dat sulx dan wel desert mochte loopen. Wat d'ander aengaet, op de swaricheyt, gemoveert op alle te beschrijven als mede van de 5 collegien, verclaerde, dat het moghen wesen luyden van de Religie, ende die stadt aengenaem, maer dat die behoorden niet perpetueel te zijn. Waermede zij t eerst seggen in de Religie schenen om te stoten, alsoo bijnae geen van de religie meer en sijn als die nuw compareren. Hetwelck te meer bedenckens geeft omdat bij de eerste Burgemr. gesecht werd, dat vele gequalificeerde treffelycke luyden gedurende t oorloch uyt de regeeringe waeren gehouden, dat het nu trefves waeren.

XXXI

Ick sal van de proevenen niet particulariseeren, als van cleyne importantie zijnde.

Wij hebben na dese conferentie den Heere Buth (die in den Raed van State gecompareert heeft) met een jongen advocaet Sosio gesproocken, seggen dat het voorschr. Recueil in de raedt niet gecommuniceert is; dat oock lichtelijck daeruyt apparent geroyeert soude worden; de voorschr. Buth voechde daerby, dat de magistr. ende Burgerye nimmermeer gedogen sal, dat d'electie by de andere twee leden geschiet. Schenen niet vreemt te sijn van een perpetuele vroedschap te maken, gelijck oock mentie daeraf gemaect was by syne Ex^{tie}, maar daertegen geallegeert dat d'uitgeslotenen malcontent souden wesen, ende wij en hoore oock niets van gewichte tegens de verlatene Burgemrs. end andre magistr. bybrengen, hoewel eenige daerop gevraecht sijn geweest, hetwelck oock vreemt beduncken geeft. Wij verhopen mettertijdt naeder kennisse te crygen, waertoe getendeert werdt, ende wat remedien bequaem ende practicabel sullen wesen. Tot welcken eynde wij het Recueil den andren twee Leden ofte heuren gecomm. in handen sullen stellen om heuren bericht daerop te hebben.

Op dingesdach verwachten wij resolutie op de consenten; verstaen onder de handt dat die goedt sullen sijn, soo op de petitie van den Raedt als op de saeke van Cleve. Wij waren op Vrijdach op de vergadering van de staten deser provincie om te versoucken dat HEd. geliefde niet op Saterdach te vertrecken, dan verclaerden de steden tselve hem niet doenlick te sijn om de vergaderingen, die in haer respective steden gehouden werden, ende om aggreatie te hebben van tgeene geresolveert was. Toen vorder swaricheit op de logiesgelden gemaect, daerop bericht gedaen wordt. 't Is mij lief

om horen, dat de saeck van Alcmaer op een goede voet is, want d'executie was hier wat swaerlick vertellt. Hore dat de swarickheden van Enckuyzen oock terecht sullen comen. Zijne Ex[tie] heeft ons gesecht, dat dewijle erreur in de name van de capiteinen was, hij den geenen, die ter plaetse zijn, patenten op hueren naem gestuurd hebbe. Wenscht dat het inbrengen voorsichtich mach worden beleydt, waerop hij vertrouwt dat bij de heeren Staten sal wesen gelett.

Utrecht, den 21[sten] Febr. 1610
(stil.nov.)
Seb. Egbertsz.

12. Gecommitt. St. Gen. uit Utrecht aan St. Gen. 22 Febr. 1610 (arch. St. Gen. 4760).

Hoge etc.

Gisteren op den middach hebben wij ontfangen Uwe H.M. missive, gedateert den XIX[sten] tsavonts tusschen ses ende seve uyre, mette brieven aen de magistr. en aen de heere v. Br. mitsg. copie van deselve, daermede wij ons terstont daernaer gevonden hebben bij Sijn Ex[tie]. Ende om te sonderen off by het overleveren van beide de voors. brieven, ofte van eenen vandien het vertreck van den heere v. Br. sekerlick soude geschiede ende geëffectueert werden, mitsg. omme volgende Uwe H.M. meeninge te proeven off het voors. vertreck sonder overlevering van Uwe H.M. brieven soude konne werden te wege gebracht, heeft Sijn Ex[tie] den heere v. Br. doen waerschouwen, door een van sijn vrienden, van Uwe H.M. intentie, uite welcke noch gisteren verstaen werde dat de hr. v. B. dies niet te mee gemoveert en hadde konnen werden om te wijcken van sijn voornemen. Eenige van ons zijn geweest bij de heeren burgemrs., die hem

gelieten als off sij geerne hadden gesien dat de hr. v. Br. hadde naergecomen de raet van Sijn Ex[tie], en de heere Canter nam aen t onser begeerte hem daertoe te vermaenen, op dattet mette meeste stilheyt mochte geschieden, alsoo wij andersints ende by soo verre d'heere v. Br. hem niet en disponeerde om vrijwillichl. te vertrecken, wijl. volgende Uwe H.M. last meerder moeite daarover souden moeten doen. dheer Burg. Helsdingen seide inde voors. communicatie, dat hij meende dat indien de voors. saecke soude werden voorgedragen aen de magistraet, dat het meerder getal verstaen soude dat hij voor desen tijd hem behoort uite stadt te absenteeren, ende dat het meeste deel van de hopluyden van gelycke opinie. Ondertusschen ende gedurende de conferentie met sijn Ex[tie] ende gedurende de handelinge mette heere v. Br., is bij de magistraet (geresolveert?), dat de hr. v. Br. soude mogen dese stadt voortaan frequenteren, daerinne comen ende blijven coopmanswijse, het sij off het poinct van sijn verblijven ofte vertrecken geproponeert is bij de heeren Burgemrs., om te voorcomen dat van wege Uwe H.M. tegens sijn verblijven bij de mag. niet en soude werden geintercedeert, het sy dat sulx geschiet is by occasie dat de capiteine ten selven voormiddage hem aen de mag. hebben gedeputeert, ende denselven voorgedragen, datter onder de burgers begonde gemurmureert te werden ter cause van de hr. v. Br. ende dat eenige begeerden, dat hij vertrocke, andre ter contrarie. De voors. hopluyden sijn oock tsaam gecomen bij Sijn Ex[tie] ende hebben denselve de voors. swaricheyt oock voorgedragen, voor noene aen Sijn Ex[tie] alleene, end na den middag in ons bijwesen, ende begeert dat den hr. v. Br. justitie soude werden gedaen, verclaerende

daermede te meenen, dat men S. Ed. clacht behoort te hooren ende af te doen, dan wat belangt sijn pretensie om beschreven te worden ter vergaderinge, dat sij l. daerop niet en hebben aengehouden, ende dat het hunne meeninge noch niet en is hem dies te bemoien, alsoe het heml. niet toe en comt, ende wat aengaet zijn verblijven in de stadt, waren onder malckanderen twistich. Sijn Ex[tie] heeft goedt gevonden gehad de hopluyden de tweede reise gehoort hebbende, te ontbieden den hr. v. Br. om hem aen te seggen tgene sijn Ex[tie] van de hopluyden bejegent was, die daerop geantwoort hebben, dat de magistr. in de saecke van den hr.v. Br. [had besloten] gelijck als voren verhaelt is, verseckerende dat de gemeente daermee alderbest in ruste gehouden sal konnen werden. Sijn Ex[tie] vindt goet dat men die principale saecke sonder uytstel bij der handt neme, daerop wij mede sullen aenhouden; die principale poincten, naer het seggen van den hr. burgemrs., sullen weinigen in getale sijn, te weten om een goede ordre te vinden op het vermaecken van den magistraet, om de middelen van consumtie ten platten lande soo hooch te verpachten als in de steden, om de burgerneringen ten platten lande aff te doen, ende die bescriving te doen als van outs; het en sal aan ons niet gebreken, dat Uwe H.M. goede meeningen volgende onse instructie hem niet genoeg en werden voorgedragen ende geremonstreert, mer Uwe H.M. konnen uite voorgaende proceduren wel oordeelen, (onder correctie), dat deselve tijdelick sullen dienen te bedencken, hoeverre ende waermede deselve sal staende werden gehouden ende daerop believen te letten, dat eenige van de voornaemste seggen, dat de provincien daerover dandren niet en hebben te seggen, dat de Staten in Utrecht geen gesach en hebben over tgeene de Stad raect ende dat

de drie Leden van de Staten alsoe behooren gecompareert souden (?) wesen. Dat dies niettegenst. soo is ons huiden gerapporteert bij dheer Canter, dat dheer van Br. hem niet en conde resolveren te vertrecken, overmits hetselfde sijne eer ende reputatie soude te naer gaen; dat hij presenteert binnen de stadt stille te houden, ende begeert justitie die hem niet geweigert behoort te werden, ende justificieerende het verblijven des heeren van Br. seide, dat de burgerie nu in stilte is gebracht, niet sonder moeite, dwelcke daerinne behoort gehouden te worden, ende soude weder mogen tot alteratie comen, indien men de heere v. Br. tegens sijne wille soude doen vertrecken.

Beclaeghde hem, dat wijl. om hem te doen wederom uitter stadt gaen, gebruickten die argumenten die Sijne Excie gebruickt, ende seide datter getracht werdt omme eerst te doen uitgaen den hr. v. Br. ende daernaer henluyden, te weten die van de nieuwe magstr., te doen volgen. Wij hebben debvoir gedaen mette beste redenen, ons mogelick, om hem t voors. achterdencken te benemen, maer en geloven niet, dat wij veel hebben geproficteert. Eyntel. heeft hij begeert dat wijl. de hr. v. Br. noch eenmael wilden spreken, om te sien wat wij konden obtineren. Van tgene voorschr. rapport gedaen sijnde aen sijn Ex^tie^, is naer deliberatie niet dienstich gevonden, Uwe H.M. brieven te leveren nochte aen de mag. nochte aend heere v. Br., de welcken wijl. met advise van Sijne Ex^tie^ bij ons hebben ontboden ende aengeseyt dat Uwe H. M. mede goet vinden, dat hij uyt dese stede in dese gelegentheit vertrecke, ende dat Uwe H.M. de goede handt daeraen sullen houden, dat het gemeene afgedaen, sijn particulier bij handen genomen sel werden, versoeckende dat hij hemselven ten beste hem reguleren wilde naer Uw H.M. intentie ende den raedt van sijn Ex^tie^. Dan te vergeefs, allegerende die

redenen, hiervoren aengetogen, ende noch meer, dat het vremt is dat Uwe H. M. hem nu poogen van hier te doen vertrecken, daer deselve hem voirmaels herwaerts gerenvoieert hebben ende verclaert dat Uwe H. M. niet toe en comt de revisie over sijne saecke, mer den heren Staten van Utrecht. Ende alsoe o.a. hem mede aengeseyt dat het billick is, dat het gemeene raeckend het landt ende de stadt van Utrecht wordt verhandelt voor zijn particulier, heeft hij ten antwoorde gegeven, dat sijne saecke vermengt is in de gemeene petitie van de burgerye ende dat op de gemeene petitie gehandelt werdende, met eene sijne saecke verhandelt sal werden, aengesien datter een poinct is, daerbij begeert wert dat de bescrivinge van de vijff collegies ende van de Ridderschap werde gedaen naer het gebruick, twelck van outs placht te wesen; dat de justitie, die hij versoect, meest bestaet daerinnen, dat hem sijne eere werden gerepareert, twelck niet kan geschieden sonder daermits hem restitueerende in sijnen vrijdom om gelijck ende vrielick dese stadt te mogen frequenteeren, ende hem redintegreerende in sijne gerechticheid om te verschijnen ter vergaderinghe van den heeren Staten van Utrecht. Wat de rekeningen angaet, dat deselve oock moesten werden gedaen, dan dat daermede soe nodich niet en is te haesten ende dat hij wel weet, dat daerthoe tijt behoeft te sijn, dat het eene hem niet en hebben te bemoeien mette electie van d'andre. Hiermede etc.

Uit Utr. XXII Febr. 1610.

13. Egbertsz. uit Utrecht aan Oldenbarnevelt, 24 Febr. 1610. (arch. Holl. 2586).

Mijn Heere,

Wij hadden den moedt schier verlooren gegeven om onse last ende instructie tot enich effect te connen brengen, doordien wij sagen dat niet alleen in 't verandren van de Burgerhopl. aan sijne Ex^tie ende de gecomm.^en van de heeren St. Gen., maer oock in de saecke

van den heere v. Braeckel soo wel aen de heeren St. Gen. selve als aen S. Ex[tie] ende de gecomm. voorschr. uitermate cleyn respect gedragen was, te meer dewijle hetselve op eenige de Republicque van de vereenichde Provincien schaedlicke maximen gefundeert wordt, te weten: dat de geene, die aldaer als St. Gen. heur selven waren dragende, sonder specialen last van sulcken saecke niet en vermochten te doen, jae dat de St. Gen. selve over dese provincie niet en hadden te gebieden.

Maer op huyden gesien hebbende de verclaeringhe, die op het overgegeven Recueil bij de Raedt deser stadt gedaen is,[1]) waerin sij de saecke van de twee eerste leden vrij wel anders stellen dan sij te voren gedaen hadden, ende het stuck van de religie (daeraf sij te voorens geen mentie gedaen en wilden hebben) in beter achtinge nemen, gelijck UEd. uit de copie, in de publicque brieven overgesonden, sal connen vernemen, hebben beter moedt begonnen te hebben van wat vruchtbaars te connen verrichten, tensij dat degene, die misschien om dit aldus te doen bij overstemminge geconstringeert sijn, bij uytsteeckinge van de vendelen ende nieuwe beroerte in de gemeente (daervan dreigementen altemets gedaen worden) wederomme daerin belet quamen te doen.

De articulen in t Recueil gestellt sijn in de vergaderinge (zoo ick bij eenige van deselve comparerende ben bericht) ick segge in de vergadering van de heeren St. v. dese Provincie gelesen, ende hoge woorden daerover gevallen, sonderlinge op het artikel spreeckende van de verandering van de twee eerste leden, daerinne de andre steden, meenende soo veele gesachs te moeten hebben als die van deser stede, alhoewel deselve het voorsitten ende voorstemmen geerne toegestaen werd, verclaert hebben tot geene verandering te willen ofte connen verstaen, dewijle tegens degeene die de selve Leden

[1]) Zie bijlage 4.

representeeren niets bijgebracht werdt, dat van eenige gewichte ofte consideratie zij, maer indien daer eenige reden toe dienden, verstonden dat een poinct van beschrijvinge tegens de naeste dachvaert daervan gemaect soude mogen worden.

Op morgen sullen die van de twee andere Leden huere verclaringe doen op de voorgedragen articulen, in 't Recueil, bij burgemrs. en Raet deser stad geëxhibeert, begrepen. Wij sullen daerop ons besoigne vervolgen, ten waere wij door enich onverhoudt inconvenient verhindert werden.

De heer van Brakel, soo S. Ex^{cie} bericht is, was genouch geresolveert om huyden desen morgen uiter stede te vertrecken, dan weder bij sommige geconforteert sijnde, blijft, ende hadde hem desen morgen ook voor de camer van de staten deser provincie laten vinden, sonder dat wij weten ten welcken eynde, doch vermoeden, indien de saecken over sijner syde wat sachter aldaer genomen hadden geweest, dat hij misschien versocht soude hebben om binnen te mogen staen. Dan is niet binnen geweest.

De mindere steden hadden voorgenomen, naedemael de consenten gedragen sijn, op morgen haer affscheyt te nemen, dan overmits verstaen werd, dat duer heure tegenwoordicheyt de hevicheyt van sommige wat gebalanceert sal connen worden, sijn wij van meyninge haerEd. te versoecken noch enige dagen te willen verblijven, opdat te gevoechelijcker de misverstanden wechgenomen mogen worden. Eenige van de Edelen laeten sich verluyden, dat sij nae 't scheyden van dese vergaderinge niet meer en sullen compareren. Sommige wenschen, dat de bijeencomste elders waere gehouden, alsoo sij seggen hier niet vrij te connen adviseren, hetwelcke (mijns bedenckens) groote swarichheyten heeft. Alhoewel de vrese, daermede vele schijnen bevangen te wesen, oock tot ondienst van den lande soude mogen strecken, ende oversulcks met goede resolutie van de heeren St. Gen. wel diende ter herte genomen.

Utrecht, 24 Febr. 1610.

Egbertsz.

14. Gecommitt. St. Gen. uit Utrecht aan St. Gen., 24 Febr. 1610.
(arch. St. Gen. 4760).

Hooge etc.

M.H. Sedert onze scriven van de XXIIsten deser aen Uwe H.M. hebben wij verstaen *dat die deliberatie op het verblijven ofte vertreck van den hr. v. Br. inde magistraet alhier gevallen is bij occasie dat de borgerhopl. de heeren burgemrs. ter cause van dien hadden aengesproken*, gelijck wij in onse voors. brieven hebben aengeroert. De stemmen sijn, op drie ofte vier nae, gelycke in getale geweest ende bij de resolutie dat de hr. v. Br. de stadt soude mogen frequenteeren, daerinne gaen, comen ende blijven coopmanswijzen, is gevoucht dat de magistr. verstaat dat sij haer niet sullen bemoeien om hem in de regeeringe te brenghen. Desen naenoen hebben de hr. Burgemrs. opt aanhouden van sijn Excie aen deselve overgelevert de resolutie van de magistraet, hiernevens gaende bij copie, op de articulen in het Recueil van de pretensien van de borgerie; inte conferentie van de welcke met onze voorgaende brieven konnen Uwe H.M. sien, hoe onsecker hier de saecken zijn. Wij willen de occasie waernemen, ende morgen opte differentiale poincten mette heeren Staten v. U. beginnen te besoigneren, terwijle heure Ed. op de propositie van den Raedt v. State ende de ses hondert dusent guldens, begeert tot de Clevische saecke, geresolveert sijn. Hiermede etc.

Uit Utr. XXIV Febr.

15. Joris de Bie uit Utrecht aan Oldenbarnevelt, 27Febr. 1610.
(arch. Holl. 2586).

Mijn heere,

Omme bij dese commoditeit wat naerder te beantwoorden

de meninge van UEd. laatste brieven van den 25sten deses, daertoe ick geacht hebbe de voorgaende mede te strecken, soe ist voor eerst dat ick wel verstaen hebbe dat van hyer derwaerts geschreven es geweest, als off hier geen behoirlick debvoir worde gedaen, uyt oorsaecke van eenige rapporten. Quod actum arbitror partim justo dolore, partim ut dd. ordines magis excitarentur et nos per illos, maer wat het debvoir aengaet, wij moeten dat alle getuygen datter geen groter heeft connen gedaen werden, soo teegen het affstellen van de vier capiteinen als het verblijven van den heere van Braeckel, ende nu mede in de andere poincten, oock soo dat Canter hem nyet en vermijt ons int aensicht te seggen, quod utamur non tantum argumentis adversariorum, sed etiam consilio, soedat wij al dickwils moeten arbeyden omme met discretie henl. de diffidentie te ontnemen. In voughen dat ick (omme recht te seggen) geen mancquement van debvoir eenichsints hebbe connen vermercken, maer veeleer een ijver omme te rechten de twee voorgaende poincten, indien 't doenlijck waere geweest sonder groter inconvenient, oock soo dat men de meeninge van de heeren St. Gen. oock heeft geopenbaert particulierl. aan de capiteinen, omme te sien wat tselve soude hebben connen opereren, echter es wel te geloven dat men niet sal teenemael verwerpen de offren die men andersints niet sal connen rechten, modo id fiat bona venia dd. ordinum generalium, hoewel ick oock wel verstae dat men aldaer niet moet brengen tgeene dat wij eenigsints tot binnen de limiten van onsen last connen sturen. Wij en connen alsnoch totte rechte gront van de (?) nyet comen, mits de menichte van swaricheden tusschen beyden vallende, gelijck van daghe uyt eenighe propoosten, op eergisteren in de vergaderinge gevallen, weinich verscheelt heeft van een nieuwe garbouille, ten waere ZExcie ende wijluyden tusschen beyde hadden gegaen, oock met dreygement van onse

vertreck ende omme aan de heeren St. Gen. rapport te doen, dwelcke nyet gedogen sullen, dat aan yemant ongelijck werde gedaen, als de heere van der Mijle bij monde breder sal weten te refereren. Het waere goet dat aan alle sijden de wijsheyt soo groot ware als de hefticheyt.

Men sal de twee eerste Leden wel houden staen, maer ick sie nyet hoe dat men hun wel uyt het hooft sal connen brengen de adjunctie van eenige personen. Braeckell moet in allen gevalle uyt blijven. Z. Ex^{cie} hout hem daerinne wel geresolveert, oock soo dat hij tselve noch op huyden sulx wel in duytelycke formen heeft verclaert aan alle de acht capiteinen. Wat t setten van de magistraet aengaet, sij en willen om hooch noch om laegh de electie den Staten niet toestaen, maer (soe sy seggen) wel aan Sijn Ex^{cie}, mits geen advis nemende noch van de Staten alhyer, noch van de provinciale raed, maer van goede burgers, hoc est a se ipsis. Van tstuck van contributie en derven wij alsnoch nyet roeren, soo lange de reste soo rou staet. In summa, ick sie dat men aen wedersijden soo verbittert is, dat ick nyet meene dat op dese voet yet bundich sal connen gedaen werden, ende als wij sullen meenen gedaen te hebben, sullen wij niet gedaen hebben, want soo haest S. Ex^{cie} de voet sal gelicht hebben, sal het weder 't oude sijn. Ledenberch absenteert hem vanavont, nyettemin tegens morgen weder ontboden sijnde op 't woort van Sijn Ex^{cie}, gelijck sonder tselve woort eenige andere heeren als Berck ende Rijsenbourch oock vertrocken souden hebben. Als wij noch eenmael met de stad sullen gecommuniceert hebben, twelck sal wesen nae den policydach van overmorgen, sal apparentel. yemant van ons derwaerts comen omme mondelinge onderrichtinge te doen, naedien wij bevinden de saecke swaerder als die aldaer wordt begrepen. Ende hiermede etc.

Joris de Bie.

16. Gecommitt. St. Gen. uit Utrecht aan St. Gen. 27 Febr. 1610 (arch. St. Gen. 4760).

Hooge etc.

M.H. Alsoe voorleden Woensdage voor den middach in de vergaderinge van de hr. Staten van Utrecht ter begeerte van de cleynere steden deses stichts bij den heer Berck te voorschijn is gebracht geweest ende begonnen gelesen te werden het recueil uite petitien van de burgerie deser stadt, bij de magistr. gemaect, daervan wij Uwe H.M. copie hebben gesonden, sijn tusschen dheer Berck voorn. ende dheeren Burgemrs. ende andere ter vergadering comparerende van wege dese stadt, gevallen verscheiden contestatien ende hoge woorden, ende onder andere van de redintegratie van de twee eerste Leden van de Staten in heure gerechtigheyt om te eligeren de magistr. alhier, welcke woorden bij de heeren burgemrs. ende andere van wege de stadt Utrecht comparerende, sulx opgenomen, aen de magistr. gerapporteert, onder de gemeente gestroit, ende des anderen daechs claegensgewijse aan sijn Excie bij de heeren burgemrs. gebracht sijn, alsof gesustineert ware geweest, dat de voors. twee leden datelijck begeert hadden geredintegreert te wesen in de voors. gerechticheyt ende alsoe de jegenw. magistr. niet en kenden voor wettige magistr., hoewel dheer Berck aan Sijn Excie gesegt heeft, in jegenwoordicheyt van verscheiden gedeput. uite twee eerste Leden, ende uit de vier cleine steden, dat de woorden, daaruit d'offensie is opgenomen geweest, sulx niet en sijn geconcipieert geweest, gelijck dheeren Burgem. die hebben overgebracht, mer alleenl. gesegt, dat men soude naer rechte mogen sustineren, dat d'voors. twee leden soude behooren geredintegreert te werden. *Waeruit gevolcht is dat die van de stadt hem hebben geabsenteert sedert uite voorschr. vergaderinge, doch deur tusschenspreken van sijn Excie ende mits sekere acte, op huyden bij de heeren geëligeerden ende die van de Ridderschappe verleent,*

daerbij deselve verclaeren dat sijl. de confirmatie van de magistraet, bij sijn Ex[cie] gedaan op de nominatie van de gemeente, approberen voor soo veel in hun is ende des noodt sij, hebben toegesegt heure gedep. ter vergaderinge van de staten wederom te laten comen, daermede sijn Ex[cie] ende wijl. verhoopt hadden dat d'voors. offensie geheelick soude geassopieert sijn geweest. Maer omtrent elff uyren sijn in ons logement gecomen vier heeren uite vergaderinge van de Staten, te kennen ghevende dat eenige van henl. 'sdaeghs te voren gewaerschout sijn geweest, hun te wachten ende dat sijl. van goed vertroude aenstonts waren geadverteert, dat dese avondt, als het vendel van Tyman van Weede soude optrecken, yet soude werden geattenteert tot nadeel van eenige van het college, ende dat de burgerye voor heeft haer te saiseren van de Statencamer; versochten dat wijl. met Sijne Ex[tie] terstonds wilden spreken, opdat tijdelick het ongemack mochte werden voorgecomen, ende sijl. versekert van niet gegrieft te werden aen haere personen, waerop wijl. sonder vertoeven ons vervought hebben bij S. Ex[tie], die geraden gevonden heeft te ontbieden de burgerhopl., die tsamen vergadert waren, hoewel het mercttijdt was, ende hen affgevraecht sijnde, off onder de gemeente eenighe nieuwe onlust was ontstaen, hebben bekent, dat die burgerie hadde beginnen te rotten, om te reformeren de Staten Camer, end dat bij henl. in hunne camer waren verscheiden uit elck vendel noch twee personen, die by Sijn Ex[tie] souden gecomen hebben met henl. naer den middach, om eenige poincten aan te dienen,

op de welcke de gemeente versocht dat ordre gestelt soude worden, ende exhibeerden de voors. capiteins de drie artic., daervan copie hiernevens gaet.

Sijn Ex[tie] vertoonde henl. het achterdeel twelck de gemeente haer selven ende die stadt aendoet met soedanige manieren van procederen, ende seyde dat sijl. misleydt werden, ende dat het schijnt alles gedaen te werden om de heere v. Braekel in de regeeringe te brengen, daerop bij eenige geantwoordt is, dat de hr. v. Br. opentlijck verclaert, dat hij in geene regeeringe begeert te wesen, ende een van henl. vertoonde een remonstr., die de voors. hr. v. Br. huyden aen de hopl. heeft gepresenteert, dewelcke terstondt gelesen is ende bevonden, dat deselve concludeert, ten eynde de hopl. souden gelooven, dat hij niet en begeert hem te ingereren in de regeeringe, maer alleenl. versouckt geredintegreert te worden in sijne gerechticheyt om beschreven te worden in de vergadering van de hr. St. v. U. Hetwelck bij Sijn Ex[tie] aan de voors. hopl. beduidt sijnde, hebben allen verclaert dat hunne meeninge niet en is, de hr. v. Br. in de regeeringe te stellen, daerop Sijn Exc. heml. gesegt heeft, dat de ghene die sulx dencken te doen, hem bedrogen sullen vinden, ende dat het niet geschieden sal met sijne consente nochte advise, vermaenende henl. dat sijl. hun wilden vermijden yet aen te grijpen ende te maecken, dat bij de burgerie niet en werde aangegrepen, tot prejuditie van deghene die jegenw. in de regeeringe sijn, ofte andersins soude terstond uite stad vertrecken. Hetwelck sijl. sijn Exc. hebben toegeseyt te sullen doen. Ende opdat de gemeente te beter in stilte mochte werden gebracht, versochten dat Sijn Ex[tie] soude believen te ontbieden de voorgemelte XVI personen, ende henl. mede S. Ex[tie] goede meeninge voorhouden, twelcke aenstondts geschiet is. Ende heeft Sijn Ex[tie] onder

andere vermaeninghe aen deselve wederom seer ernstelijck verhaelt, dat deghene, die de hr. v. Br. pogen in de regeeringhe te brengen, daervan willen desisteren, alsoe sijn Ex[tie] tselfde soude beletten, totdat men sal gesien hebben, hoe hem de hr. v. Br. in stilheyt sal comporteren, daerop sijl. mede geantwoort hebben, gelijck te voren hadden gedaen de hopl. ende belooft de gemeente in stilheyt te houden, dat niet en werde geattenteert tot iemants naedeel ofte prejudicie, recommanderende aen sijn Ex[tie] het welvaren van de stadt ende van de burgerie. *Dheeren Burgemrs ende vijff ofte ses van de schepenen, daernae ontboden*, hebben geseyt van de alteratie van de gemeente niet geweten te hebben, dan tusschen elff ende twaelf uyren, ende mede belooft debvoir te doen om de gemeente gerust te stellen. *Wij hebben noch desen avondt gecregen het advis van de twee eerste leden en de cleyne steden op die poincten van het Recueil, niettegenst. het henl. in dese beroerte niet wel en lust te besoigneren, van de welcke eenige haer niet en derven op de straten laten sien ende andere en betrouwen hem niet in de stad.* Van de hr. v. Br. werdt gesegt, dat hij met eenen dienaer ginder vertrocken is, om morgen ofte overmorgen wederom binnen te comen. Eenige gelooven, dat hij alleenl. uyt sijn huis in een ander logement is gegaan. De missive van Uwe H. M. van den XXV deses hebben wij gisterenavondt ontfangen, ende sullen ons naer de inhoud van deselve reguleren.

Hiermede etc.

Uit Utr. 27 Febr. 1610.

17. Egbertsz. uit Utrecht aan Oldenbarnevelt, 28 Febr. 1610. (arch. Holl. 2586).

Mijn heere.

De saecken verergeren hier onder de handt,

gelijck UEd. uyt de heer van der Mijle mondeling ende nader sal connen verstaen. De dreyghementen gaen so hoghe, dat vele voorgenomen hadden om te vertrecken, ten waere deselve op de verclaeringe van de hopluyden ende gedeputeerden van de gemeynte eerst, ende daerna van Burgemr. en Schepenen ende (UEd. houde het mij ten goede soo ick een verkeerde ordre volge) van Z. Exc. geconforteert waeren geweest. Zij vreesden wat ergers als uitgeluyt ende heure huysen gespolieert te worden. UEd. heeft licht af te nemen, off bij ons eenige remedien voorhanden sijn tot soo violente ende hevige phrenesyen; want hoe soude men het anders noemen, daer gepoocht wordt de geheele bandt van regeringe te verscheuren, om daermee ick en weet niet wat utopique forme derselve Regeeringe wederomme te geven.

S. Ex^{tie} ende wij nae gelegentheyt hebben niet gelaten de goede meininge van de St. Gen. eerst in de vergaderinge van de heeren Staten deser provincie ende van den Raed deser stede, ende daerna aan Burgemrs. ende eenige raden int particulier, aan de Burgerhopl., de Burgerye gedeputeerden ende voorts eenen ygelycken bekent te maecken, dan sijn evenwel de saecken gegaan als Uwe Ed. uyt ons schrijven verstaen sal hebben, doch onse intentie is om de uyterste meninge van beyde sijden verstaen hebbende, aan dheeren Gen. St. rapport door eenige van de onzen te doen, ende haer H.Ed. Mog. wille te verstaen, twelk Z. Ex^{tie} alsoe goet gevonden heeft. Ende sal de twee eersten leden seer aengenaem sijn, dat goede vaste resolutie tot heure Ed. handhoudinge genomen mach worden. Waerinne ick niet hebbe connen speuren dat onder henl. tweedracht sij, alleene dat eene, in de saecke van den heere van Braeckell wat te vacilleren; daer was noch van den heer van Hoevelaeken gesecht, dan sijne propoosten

schijnen mij sulx niet mede te brengen. Daer wordt gesecht dat de heer v. Br. van dage uyt deser stede meende te vertrecken, dan nae gedaene ondersoeckinge werden wij verwitticht, dat hij allene in een ander logement hem begeven soude hebben. Daer werd gesecht dat eenige neffens die Burgemrs. gecommitteert souden sijn omme ofte met S. Excie ende ons te spreecken van de geëxhibeerde articulen (daer geen swaericheydt ons bedunckens in en is) omdat men verhoopt, dewijle eenige derselve uyte Provinciaelen raedt sijn ende van de Religie, dat sij met redenen te bewegen sullen wesen, ofte, als eenigen meenen, om in de vergaderinge van de heeren Staten deser Provincie te compareren ende te helpen resolveren; twelck S. Excie ende ons van sulcken importantie gedacht heeft te wesen, dat indien het waer te sijn bevonden werde, wij geradener vinden dat geen vergaderinge gehouden wordt, doch alsoo weinich noch te resolveren overich is, hadden de cleyne steden voorgenomen op Donderdach (omdat het Woensdachs biddag wesen sal) eerst weder te comen (daerentusschen sullen wij naeder bericht connen werden). Deselve cleyne steden, hoewel sij t met die van Utrecht eenichsins eens sijn belangende het afschaffen van de neringen ten platten lande, voegen heur nochtans in de regle met den eersten twee leden, ende sijn onderlinge daerinne gedeelt, dat dandre tegens die van Amersfoort request ende vertooch aan Sijne Excie geëxhibeert hebben om heure beurte onder de ordinaris comparanten mede te hebben, daerinne met die van deser stede eens sijnde, dat sij die van Amersfoort gaerne van den hals quyt waeren, soo dat sij allen deur den anderen schermen, dat bijnae niet te weten

is, hoe ende waer men scheyden sal. Op morgen sal in den raed (soo wij meenen) de voorslach op t eligeren van de magistraet van nuw voortaen gearrestiert, ende daernae aen S. Ex^cie overgelevert worden. Wij sullen niet nalaten, die terstondt over te senden ofte te brengen. Ick schrijve misschien wat confuselijck, dan de saecken sijn soodanigh, wenschte dat se wel ten laetste tot ruste ende stillicheyt gebracht mochten worden. Dat geve Godt Almachtig, die ic UED. etc. mits desen bevele.

Desen 28 en laatsten Februari 1610.

Egbertsz.

18. Gecommitt. St. Gen. uit Utrecht aan St. Gen., 3 Maart 1610. (arch. St. Gen. 4760).

Hoge etc.

Uit onse scriven aen Uwe H.M. van XXVII^en der voorleden maendt hebben deselve verstaen, in wat manieren de nieuwe beroerte van de burgerye, dewelcke alsdan voorhanden was, is voorgecomen; dheeren van het collegie sijn in groote perplexiteit ende onsekerheit. Sijn Ex^cie nochte wijl. en konnen hen niet raeden, sonder last daerthoe te hebben van Uwe H.M., dat sijl. souden van hier vertrecken, overmits veelvuldige swaricheden, die daeruit souden mogen volghen, nochte adviseren dat sijl. souden blijven, int pericul van gegrieft te werden aen hunne personen, alsoe het niet seker en is, dat de gemeente wederom op de been comende, Sijne Ex^cie bevelen soude gehoorsaemen. Alleenl. heeft Sijne Ex^cie henl. aengeseyt, dat indien sijl. hem resolveren om te blijven, dat sij willen de vergaderinge van de Staten eenen dach vier ofte vijff uytstellen, opdat in de tsamencomste ende int delibereren geene nieuwe occasie gegeven ofte genomen werde van offensie. Binnen welcke tijdt sijn Ex^cie verhoopt dat Uwe H.M. deur eenige van ons sullen konnen werden

mondelinge geinformeert van de gesteltenisse van de saecke alhier, ende resolveren wat voorder alhier te doen sal wesen, om dese beroerte met welstandt van den lande ende versekeringhe van hunne personen ter neder te leggen. Eergisteren sijn de gedep. van de stad in eene conferentie voorgehouden die redenen, daerbij de St. v. U. verscheiden poincten van de petitie van de burgerie debatheeren, daerop sijl. aengenomen hun tegenbericht te doen huyden ofte morgen, ende belooft tot accomodatie van de differenten, de pretensien van de burgerie te modereren soo veel henl. mogelijck sal wesen, welck tegenbericht gedaen sijnde, indien de saecken hier niet gehouden en konnen werden sonder dat onse instructie soude moeten werden gecrooct, gelijck wij beduchten dat die niet gehouden sullen connen werden, soo sullen deghene van ons, die het Sijn Excie believen sal aen Uwe H. M. te seynden, haere reyse derwaerts sonder uitstel aennemen. Voorleden Maendage des avondts ontrent thien uyre sijn wij gewaerschout geworden, dat onder de gemeente was gestroyt dat men voor heeft, garnisoen in de stadt te brengen, ende dat alreede wel vijff hondert soldaten in gedesguiseerde cleederen waren ingecomen, daerover dheeren Burgemrs. mette hopl. omtrent acht uyren hadden gesproken ende gedelibereert off men de wacht alomme niet soude verstercken, maer alsoe de hopl. achteden dat de gemeente daerdeur wederom in de wapenen soude mogen geraecken, is de wacht op het stadhuis alleenl. versterckt met dubbel getal ende des anderen daechs sijn de poorten sterker bezet dan te voren, alles sonder voorweten van Sijn. Excie, aen dewelcke dheeren Burgemrs. met eenige gedep. van de hopl. in onse jegenwoordicheit hebben vertrout, dat men voorheeft

huyden, als een ygel. in de kercke sal wesen (want de biddach werdt hier nu gehouden, overmits het peerdemerct is geweest in de tegenw. weke) de Engelsche compie. in de wapens te brengen ende mette selve de kerckdeuren te besetten ende voorts ander volck van oorloge in de stadt te brengen, om het welck te bewijsen geëxhibeert werde een attestatie van drie burgeren, die welcke tuighen onder hunne signatuur, dat sij sulx van een Engelschman hebben gehoort. Sijn Excie heeft henl. verclaert dat daervan geen achterdencken te hebben en is, ende dat dheeren van de Magistr. wel sullen doen, ende voor henl. ontbieden de Engelsman, om alsoe uyt te voerschen, wye de auteur is van 't voors. uitgeven, dan de Engelsman en is niet te vinden geweest. Onder aen de kant van de voors. attestatie was geschreven, met een andere handt, als ofte het voors. voornemen alreeds met groote ongemack waere verricht geweest: de vesperis Sicilianis, de nuptiis Lutetianis, de Trajectina concione libera nos deus bone.

Hiermede etc.

tot Utr. 3 Mrt. 1610.

19. Gecommitt. St. Gen. uit Utr. aan St. Gen., 9 Maart 1610. (arch. St. Gen. 4760).

Hoge etc.

Uwe H. M. gedeputeerden, eergisteren gescheyden uit den Hage, sijn gisteren hier aengecomen ende hebben terstondt rapport gedaen aen sijn Excie van Uwe H. M. intentie ende deselve gecommuniceert de resolutie, hen medegegeven, tot voldoeninghe van dewelcke, met advise van Sijn Exc., ons gevonden hebben omtrent de negen uiren in de vergaderinge van burgermr., schep. ende raet

deser stadt ende debvoir gedaen omme henl. te induceren dat sij wilden de saecken, alhier differentiaal tusschen henl. ende d'andere leden van de St., stellen aen de decisie van Sijn Ex^{cie} ende Uwe H. M. gedeput., tenwaere sijl. ende d'voors. andre leden tsamentlick beter vonden andere arbiters daertoe te verkiesen, ofte dat sijl. de saecke wilden laten examineren ende affhandelen bij Uwe H. M., die de moeiten ende costen niet en souden ontsien tot dien fyne te comen in enige frontierplaetse hierontrent. Naerdat wij een weinich tijts hadden buten gestaen, is ons door dheeren burgemrs. in de voors. vergaderinghe gesegt, dat de voors. saecke, wesende gelijck een domesticum incendium, beter hier dan aldaer, ende bij Sijn Ex^{cie} als stadh. van de provincie kan werden afgedaen, doch dat sijl. niet en souden konnen nochte derven de voors. saecke, soo rau ende ongeprepareert sijnde, geheelick aan de decisie van yemand stellen; begeerden dat men wilde doen eenige voorslach van accomodatie, ende als die andere leden, naementl. het eerste, die stadt tegemoete souden gecomen sijn in die geringe laetst overgegeven poincten, die de stadt van Godts ende nature wege toecomen, da't men alsdan de reste soude mogen submitteren aen sijn Ex^{cie} ende dat wij ons mochten intermitteren als middelaars. Als wij de voors. saecke aldaer niet naerder konden beleiden, hebben wij affscheidt genomen, om ons wederom te refereren aan Sijn Ex^{cie}, dewelcke tselfde gehoort hebbende, ontboden heeft dheeren Burgemrs, ende in onse jegenwoordicheit deselve ernstelijk vermaent, dat sijl. de decisie van de saecke wilden stellen aen Uwe H. M. ofte aen Sijn Ex^{cie} ende Uwe H. M. gedep., alsoe anders geen goede, rechte, sekere uitcompste van dese misverstanden te bedencken en is. Op het eerste hebben sijl. gesegt, dat het de gemeente niet en soude smaecken, ende

het tweede soude sijl. de gemeente niet derven voordraghen, aen dwelcke eenich contentement op hun begeerte gegeven moeste worden, soe men deselve in stilte soude willen houden; naemen niettemin aen, desen aengaende te spreeken mette burgerhopl.. Naer de middach sijn wij gewaer geworden, dat eenige van de burgerie begonden te murmureren, ende dheere Burgmrs. ende Burgerhopl. bysunder ende apart by sijn Excie gecomen sijnde, hebben in onse jegenwoordicheyt verclaert, dat sijl. swaricheyt vonden het poinct van de submissie den burgeren voor te dragen, ten waere men ten minste bij provisie disponeerde op het afdoen van de burgerneringen ten platten lande, andersints voorsagen, dat de burgerie wederom de vendelen souden uitsteken, sonder dat sijl. andere middelen wisten om tselfe te beletten, het welk terstont daeraen gedaen is bij de compie van hopman Jan Fransz. van Leeuwarden, dewelcke die avondt de wacht hadde. Huyden inde morgenstondt hebben eenige musquettiers begonnen te vergaderen, ende sijn de poorten van de stad gesloten gehouden ende de sleutels bewaert op het stadthuys. Ontrent negen ende thien uiren sijn de vergaderingen sterker gevallen, op de Neu, voor Ste Marien kercke ende elders, ende naer de middach sijn alle de vendelen uytgesteken. Voor den middach heeft sijn Excie doen haelen dheere Burgemrs., die beide gecomen sijn met de advocaat Vianen, ende heeft Sijn Excie henl. aengesegt, dat terwijle de burgerie haer wederom in de wapenen begeeft, ende hij niet en siet, dat sijne jegenwoordicheyt die stede van Utrecht tot eenich voordeel kan strecken, dat deselve gemeent is mette heeren gedep. van Uwe H.M. te vertrecken,

omme Uwe H. M. van alles rapport te doen, begeerende dat die van de magistr. eenige wilden deputeren, bij dewelcke de gemeenten soodanighe mochte vougen, als deselve goet dochte, die Uwe H.M. ten beste informeerden, teneynde dit misverstant eens mochte werden wederlegt. Daerop bij dheeren Burgemrs. geseyt is, dat de gemeente sijn Excie niet en soude laten vertrecken, ende door de voorgem. advocaat vertoont, dat die pretensien van de gemeente soo groot niet en sijn ofte souden wel konnen werden gevonden bij accomodatie, indien partijen in onderhandelinghe kwamen. Mer also henl. gesegt werde, dat nochte Uwe H.M. nochte sijn Excie geene betere voet van uitcompste en sien, dan dat de desisie van deselve gestelt werde aen Uwe H. M. ofte aen Sijn Excie ende Uwe H. M. gedep., hebben de heeren Burgemrs. geraden gehouden dat sijl. de magistr. ende de burgerhopl. souden voordragen off men de saecke niet soude mogen stellen aen Sijn Excie, die om deselve te uiten soude mogen gebruicken de raedt van soodanighe personen, als Sijn Excie soude goet vinden.

Op de voors. voorslach is daernaer geen resolutie overgebracht, mer naer den noene sijn de voors. heeren Burgemrs. ende advocaat met eenige uite collegen wederom bij sijn Excie gecomen, ende hebben geinsisteert dat die Staten mochten werden beschreven tot Utrecht jegens Donderdage, om te sien off de questien bij tusschenspreeken van Sijn Excie niet souden connen werden gemodereert, ende alsoo hen weder vertoont, dat de affwesende leden ende deghene van henl., die latiteren, hen beswaerlijck sullen vinden binnen deser stadt te compareren, ende dat sijl. tallen tijden tegens de besoignes, die hier souden vallen, exceptie souden mogen voorwenden, is bij het

meestdeel van henl. goet gevonden, dat d andere leden beschreven souden werden op de Vaert, ende dat men over ende weder varende sien soude, hoe naer partijen gebrocht souden konnen werden, welck volgende is bij Sijne Excie eene acte gepresenteert, daerbij dselve belooft soe haest als de burgerie de wapens sal hebben nedergelegt, de voors. beschrivinge te doen; dan de voors. acte in het collegie gebracht sijnde, is bij de eene helft van de vergaderinge niet geaccepteert, overmits sijl. sorgen dat d andere leden, elders vergaderende, niet met allen souden willen toegeven, ende laetende de burgerie in dese ongerusticheyt, die regeeringe van den lande alle sonder die van Utrecht hen onderwinnen. Daer benevens de avondt overcomende, heeft niet toegelaten, dat in alle quartieren, daer de vendelen uitstaken, de voors. acte is vertoont connen werden, om de meeninge van de gemeente daerop te verstaen. dHeeren Burgemrs. hebben ordre gegeven, dat d'eene helft van de burgerie dese nacht naar huis sal gaen, die morgen vrouch haer wederom sullen vinden bij de vendelen. Wij en sien niet wat uytcompste dese saecke sal nemen.

Hiermede etc.

tot Utr. 9 Mrt. 1610.

20. Gecommitt. St. Gen. uit Utr. aan St. Gen., 10 Maart 1610. (arch. St. Gen. 4760).

Hooge etc.

Alle de burgervendelen, uytgesondert van de compagnie wyens ordinarisse wacht nu is, sijn den voorleden nacht ingetogen ende dese morgenstond niet wederom uytgesteken, dan werdt bij deselve noch wacht gehouden met een rot volcx; die poorten sijn mede open voor de gaende ende comende man. Op de voorslach, gisteren naer noen gedaen, om te bescriven de Geëlig.,

Ridderschap ende cleyne steden op de Vaert, sijn huyden ten acht uire verschenen bij Sijn Excie dheeren Burgemrs. ende de acht hopluyden van dese stadt, ende hebben aen deselve in onse jegenwoordicheyt vertoont, dat sijl. met de gemeente overlegt hebbende de saecke die nu onder handen is, bevinden de gemoederen genegen te wesen om een goet eynd van deze questie te maecken, ende in goede eenicheyt met malcanderen te leven. Ende alsoe bedacht werdt, dat de vergaderinghe die beraemt was gehouden te sullen worden op de Vaert, oorsaecke soude mogen geven tot meerder vervreemdinge, versoucken dat Sijn Extie soude believen goet te vinden de beschrivinge te doen binnen deser stede, versekerende van hunnen wege ende hen sterck maeckende voor alle de burgeren, dat de heeren Geëlig., die van de Ridderschap ende andere ter vergadering comparerende geen hinder, letsel ofte moeienisse aengedaen sal werden met woorden nochte werck bij yemant, ende dat deselve vrielick sullen mogen adviseren ende opineren, sonder daerinne behaelt te werden, mitsgaders mogen incomen ende uit de stad gaen naer hun gevallen, daertoe sijl. tevreden souden sijn alsulcke acte te verleenen als men van hen soude mogen begeeren, presenterende die van den magistr. mette ordinarisse gedeput. van de heeren Staten van Utrecht dagelix te besoigneren, ende indien op de tsamencomste van de Staten de differentiale poincten int minnelicke niet konnen werden gevonden ende afgedaen, het onvereffende te stellen ter decisie van Sijn Excie; op welcke aenbiedinghe ende belofte, van twee gedep. uit elcke comp.ie aen Sijn Excie gedaen, naer verscheiden discoursen is geresolveert, dat Sijn Extie de geëligeerden ende steden hier sal bescriven jegens Vrijdage om voor den middach te besoigneren ende sal alsdan debvoir gedaen werden om d andere leden mede tot submissie te brengen, daerthoe het schijnt dat deselve lichtelijck te bewegen sullen sijn.

d'Heeren Berck ende Ledenberch, die hier bij der handt sijn, meenen datter wat goets sal connen gedaen werden. Sijn

Ex^cie verklaert dat sijne intentie is, in dese geheele saecke hem te reguleren naar Uwe H. M. resolutie. Ende alsoe die van de stadt seer sullen anhouden ten eynde die besoigne, sonder die langer te traineren, moge werden affgedaen, sal (onder correctie) noodich wesen, dat wij van Uwe H. M. in diligentie werden geadverteert, of de instructie, dewelcke het Uwe H. M. belieft heeft ons herwaerts comende mede te geven, niet en soude mogen werde gemodereert, belangende de vijff poincten daerop de burgerie principal insisteert, van dewelck Uwe H. M. rapport is gedaen, ende daervan hiernevens copie gaet, gelijck oock doet van de instructie, den gedeputeerden, die jonxst van hier in den Haghe sijn gesonden geweest, medegegeven, de welcke dienen sal voor Sijnen Ex^cie ende van advis op de voors. vijff poincten, onderwerpende tselfde de verbeteringe van Uwe H. M., aen de welcke etc.

Tot Utr. X Maert 1610.

21. Staten van Utrecht uit Amersfoort aan Oldenbarnevelt, 3 Maart (oude st.) 1610.
(arch. Holl. 2586).

Edele etc. Heer,

Wij en twijffelen niet, off U.E. sal nu all, soe door 't rapport van de heeren Joachimi ende D. Sebastianus Egbertsz, als uit d'advertentie van goede vrunden verstaen hebben hoe jammerlijck den staet van desen Lande getroubleert is, ende noch continuelijck in trouble gehouden wort. D'autheurs daervan ende derselve humeuren houden wij oick dat U.E. van outs bekent sijn. Meerder vehementie, oppressie ende tyrannye meynen wij nyet dat veel gesien is. Tloon dat men ons souckt te geven voor het sustineren van de gemeyne saecke in de pe-

riculeuse tijden, 't invoeren van de contributien (dat doch voor de simpele gemeente odieux is), 't maintienement van de christelijcke gereformeerde religie, daermede wij veel ondancks tegens die van de andere, naemelijck de Roomsche gesintheyt hebben begaen, ende sunderlijck teghens dieghene die naer de grote monarchye inclineren, is dat men den eersten staet van geëligeerden souckt te casseren ofte immers so te subjugeren, dat die meer in apparentie als in waerheyt wesen soude; die van de Ridderschap soe te reformeren met luyden van allerley gesintheyt, dat het daerover nyet veel beter mede wesen en sal, ende in somma met beyde die twee staten te leven als met den ouden magistraet geleeft is geweest, te weten met schande ende blasme te deporteren ende andere, die nyet en hebben willen wagen in periculose tijden, maer nu seer ambieeren in de regeeringhe te wesen, daer inne te dringhen, daertoe men gebruikt allerley inventien, calumnien ende sinistre practijken ende continueel gewelt ende comminatie van dootslaen, plonderen ende diergelijcken tyrannyen ende geweldige proceduren, daervan wij U. Ed. al voor desen geadverteert souden hebben gehadt, ten waere wij binnen de stadt Utrecht genouchsaem als gevangen gehouden waeren geweest, ende nu mettertijt, deen voor, dander na, uytgecomen sijnde ende accresserende de ophitsinge ende furie binnen Utrecht meer ende meer, soe dat geschapen is, tenzij het Godt genaelijck verhoede, een beclaechlijk ende swaer inconvenient van dootslaen ende plunderen daaruyt te sullen ontstaen, nyettegenstaande alle de neer-

sticheydt ende goede debvoiren, bij sijn Exie en de heeren gecommitt. van de H. M. heren St. Gen. daertegen gedaen ende te doen, gelijck wij vermoeden dat U.Ed. uyt het rapport van voors. heeren gecomm., gisteren van Utrecht derwaerts vertogen, nu all sall hebben verstaen. Soe hadden wij voor ons genomen eenige van de onse oeck derwaerts te seynden, omme UEd. en de andere heren van de gelegenheyt en de consequentie der saecke te berichten, maer dewijle ons den tijt nu daertoe all te cort valt, soo en hebben wij nyet willen laeten UEd. bij desen te versoucken UEd. memorie te ververschen van de factien ende geschiedenissen, gevallen in de jaeren van 86, van 87 ende 88, ende van de personen, die in dien tijd deselve factien dreven, ende derselve humeuren considerende, mitsgaders deghene, die nu de tumulten ende alteratien dirigeren ende drijven, soe sal U.Ed. lichtelijck connen oordelen, wat hiervan te verwachten sij, ende versoucken daeromme dat U.Ed., dien wij weten dat de saecken wel can verstaen ende insien, believe de goede hant te houden, wij, sijnde de twee eerste staten, namentlijck van geëligeerden ende Ridderschap, in haer geheel ende bij haer gerechtigheyt mogen werden geconserveert, ende dat sijn Excie ende de heeren gecommitt., neffens hem wesende, daertoe bij de H. M. heren St. Gen. expresselijck mogen worden gelast, gelijck dat volgende d'Unie behoort, ende oock nodich is om der consequentie wille, die seer verre siet, dat het verschrickelijck om bedencken, tensij de saeken 't Utrecht met behoorlijcke wegen ofte authoriteyt gedresseert worden.

Wij vertrouwen dat Uwe Ed. dit ons versouck als rechtvaerdich ende redelijck sijnde ten besten sal aennemen ende bevorderen ende bidden Godt almachtich etc.

Met haest, tot Amersfoort, desen 3den Martii 1610, des avonts omtrent 7 uren.

UEd. seer goede en dienstwillighe vrienden,

UEd. gelieve desen gesien hebbende te verbranden ofte emmers secreet te houden.

Carol. v. Zuylen v. Nyevelt.
Frederick van Reede.
Adolph van der Waell.
Johan de Goyer.
W. van Hardelvelt.
Peter Frans.
Gillis van Ledenberch.

22. Cornelis van Vianen uit Utrecht aan Oldenbarnevelt, 13 Maart (oude st.) 1610.
(arch. Holl. 2586).

Edele etc.

Naer mijn dienstelijcke gebiedenisse dient dese, dat ick ende andere medegecommitt. des Vrijdachs morgens van Woerden des naenoens ontrent half elf uren binnen de stad van Utrecht sijn gecomen, ende want aldaer de tijdinghe all was onder de gemeente van t vertreck van Sijn Excie, soe en waren de borgerye nyet well gecontenteert ten aensien van de belofte, bij Sijn Excie gedaen, sulx dat wij de burgerye vonden in groot disordre, nyet sonder swaricheyt. Want wij de bode aan borgemr. vooraf gesonden ende deur denselven doen versoucken hadden, dat tegens twee ure de magistr. mette acht hopluiden ende de gecommitt. uit de gemeente soude worden geladen, soe sijn wij met ons sevenen, sonder elck naer huys te gaan, gebleven ten huise van den Raetsheer Ruysch, totdat de magistraet soude sijn vergadert, op dat wij deur t naloopen op de straet nyemant int particulier van ons

wedervaren rapport en souden doen. Te twee ure sijn wij binnen gegaen, alwaer de magistraet, hopluyden en de gemeente vergadert waren, in wiens aller tegenwoordicheyt ic rondeling uyt, sonder beschreumen, rapport gedaen ende met veel woorden ende redenen, die ic gebruickte, heb ic henl. geindiceert, dat sij uyte wapenen souden gaan ende s'anderen daechs met het vaendel van de plaats vertrecken, ende dat sij willen leven in een stad van justitie. Nopende de affhandelinghe van de poincten differentiaal behoorden te laten verbeiden haer magistraet, die sij selffs hadden vercoeren, ende deselve vertrouwen, in wiens vermoegen niet en was te regeeren ende alles off te handelen nae de sin ende opinie van alle de gemeente ende elck van heml. int particulier, seggende dat ic deur de affectie, die ick droeg tot mijn vaderlandt, stadt ende het welvaren van dien, mij (hoewel met soodanich fatsoen van doen als gebruict worde tegens mijn wille) hadde laten employeren, naedat de gemeente lanck op de been geweest waere, om alles in stilte ende generale ordre te crijgen. Gelijck ic mij alsnoch geern wilde laten gebruycken om de sake bij accoord te doen beslechten, dan soe sij langer in de wapenen wilden continueren, ofte yetwes met fortse begeeren, dat tselve streckte tegens mijn natureel, ende dat sij in sulcken gevallen alle goede ingeseetenen henl. well mochten beclagen, dat de stadt van Utrecht tot sulck dangier ware gecomen, ende voor soeveel mijn persoon belangde, dat ick alsdan liever uyt de stadt wilde vertrecken dan in soodanige wildicheit sonder justitie leven.

Insgelijx verclaerden d'ander gecommitt. ende insisteerde de magistraet van gelijcken, dat men heml. moste laten bewerden ende authoriteyt toeschrijven ende dat de burgerye alleen behoorde te waken om alle moetwillige ende feitelijke proceduren te beletten. Eyntelijck verclaerden de hopl. ende gecommitt. uyte gemeente, dat sij voortsaen de magistr. ende de 3 Raetsheeren, bij heml. vercoeren, mette sake

souden laten beworden sonder heml. des te bemoeyen, ende dat sij te vreeden souden sijn wat bij deselve worde gedaen. Dat sij mede des anderen daechs van de plaets souden vertrekken ende houden haer ordinaris wachten, ende wat meer ende wat stercker in de poorten om te reprimeren de quaetwillighen. Belovende met groote affirmatie de Leeden nyet te sullen beseggen ofte mitsdoen, mogende lijden dat daervan publicatie worde gedaen, gelijck alre tselve geschiet is. Die van de stadt insisteren seer dat sonder eenich verblijff als een liquide sake affgedaen behoort te worden de brouwerijen ten platten lande ende eenige andere neeringhe ende manifacturen, die binnen beslooten steden behooren te geschieden; tselve gedaen sijnde, sullen alle andere poincten tusschen de Staten van Utrecht wel worden gevonden.

Ick houde mede voor verseeckert, dat de heeren Staten soo verre huer binnen Utrecht belieft te comen, niet en sall worden misdaen, al ist dat sommige roepers deur de verschigheit van de trouble somwijlen wat uytmondich roepen, als mijn bij sommigen geseyt wordt. All dat ic dirigere, als ic bij de magistraat versocht worde, is all tot accoord ende eenicheyt. Ende wanneer ick bemercken soude connen dat sij yet anders sochten, soe will ic in huys blijven, all worde ic twintich reyse op eenen dach ontboden. Ic verhoope dat de St. v. Utr. weder connen vergaderen ende de anderen well sullen verstaen, ende middelen gevonden op de affdoeninghe van de neeringhe ten platten lande, ick saech deselve saecke gevonden. Ick hebbe met dese roboelge mijn particuliere ende mijn parthysake soe verachtert, dat ic van meening sij met eenige scrifturen voor een tijt uyt Utrecht te vertrecken om mijn sake off te doen, ende van dese dangerieuse besoignies voor een tijt lanck te blijven ontslagen. Ick

hebbe mette borgemr. Hartevelt [1]) particulierl. gesproken, die mij bij hem des Dynsdachs ten eeten begeerde, die UEd. wyders van de gepasseerde sake mondeling verhael sal connen doen. Wat ic in dese sake volgens UEd. begeerte can doen om deselve te brengen tot eenich middel van accoorde, ic will daertoe geerne arbeiden, mits dat tselve geschiet sonder naedencken dat ick anders en arbeide dan tot eenicheyt. Ende soe dese tot geen anderen fine dient, bidde etc.

Uit Utrecht, desen 13den Martii 1610
Corn. v. Vianen.

UEd. sall dese mijne schrijven secreet believen te houden; alles is binnen Utrecht althans in stilte; onse Staten souden mijns gevoelens wel doen te reverteren binnen Utrecht om de gemeene sake niet te verachteren.

23. Ledenberg uit den Haag aan Oldenbarnevelt in den Haag, 15 Maart (oude st.) 1610 (arch. Holl. 2586).

Mijn heer.

Desen morgen naedat ick van UEd. gescheiden was, sijn de heeren Berck, Eck, Houfflacken ende ick bij Sijn Excie geweest, die wij nu ongelijck beter gemunstert vonden als gisteren; deden verscheyden voorslagen om de stadt te verseeckeren, maer dat de sommatie behoorde voor te gaan. De Burgemeester van Amersfoort Hardevelt is aangecomen, meynt dat die van Utrecht tot de submissie niet en sullen willen comen. Monsr Berck vertreckt morgen nae Yselsteyn, presenteert weder te comen als men hem van doen sal hebben. De heren geëligeerden ende Ridderschap, tot Woerden sijnde, blijven noch

---

[1]) Burgemeester van Amersfoort, lid der Staten: zie de onderteekening van bijlage 21.

bij den anderen, daervan ick goet gevonden hebben UEd. te adverteren met mijn dienstwillige gebiedenisse, desen 15den Martii 1610.

Uwe Ed. geheel dienstwillige
Gilles van Ledenberch.

24. Ledenberg uit den Haag aan Oldenbarnevelt in den Haag, 27 Maart 1610 (arch. Holl. 2586).

Mijn Heer.

Wij sijn geweest bij Sijn Excie, die verstont dat men voor eerst behoorde te procedeeren tot verseeckering van de stadt, dan was becommert hoe ment wel doen soude. De heer ambassadeur van Franckrijck blijft bij sijn eerste resolve; d'ambassadeur van Groot-Bretagne hebben wij gefailleert te vinden; de Heren van Zeelant, Overijsel ende Gelderlant dunct ons dat wat slapper zijn dan te voren waeren. Wij bidden om een uitdringelijcke resolve, sonder vorder delay, volgende de beloften bij de H.M. Heren Staten-Gen. ons Woensdach l.l. gedaen.

Met haest, in 's-Gravenhage, deser 27sten Martii 1610

UEd. Dienaer
Gillis van Ledenberch.

25. Ledenberg uit Utrecht aan Oldenbarnevelt in den Haag, 7 April (oude st.) 1610. (arch. Holl. 2586).

Volgens de leste advertentie uyt Jutphaes ghedaen is het leger gescheyden; de heeren St. v. Utr. sijn gisteren binnen Utr. gecomen, doch geen vergadering gehouden, alsoe elx, van soo veel ongemax vermoeyt sijnde, begerich was eens na huys te vertrecken. De heeren Raden v. Staten sijn desen voornoen ingecomen; sijne Excie prince Henrick v. Nassau met Mijnh. Grave Ernst v. Nassau comen tegens den avont. Ick verseeckere UE. dat alle de heren ende haer dienaers hier sijn in een periculosen staet, ende geen sachtigheyt noch moderatie van

d'een partije gesocht en wordt, maer veeleer een occasie omme de voorgaende entreprinse te hervatten ende tot het eerste desseing te comen, waerom op de instructie van de commandeur wel dient geleth, ende op de continuatie van het garnizoen totdat men desen staet naerder verseeckert sal hebben. De heeren Staten van dese provincie sullen tegens Dynsdagavont weder ontboden worden omme 'sWoensdaechs te besoigneren, middelertijd de weinich die hier sijn met de R. v. St. adviseren wat ende hoe men best voort doen sal. Ick bidde Godt almachtich dat hij ons voor nyuwe garbouille ende onheyl wil bewaeren ende UE. etc. houden in sijn heilighe hoede.
Met haest

Utr. den 7den April 1610.

UEd. gansch dienstw.
G. v. Ledenberg.

26. Ledenberg uit Utrecht aan Oldenbarnevelt in den Haag, 19 April (oude st.) 1610. (arch. Holl. 2586).

Mijnheer.

Zoo Uwe E. gelieffde de heeren gecommitt. Raden van de heeren Staten v. Holland te vermanen haer steden te praeadverteren van de beseynding van die van Utrecht ende der selver menee tot ondienst van den lande, ten eynde sij daerop verdacht mochten wesen. Dunct onder correctie van UEd. dat wel dienlijck waere yemant van de onsen van hier aen de steden te seynden, ende maendach weder hier te wesen; sal qualijck willen vallen, ten waere in de naestbijliggende steden. UE. hiermede gesontheyt ende goeden dach wenschende, desen 19en April 1610.

UE. seer dienstw. dien.
G. v. Ledenb.

27. Ledenberg uit den Haag aan Oldenbarnevelt in den Haag, 22 April (oude st.) 1610 (arch. Holl. 2586).

Mijn heer,

De heren gecomm. van de St. v. Utr. doen haer gebiedenisse ende laeten UEd. weten, dat de gecommitt. van de magistraet der stad Utr. aengecomen sijn, naementl. de burgem. Helsdingen, schepenen Buth ende Salmius met den advocaat Vyanen; desen dach hebben wij oock ontfangen twee missiven van Utrecht, die Uwe E. gelieven sal te lesen ende als t te passe compt weder te seynden. Ick hebbe hier oock bij gevought d'articulen, UEd. bekent, in Duytsch ende fransche tale; UE. gelieve die eens te visiteren, ende daer bij ende aen te doen tgeene UE. goet duncken sal. Biddende dat UEd. gelieve ons te laeten weten wanneer wij Uwe Ed. ofte van desen avont ofte morgen vrouch sullen moghen spreecken, om met Uwe Ed. advyse ons besoigne wel te vervorderen. Godt almachtich sal UEd. ende UEd. familie segenen om de getrouheyden ende weldaden, die de geunieerde landen ende besunder de provincie ende heren Staten van Utrecht ende ick als haer E. ende Uw E. dienaer mede van UE. genieten. Wenschende UE. hier mede goeden avont, desen 22sten April 1610.

UEd. dienaer
G. v. Ledenb.

28. Ledenberg uit den Haag aan Oldenbarnevelt in den Haag, 24 April (oude st.) 1610 (arch. Holl. 2586).

Mijn heer,

Ick schame mijn Uwer E. dus veel moeyten aen te doen, maer de saeck onses lieven, ende nu Godt betert geoppresseerden vaderlandts vereyscht het ende naest Godt sonder UE. ginct voort te gronde; mijn bede is dat UE. gelieve

dit mijn concept 't avont ofte morgen vrouch eens te lesen ende daer bij off off te doen tgeene UE. goet dunckt. Ick sal morgen vrouch soo het UEd. gelieft te zes ofte halfzeven uren comen, omme UE. goet advys te verstaen. Bij sijn Ex[cie] en sijn wij niet geweest, vermits sijn Ex[cie] all den nanoen geweest is bij mijn vrouwe de princesse. Wij verhopen daer morgen vrouch bij te gaen. De heren gecomm. ende ick wenschen UEd., Mijn heer, goeden avont, desen 24 April 1610.

UEd. seer gewilliche dienaer
Gilles v. Ledenberg.

29. Ledenberg uit den Haag aan Oldenbarnevelt in den Haag, 27 April (oude st.) 1610 (arch. Holl. 2586).

Mijn heer,

De gecomm. van de stad Utr. vertrecken strax naer Utrecht, meynen noch tavent binnen te wesen, daer op dient geleth. Hebbe daerom goet gevonden Uwer Ed. daervan bij desen te adverteren, met toewenschen van goeden dach, desen 27[sten] April 1610.

Uw dienaer
Buth blijft hier. Gill. v. Ledenb.

30. Ledenberg uit Utrecht aan Oldenbarnevelt in den Haag, 5 Mei (oude st.) 1610 (arch. Holl. 2586).

Edele etc.

UEd. sall uyt 't rapport van den heer Thesaurier de Bye nu all pertinentelijck verstaen hebben tgeene geduyrende de residentie van de R. v. St. binnen deser stede alhier gepasseert is. Gisteren is de publicatie gedaen op de naem van de R. v. St. van dat een ygelijck aen haer Ed. soude aanbrengen tgeene hij waerschijnlijk op de administratie van de heren Staten ende op de gehoorde ende gesloten reeckeningen weet te seggen tot naedeele van den Lande gepleecht te sijn, binnen acht dagen, op pene van een ewich swijgen daerna, ende gestraft te worden als pertur-

bateur van de gemeyne ruste; dit is wel om het gemeyn ende eenvoudich volck wat neder te setten, maer de hooffden blijven bij haer voorgenomen dessein, wachten altijd op occasie om daertoe te geraecken. De Burgemeester Canter sond terstond om copie van de voors. publicatie, ende is met eenige andere besich om daer yet op te doen. De meeste swaricheyt blijft altijt op de asseurantie van de stad voor de toecomende tijt, daerop eenige gecommitt. van de heren St. v. Utr. met de heeren R. v. St. in ernstige communicatie sijn geweest, dan ygelick vyndt hem daerinne perplex. UEd. gelieve sijn advies de heer Thesaurier daerop mede te deylen, ende de hant te houden dat sijne Ed. voor de beschrijving der heeren Staten, die Dynsdach wesen sal, weder hier mach wesen. Sijn Ed. is wel voorsichtich ende goet van beleyt, soedat sijn E. presentie besonder op de aanstaende beschrijving [1]) (alwaer van de meeste oft alle de gementioneerde poincten geventileert sullen worden) [2]) wel afloopt, soo is te verhopen dat de saecke daernae te beter gestelt sal connen worden. Mijn heer grave Ernst van Nassau is deze nanoen weder hier gecomen, daerinne de heeren Staten verblijt sijn. Ick bidde UE. nae sijn wijsheyt te willen letten op de verseeckertheyt van dese stadt voor de toecomende tijt, ende tselve de heer Thesaurier ernstelijck te recommandeeren. Want dat is de eenige vrucht van alle de moeyte ende costen tot nochtoe aangewent, ende dat sal strecken tot welstant ende reputatie van de generaliteyt ende vasticheyt der selver [3]).

Hiermede etc.

Mijn aan deselve gedienstel. gebiedende, met haest, te Utrecht, 5 Mey 1610.

UEd. geheel dienstw.

G. v. Ledenb.

---

[1]) Zie den beschrijvingsbrief bij Dodt IV pg. 151.

[2]) Hier zijn klaarblijkelijk eenige woorden uitgevallen.

[3]) Het antwoord van Oldenbarnevelt op dit schrijven bij Dodt V pg. 154.

31. Ledenberg uit Utrecht aan Oldenbarnevelt in den Haag, 8 Mei (oude st.) 1610 (arch. Holl. 2586).

Ick bedancke Uwe E. van sijn advys, verhope tselve op sijn tijt te gebruycken ende verwacht met devotie de wedercompste van den heer, daerinne geroert, maer ick hebbe nodich gevonden UWE. bij dese expresselijck te adverteren dat de heer v. Braeckel eergisteren avont uyt den Haghe hier gecomen ende sijn logies bij Johan van den Bongert, te weten die van een bastart gewonnen is, genomen hebbende. Men verstont, dat men gisteren alle den dag de factionisten seer haest sien tesamen lopen, ende andere contenance als voer sijn compste te houden; hij heeft hem oock in persone, geadsisteert met den canonick Scade (?) (die hier de tijdingh van 't onthooffden van de Burgem. van Leeuwarden int laatste van 't tumult uytstrooyde), gevonden bij eenige van de R. v. St., hem nyet wel tevreden houdende ende oock, nyet sonder sijn passie groffelijk te thonen, dolerende over de publicatie, bij de R. v. St. alhier, omme de gemeynte in stilte te brengen, gedaen; ende sijn besoigne ende aenhanck valt meest bij D[irc] C[anter] ende de papisten, gelijck tselve bij sijn Ex^cie^ Grave Ernst v. Nassau ende de R. v. St. vernomen sijnde, sijn E. ende haer Ed. dese nacht de wachten rondom de stadt hebben doen vermeerderen, ende de magistraet der stad Utrecht tselve mede aenmerckende, sijn dese voornoene geresolveert den voorn. heer v. Braeckel te belasten dat hij binnen 24 uren sal hebben uyt de stadt te vertrecken, ende hem voorts te reguleeren nae voorgaende resolutie, hem in de jaere 1602 geinsisteert, gelijck die van de magistr. tselve breder aan H. M. heren St. Gen. ende sijn Ex^{cie} sullen schrijven. Evenwel hebbe ick goet gevonden UEd. daervan te preadverteeren omme te voorcomen ander geruchten die in dese periculeuse tijden haes-

telijk gestrooyt souden mogen worden, Godt almachtich biddend hem over den ellendigen staet deser provincie te erbarmen.

Edele etc.

met haest, Utr. 8 Mei 1610

UEd. geheel dienstw.

G. v. L.

32. Ledenberg uit Utrecht aan Oldenbarnevelt in den Haag, 11 Mei (oude st.) 1610 (arch. Holl. 2586).

Ed. etc. Heer.

Uyt de heeren Jongstal ende voornaemelijck uit den heer Thesaurier de Bye sal uwer E. verstaen hebben de oirsaeck van haer E. compste aldaer, tsijn onse miserien. UE. siet hoe onmachtich dat men hier is om den crancken staet deser provincie selffs te rechten. Nu bidde ick UE., die soo veele goede affectien ende weldaden daeraen bewesen heeft, de hant voort tot eene goede vaste uitcompste daeraen te slaen. Tot de augmentatie van geëligeerden op de voet van den jare 1582 sal men apparentelijck connen comen ende het is oock nodich, maer men moet sich wachten voor papisten ende factionisten, die in dit spel tesamen sijn ende ons veel zwaricheyts maecken. Cost men se augmenteren met vier personen, dat waere seer goet, ende mijn dunckt dat men Jr. Johan van Renesse van der Aa, Jr. Gijsbert van Hardenbrouck, Jr. Johan van Grovesteyn ende Mr. Willem van Sypesteyn soude mogen gebruicken; op den eersten sullen de contremineurs seggen, dat de proost nyet en heeft vacatie van capitulo, ende op den leste, dat sijn oom Mr. Johan van Schade in de vergaderinge is, dan beyden de redenen dunct mijn en comen alhier in politycque regeeringhe nyet seer in consideratie, als de personen vroom ende sinceer sijn, daer ick se voor houde; anderen daer minder op te seggen valt en weet ick op dese tijt niet te vinden, dient daeromme

dat de heren Jongstal ende de Bye daerinne aldaer worden geconforteert, want wat vandaer compt, dat sal geëert worden ende anders nyet. Mocht men de Ridderschap met twee personen augmenteren, waere oock seer goet, als naementl. met Jr. Johan van Zuylen ende Jr. Frederick van Baexen, nyettegenstaende sij officien hebben, al soude ment voor dese reyse doen met dispensatie, sonder consequentie, om den jegenwoordigen noot ende den staet van t lant in seeckerheyt ende ruste te mainctenereren. Opt stellen van de magistraet rust de rust ende verseeckerheyt van dese provincie grootelix ende meest, dan ick meyne dat de blijvende Raydt ende dander twee staten wat veel sal willen heerschen; nochtans vynt ick UEd. voorslach seer goet, om nyet alle jaer oft eerder in dusdanich peryckel ende inconvenient te vallen; tegens de voors. heersching stelle ick UE. voorslach van t collegie van ordinaris gedeputeerden te maecken van 12, sulx dat de vier cleyne steden daer oock twee personen (de drie leste den haren by gebeurte) daerinne hadden. UE. weet dat de grote steden hogher Regeeringh als sij nyet wel bij haer en mogen sien, daerom op t geene voors. mede dient geleth ende de heren Jongstal en de Bye daertoe geinstrueert, want gelijck ick hier voren geseyt hebbe, het moet vandaer comen, salt hier goet gevonden worden.

Op de verseeckertheyt van dese stad dient sunderlingh gelet. UE. verseeckere hem, dat hier quaet volk binnen is, die lichtelijck wat souden aengrijpen om haer te voughen tegens de generaliteyt en de staten van desen landen ende mijn als haer E. dienaer, daertoe sij dagelijx met alle manieren worden aengestoockt door diegeene, die haer op de publicatie des Raets v. State als verdedingers van mutinatie ende contrefateurs van de heeren Staten en mijn hebben voor mijn heeren R. v. St. gepresenteert. De bitterheyt ende haer voornemen sal UE. connen sien uit tgeene sij aan de R. v. St.

overgegeven hebben, dewelcke ick nyet en twijffele off de heren Jongstal ofte de Bye sullen het UEd. communiceren. Zij noemen mijn thien maal rijcker dan ick ben, exagereren seer 't loon dat ick in alle ende soo veele swaere jaren gehadt hebbe, sonder te letten op den arbeyt ende sorgen, die ick daervoor gehadt hebbe, ende die mijn des te swaerder ende periculoser sijn gevallen doordien ick t ongeluck hebbe gehadt dat bij mijn tijt die advocaten van 't Land overleden sijn, als naemelijck de heeren Thin, Cuyck ende Poll, ende dat ick grote moeyte hebbe gehadt dat de heeren Staten telckens tot het aennemen van een ander advocaet hebben connen gebracht worden, gelijck nu mede, dwelck nu wel qualijck compt. UEd. mach geloven dat het all een goet jaer mocht geweest sijn als all mijn vacatien ende emolumenten buyten erff in een jaer Vc. gulden uitgebracht hebben, ende ick mach dat seggen met goeder consciencien, dat ick denselven arbeyt, moeyten, hartseer ende pericule, als ik alleen opt loon sagh, noch nyet eens voor deselve gaige ende emolumenten en soude begeren te doen ende te lijden het verdriet, mijn heer, dat ick int eynde dus werd geblasmeert. Ick soude yder poinct solveren, dan soude t hier te langh vallen. Ick bidde UE. met de here Thesaurier hiervan eens ende ernstelijck te considereren op wat form oft wijse men hier best sal hebben te gaen, opdat t collegie en ick hiernae met respect mogen besoigneren. Mijns bedunckens soude het te rechten sijn met een declaratoir van de heren R. v. S. van dat haer E. haer op de administratie van de heeren Staten van Utrecht ende haer dienaers bij inspectie van de reeckeningen (die men haer E. in handen sal stellen) ende andersins wel geinformeert hebbende, verclaeren bij deselve wel ende eerlijck geregeert ende des lands financien geadminis-

treerd te sijn, met interdictie van hemluyden meer te blasmeren op seeckere poincten. Ende ingevalle haer E. in een regeering van soo veel swaere ende periculeuse jaren all yet mochte vynden, dwelck doch van geen importancie wesen en can, dat haer Ed. tselve secreet houden voor vremden ende tot beteringe ofte reformatie vermanen de heeren St., mijn of andere, die haer E. bevynden dat vermaent behooren te worden, doch all secretelijck om des Lants diensten willen, daerop in dese dangereuse tijden sonderlingh gelet moet worden. Soeveel mijn aengaet, ick sall daer mede toe arbeyden dat tgeen te reformeren oft te beteren sal mogen vallen, geschiede ten goede, nyet alleen over anderen, maer oock over mijn selve in tgeene bevonden sal worden te behoren, of dat ick selffs bevynde correctie te behouven.

Ick schrijve UE. dat uyt vrijheyt, als wetende dat UE. de conservatie van de eere ende reputatie van de heeren Staten ende des lants getrouwe dienaers ter harten gaet, biddende UE. mijn dese vrijheyt ten besten te nemen ende desen geheel secreet te houden, mijn van UE. advys een weinich mede deylende, indien UE. occupatien tselve toelaten, want op dese twee poincten rust nu t slott en de gewenschte uytcompste van de geheele saecke, te weten, dat de heeren Staten worden gemaincteneert of gerestitueert in haer eere, ende dat de stadt met een goede magistraet ende verandering van de wachte worde verseeckert. Ick hebbe door veel importuyn aenhoudens soeveel vercregen dat de heeren Staten gecommitteert hebben de heer Berck, den heer van Moersbergen, de Burgem. Both ende Burgem. Hardevelt, om te despicieren een bequaem persoon, die men sal mogen aennemen als advocaet van desen lande. Alhier is weinich stoffs, dat nyet en sij papist oft met factie bedorven, doch sijn er eenighe, maer

noch jong ende van geen sunderlinghe experientie, sulx dat ick achte dat men in Hollant sal moeten gaen. Ick hadde UEd. van een persoon gesproocken; UEd. gelieve mijn sijn advis van dien, oft soo dese nyet soude willen, van een ander, dien UEd. voor desen staet dienlijck ende bequaem acht, een weinich mede te deylen. Aen een goet bequaem persoon is op desen tijt veel gelegen. Godt de heer wille ons een geven. Dien ick bidde UE. etc. te houden in sijn heilige hoede, mijn gedienstelijck in Uwe E. goede gratie gebiedende.

Met haest, t Utrecht, desen 11den Mei 1610.

UEd. geheel dienstw.
G. v. Ledenb.

33. Ledenberg uit Utrecht aan Oldenbarnevelt in den Haag, 25 Mei (oude st.) 1610.
(arch. Holl. 2586).

Edele etc.

Naedat de heeren R. v. St. geabsolveert hebben t besoigne op de accusatien, bij de factionisten tegens de wettige regeering uytgeworpen, soe sijn deselve E. Heeren R. v. St. continuelijck met sunderlinghe ernst ende aendacht besich geweest op de poincten differentiaal, soe men die noemt. De meeste swaericheyt schijnt te vallen op t stellen van de magistraet ende d'asseurantie in futurum. UEd. advys is wonderlijck wel te passe gecomen ende heeft aen vertrouwde confort ende instructie gegeven, sonder dat het nochthans bij yemant gesien is als bij de heer Thesaurier alleen, wyens deught ende discretie men wel vertrouwen mach. De geduricheyt van de magistraet tot zes ofte meer jaren, naedat de humeuren van de heeren Staten en de magistr. alhier bij de heeren R. v. St. met behendicheyt gesondeert sijn geweest, wort bevonden veele swaericheden

(gelijck UE. selve oock schrijft ende wijselijck insiet) te hebben, behalve dat de inclinatien van de Burgemeesters selve ende verscheyden van de heren Staten daer niet toe en strecken, ende in train te brengen tegens danck van de geene die het souden moeten maincteneren, is sijn inconvenienten onderworpen, die nyet dan te meer en sullen worden als men geen Ridderman en gebruickt tot Burgemeester. Want met dien middel heeft men de saecken tsamen gebonden ende in vrede gehouden. Als men dan noch uyt de magistr. wil sluiten de gheene, die met eenich officie van de Staten voorsien sijn, sonder distinctie van wat importantie ende natuyre die sijn, soe en can ick nyet sien hoe men een goede magistraet, vrij van papisten ende factionisten, sal connen composeren, ende daer wort bij de factionisten toe getracht omme soe veel goede familie ende personen uit te sluiten, dat sij de baen voor haer dencken ruym te maecken, ende diewijle sij het met de papisten eens sijn, soo dienen dander te meer geëmployeert ende aan de hant gehouden, ende oock sunderlingh gelet op de verseeckertheyt van de stadt in futurum, want de parthy en de bitterheyt is groot. De heer overste Ogle hadde wel geern een vaen ruyters hier binnen, heeft daervan met een R. v. St. gesproocken, ende ick meyn oock dat het goet ware totdat alles meerder vercoelt, gestilt ende in beter train gebracht sal wesen. UEd. gelieve op t geen verstaen is te dencken ende de heer Thesaurier ofte mijn een weinich van UEd. advys mede te deylen. Die saeck is van importantie ende luistert seer nau, besunder nu men de papisten en factionisten weder heeft vertoornt met de publicatie van het placcaat, daervan copie hierbij gevoucht is.[1]) De licentie ende misbruick was soo

[1]) n.l. het placcaat tegen de Katholieken van 24 Mei.

groot, dat het nodich was daertegens te versien. Beneffens desen gaet oock het concept van eenen eedt, die men t hoff provinciaal, alle officiers ende ingesetenen soude doen doen; dwelck mede dient tot de securiteyt in futurum. Dan ick dacht datter sullen wesen, die se nyet en sullen willen doen, besunder nyet de hooffden van factien, die nymmer en sullen ophouden, maer altijd blasen ende opstoocken dat sij connen, dwelck altijt nieuwe swaericheyt ende moeyten causeren sal. Indien UE. meynt dat de voors. eedt anders behoort inne gestelt te worden, soo sal UE. gelieven tselve daerop oft in UE. missive te annoteren, die ick wensche dat Maendach avont hier mach wesen, alsoe de heeren R. v. St. geresolveert sijn Dynsdach s'morgens haer uitspraecke op de different. pointen te doen.

H.E. ijlen haer om van hier te vertrecken. Ick weet wel, dat het H.E. verdriet in dit moeilijck besoigne hier soo langh te wesen, ende haer E. daer oock van doen sijn, maer ten dient van hier niet gescheyden sonder nae de pronunciatie oock te helpen invoeren tgeene gepronuncieert sal wesen. Want daerinne bestaet het eynde ende geheele vrucht vant besoigne, dat soo veel moeyte, bedroufnisse ende oncosten gecost heeft. Bidde UE. daertoe dat de R. v. St., emmers de heer Thesaurier daertoe vermaent ende gecourageert mach worden. Godt almachtich sal UEd. met UE. familie segenen ende houden in sijn heilige hoede.

Met haest, t Utrecht, 26 Mei 1610.
UE. seer dienstw.
G. v. L.

34. Ledenberg uit Utrecht aan Oldenbarnevelt in den Haag, 23 Juni (oude st.) 1610.
(arch. Holl. 2586).

De saecken alhier sijn door Godts genade ende Uwer Ed. sunderlinghe gunst ende behulp nu soo verre gebracht, dat men

doende is opt effectueren vant poinct van de verseeckering van dese stadt volgens de uitspraeck van de E. M. heeren R. v. St. ende men is tegenwoordigh doende met het invoeren van de schutterijen, ende met deselve te brengen in de eedt, conform tgeene UEd. door de heeren van Houfflaecken ende van Rijsenburch gecommandeert is, dwelck sijn difficulteyt mede brengt, doch sijn door de goede assistentie van de heeren R. v. St. ende der selver aucthoriteit tot noch toe overwonnen, maer nu is te bevresen, dat dit goet ende nodich werck, met hetgeene daer nu noch rest, alse het doen doen van den eedt ende 't aennemen van de waeckers interrupt sullen blijven, doordien het nyet mogelijx is alle tselve binnen drie oft vier dagen, in de missive van H. M. heeren St. Gen. geprescribeert, afte doen, waerom de heeren Staten van Utrecht aan H. H. M. versoucken ende bidden om noch wat langer tijt, gelijck UE. uyt de bijgaende copie sal gelieven te sien, dewelcke ick bidde dat UEd. gelieve de goede hant te houden, allhoewel men geen reeckening en moet maecken, dat dese stadt ten dienste van de generaliteyt ende in ruste gehouden sal connen worden sonder suffisant garnizoen, gelijck UE. met de redenen van dien claerlijck sal connen verstaen uyt de heer Thesaurier de Bye, die om sijn E. in die privé affairen niet op te houden en (?) is van Donderdach ofte Vrijdach eerstcomende derwaerts te gaen. Zijn E. weet in hoe periculeusen staet dese stad ende staet door de leste commotie en de factie, daeronder de vijand ongetwijfelt mede speelt, gestelt is, soe dat wij all vercogt sijn, waren wij maer gelevert, alsoe dat hier noch in een goede tijt geen garnizoen en dient gelicht. Het poinct om een advocaet alhier aan te nemen heeft nu ettelijcke jaeren op de baen geweest, ende is gestadelick bij mijn geurgeert, de Edelen ende anderen, dwelcke ick UE. int secreet vertrouwe, insisterende seer op UEd. broeder, maer de stadt ende eenige van de geëligeerden vast blijvende bij den advocaat Hamel, oock soe dat men vreesde in deze periculeuse tijt daerover met hemlieden in nieuwe questie te geraecken,

heeft men sich daerinne geaccomodeert, ende wort dienvolgende om de voors. Hamel met desen bode geschreven, ten eynde sijne E. hier come aensiens brieffs, omme met hem gesproocken te mogen worden.

Godt gunne dat hij vreedsamich ende tot der landen ruste ende dienst wel genegen mach wesen, indien met S. Ed. geaccordeert wordt, gelijk ick vermoede dat sal.

Hiermede etc. Ledenberg.

35. Memorie van Ledenberg over 't oprichten van een schutterij. (arch. St. v. Utr. 36445).

Memorie (Ledenb.)

Opdat in toecomende tijden die muiteryen niet weder en ontstaen, ende die harten van de borgeren aen de heeren Staten en Regeerders vercnoopt ende gebonden moegen worden, die ganschelijk vervreempt souden sijn ende blijven indien haer de borgerlijcke wachten benomen worden, welck oock tot oneer en vercleininghe der stadt Utrecht ende haer borgerye souden strecken, sal men onder correctie de navolgende ordre cunnen gebruicken ende reduceren die vendels, die tevoren soe sterck sijn geweest, op hondert vijftich coppen, daeronder men die gequalificeerste ende bequamste mannen soude mogen stellen, die persoonlijk haer wachten sullen gehouden sijn te doen, ende niet met huerlingen volstaen, die haer in dese commotie meest hebben laten gebruicken.

Dat geen bevelhebberen, musquett. ofte adelborsten op de wacht int Stadhuis genomen worden, dan die professie doen van de gereformeerde Christelijke religie.

Het is voor de borgeren verachtelijck dat die soldaets opt stadthuys waeken, die men op de Neude, gelijck in voortijden gesciet is, sall connen accomoderen.

Soude niet quaet sijn dat die borgeren haer wachten aan de vier poorten ende heckens des nachts hielden.

Indien de heeren haer souden laeten beduncken mit t gunt voorschreven is niet genouch verseeckert te sijn, souden eenige

waertgelders moegen aennemen, die soe well die heeren Staeten als die regeerders van Utrecht verplicht souden sijn.

Indien UE. eenige andere ofte dienstiger voorslagen weet te doen, wil 't selve mij communiceren, ik sell niet naelaten 't advys van eenige cappiteynen der borgerye te hooren ende UE. communiceren, wel wetende dat deselve capiteynen die heeren Staten ende UE. geaffectioneert sijn.

Voor alle saecken wilt acht nemen ende serieuselijck conditioneren dat in de kercke ofte predicanten geen nieuwicheden ofte veranderinge gedaen en worden.

Salus populi suprema lex esto.

36. Aanteekeningen betreffende de instructie van Melchior Huberts, koster te Schalkwijk.
(arch. St. v. Utr. 324).

op 't eerste art.: dat hij de clock tot Schalkwijk niet en clept.

op 't tweede: dat hij de kerk bij nacht ende ondage niet open en doet, dan so der yemant bij dage in de kerck wilde sijn om deselfde te besien ofte sijn gebet te storten, dat men sulcx niet behoort te beletten, terwijle dat de kercken sijn huisen des gebets.

op 't derde: dat hij tevreden is de clock op sijn behoorlijcke tijt te luyden, dan dat hij ongehouden is de reste van 't derde art. nae te comen, als doende professie van de Catholycke Roomsche Apostolische religie, sulx dat men hem niet en behoort te bedwingen tot 't gene bij 't voors. derde art. tegens sijn gemoet ende conscientie wort voorgedragen, oock regardt nemende op des voors. Melchior Huberts voors. hoge ouderdom, en dat hij bij over de vijff en dertig jaren de kerck als coster tot Schalkwijk eerlijcken gedient heeft.

op 't vierde: als dat hij tevreden is het becken ende schoon water in de kerck te brengen, als eenighe kynderen ten doop gebracht worden, daer verordineert gegeven is geweest daeruit de kynderen gedoopt (te?) worden.

op 't vijfde: laten haer luyden in haer geheel blijven.

op 't seste: seyden tevreden te sijn den predicant in alle redelijcke ende geoorloofde saecken, dat sijn conscientie vermag, te gelieven. Verhopende dat met dese antwoort mijn heeren haer sullen houden voor gecontenteert, ende de coster voorts te laten in sijnen dienst, sonder hem iets verders op te leggen tegens sijn gemoet ende conscientie.

Advys van gedeputeerden der synode te Utr. 9 Nov. (ter ordonnantie van de gedeputeerden der Staten van Utrecht): Aangezien de coster weigert, de acte door de Staten voor de costers ten platten lande geapprobeert, na te comen, daar hij dat met geen goede conscientie kan doen, is 't advies, dat of de heer van Cuilenburgh (die ook meent dat de coster de acte houden moet) of de Staten self hem ontslaen, en een ander bequaem persoon in zijn plaats stellen.

get. Jac. Taurinus.

37. Joris de Bie uit Utrecht aan Oldenbarnevelt in den Haag, 9 Juni 1610. (arch. Holl. 2586).

Edele etc.

Ick hebbe ontfangen UEd. missive, daervan, bij inadvertentie, d'opschrift was geaddresseert aen den goeden heer UE. bekent, gelijck van de sijne aen mij, dan de swaricheyt was cleyn, aengesien dat die alle beide genoechsaem van eene substantie waeren.

De heeren van de Raedt hebben op gisteren d' uitspraecke gedaen ende bij geschrifte overgelevert, daeraff de copie bij desen brenger aan de heeren Gener. Staten wordt overgesonden. De permanentie van den magistraet, gelijck die ons eerst bij verscheyden zoo gedeputeerden als van de magistraet was toegestaen, soe es die t' onser wedercompste bij deselve, uyt besonderst die gheene, de welcke den verkeerden dessein noch eensdeels in den bosem dragen, 't eenemaal gedifficul-

teert *als inpracticabel ende in alle gevallen onderwarich gestadige contremine ende desperate esmotie.* Behalve dat ick achte dat de gedeputeerden van de andere leden vreese hebben, dat die van de stad daerdoor te meer occasie souden hebben ende geanimeert sijnde meesten (?) tegens hen te maecken, het welck van geen cleyne consideratie en es, waerover de heeren van de Raet genootsaeckt sijn geweest het stuk teenemael te laten blijven op den ouden voet, aangesien de solemniteit vant contract, daeraff sijnde, daervan mitsdien verandering te maecken seggen sij dat hen nyet soude gevoucht hebben, hoewel sij andersints wel verstonden dat tselve vele van de stadt ende byzonder de verkeerde geheel tegens de borst soude wesen, jae mogelick oock eenige aldaar. *De neeringhen hebben wij nyet verder connen brengen mits de groote opositie* van de ridderschap; d'ordre van de eedt van deghene, die op de vergadering compareren, hebben wij oock moeten stellen ten regard van die van Montfoort, dewelcke tot op huyden desen dage geen ander eedt hebben gedaen als aen den borchgrave, twelck een grote slappicheyt is geweest. Wij hebben van dage begonst in communicatie te comen met eenige gecommitt. van de heeren Staten op 't effectueren van de uitgesproockene pointen. Ende wat d'augmentatie aengaet, mij dunckt dat sijlieden bij provisie malcander sullen verstaen van twee nieuwe geëligeerden als Hardenbrouck ende Grovesteyns (schijnende dat de heer van Meydert nyet over de planck can) ende van een van de Ridderschap als Baexen, daerop men op morgen een formeel arrest meent te nemen. Den eedt van getrouwicheyt aen de heeren Staten en de magistraet, volgende ons concept, es bij de gedeputeerden mede aengenomen, ende achten dat de resolutie bij de heeren Staten seer grote swaricheyt sal hebben, maer het effectueren van dien overmits de nieuwicheyt sal apparentelijck sonder haperingen nyet aflopen, nyettemin soe moet het notelick voortgaan. Het oprechten van de schutterye sal mede eerstdaechs in train gebracht worden. De heeren Staten hebben aen die van

Dordt ende ter Goude geschreven omme te hebben copie van de ordonnantie van haere schutterijen, omme hem te dienen tot eene leeste. Indien UEd. diesaengaende onder hem yet hadde ofte uyt eenighe van de andere steden van Hollant metten eerste wiste te gecrijgen, tselve soude seer goet sijn. Wat de vier compagnien waeckers ofte wachters aengaet, ick sie nyet dat deselve soo haest sullen gelicht worden, overmits eenighe die geheelick op de generaliteyt willen schuiven, nyettegenstaende de serieuze remonstrantie, bij onslieden ter contrarie gedaen, daerinne wij niettemin sullen blijven continueren nae ons best vermogen. Ick can nyet laten hierby te vougen dat als dat stuck van de schuttery en de waeckers al in effecte sal gebrocht wesen, mij niet en dunct dat de stadt alsnoch in volcomen verseeckertheyt sal wesen, off die humeuren van veele souden moeten veranderen, ende besonder soe bevinde ick het stuck van de papisten alhier hoe langer hoe dangereuser, te weten wanneer ons schip naerder aan de wint soude gaen.

Het besoigne valt hyer lang ende verdrietich ende elck een van de heren van de Raet verlangen naar huis; ick sal nyet te min mijn best doen omme henlieden op te houden totdat het effect van de poincten ten eynde, immers buyten pericule van belet sel gebracht sijn. Waermede etc.

Utr. 9 Juni. J. de Bie.

38. Ogle [1]) uit Utrecht aan Oldenbarnevelt, 9 Juni 1610. (arch. Holl. 2586).

Mon Seigneur,

Je scay bien que vous estez particulierement informé de tout ce que passe par icy, comme aussi de bon fruit qu'aura produit la juste et sage procedure de messieurs le conseil d'estat, nommément une esperance tres grande d'une subite redinte-

---

[1]) John Ogle, commandeur van het garnizoen binnen Utrecht.

gration de toutes affaires en leur premier estat. Toutefois (mon seigneur) autant que je puis remarquer et entendre des aultres touchant les humeurs et dispositions de ceulx que sont offensez et picques avec ceste derniere publication, ils n'en font qu'attendre une bonne occasion et opportunité pour s'en revenger ou plus haut que possible. A ce fin ont ils leurs conseils et correspondence en tachant (quant est en leur pouvoir) de debauscher les soldats, principalement ceulx qui ont esté longtemps en la ville et avec lesquels ils ont plus familiere acquointance, soit par quelque contract de manage (dont il y a grand nombre dedans la ville) soit par quelque aultre moyen qu'ils scavent les entretenir. Quant au commun peuple, ils poussent par toutes moiens possibles de tenir en eulx la priemere impression laquelle eulx mesmes ont affigees. Et combien qu'il semble en quelques uns d'estre casi de tout effacer pour le present: si est ce que le changement interieur n'est pas telle que ne soient assez aptes et idones de le recevoir derechef sitost que le temps et occasion se presenteront.

Ce que me persuade (mon seigneur) de ne pouvoir accorder avec le conseil de ceulx que pensent subitement amoindrir la garnison et tirer 4 ou 5 compagnies dehors, estant (comme ils disent) chose de trop grande charge pour entretenir une telle garnison dedans une ville que n'est pas frontiere.

Bien est vray ce qu'ils disent en cas qu'on peult commodement faire aultrement, mais veu que ceste place en ceste cojunture n'en est ni moins en dangir ni de moindre consequence qu'une frontiere mesmes, je ne doubte pas que vostre Seigneurie le trouvera bon de continuer la garnison si forte et grande qu'il est au present, jusques que les affaires seront reduites a telles termes qu'on s'asseure si bien de la loyauté des bourgeois par dedans qu'il ne sera pas besoin de garnison en tout.

Entretant si on envoyerait icy une companie cavallarie en place de deulx aultres qu'on voudroit tirer sur quelque occasion:

me semble (soubz correction) que la change seroit bonne pour la seurté de ceulx que desirent de vivre paisiblement par dedans.

Il y en a que parlent de mettre quelques companies de ceulx qu'on appelle wardgelders icy dedans la ville, mais je croy que mes seigneurs les etats ne trouveront bon pour diverses raisons, ce que je laisse de produire pour n'estre trop importun a votre seigneurie, laquelle s'en advisera de ce que trouvera le meilleur. Quant a moy, je ne desire chose autant que de me faire digne de l'honneur et faveur que j'ai receu de vous et de montrer par mes actions que je seray par toute ma vie,

Mon Seign^{r}, votre tres humble et tres fidele serviteur
Jh. Ogle.

Utr. Juni 9
1610, Stil. novo.

39. Ogle uit Utrecht aan Oldenbarnevelt, 15 Juni 1610. (arch. Holl. 2586).

On parle fort icy de tirer quelques companies hors de ce place et de lever au lieu d'eulx six comp. des bourgeois et quatre comp. de wachtgeldters. Comme si avec des 9 comp. là et cinque ou six soldats la ville estoit assez asseurée contre toutes machinations des factionistes. Lesquelles avec les papistes et Jesuites leur confédéres (sans doubte) ne desireroient plus belle oportunité (en ceste cojunture) pour parvenir au but de leur dessein. Car eulx mesmes louent fort ceste proposition, mais j'espère en votre prudence qu'entendrez cest affaire d'une aultre manière et que permettrez pas de diminuer les troupes par dedans, devant qu'on verra que la teste du serpent est de tout brisée. Et si on veult considerer l'assistence et asseurance de ces deulx parties, en verité je ne suis pas si clairvoyant de pouvoir remarquer d'ou il doit sortir. Car quant aux burgeois que doivent estre de melleur qualifiés et plus riches de la villes, c'est a

croire qu'en temps de dangier ils ne s'exposeront point en hazard. Quant aux wachtgelders ou demi gagés, priemerement ils seront (comme toujours de coustume) vilipendu des soldats (cause continuelle des querelles), secondement des aultres bourgeois que font profession déja de ne vouloir souffrir des gens de telle qualité, ce que font des soldats et peuvent faire avec mellieur reputation; dernierement est fort a presumer que ces gens là en temps du danger serviront plus tost ceulx de la faction que non pas a mes seigneurs les estats; la plus grand part d'eulx que prendront les gages estants à cest heure de la faction mesme. Et c'est une de leur practiques de mettre un bon nombre de leur asseurés entre ces comp. de wachtgelders. Je laisse tout à la discretion de votre Seigneurie ne doutant pas si non que fera ce que sera mieulx pour la réputation de l'estat mesme.

J'espère aussi que ne prendra pas en mauvaise part ce que je dis sincerement et de bonne conscience et peux d'estre pour la service publique. Je me confie en vous et reste

Mon Seigneur, votre tres humble et tres
fidèle serviteur

Utrecht J. $\frac{5}{15}$ 1610. Jh. Ogle.

40. Hamel [1]) uit Utrecht aan Oldenbarnevelt, 2 Juli (oude st.) 1610, met antwoord van Oldenbarnevelt, 14 Juli 1610. (arch. Holl. 2586).

Ed. etc.

Aengecomen wesende tot Utrecht met die goede schriftelijke meeninge van H. M. heeren St. Gen., is eendrachtelijk bij de heeren Staten 's lands van Utrecht resolutie genomen, dat d'onwillige souden den eedt doen, bij de uytspraeck van den Raed v. State haer opgelegt, ofte souden moeten vertrecken,

[1]) Gerard Hamel, de nieuwbenoemde advocaat der Staten: zie Bijlage 34, einde.

ende eerstelijck dvoors. Heyndrick van Helsdingen, die was inventeur van de opgeworpen swaricheyt, soo verre dheeren Staten geen formelen eedt en deden ofte renoveerden. Dien volgende es oock de voors. Helsdingen ontboden in de volle vergaderinge van de Staten, hem aangeseyt voors. resolutie ende goede meninge zoo van H. M. heren St. Gen. als van de heeren St. v. Utr. ende Z. Ex[cie], met vermaninge dat hij soude gedencken dat hij nyet alleen hierin opinatreerde ende uyt misverstant, maer oock anderen dede opinatreren tot nyewe onruste, ende nademael hij den eedt soude moeten doen ofte vertrecken, dat hij hem selve hadde te wijten, zoo hem, bij gebreken van eedt te doen, onlust van vertreck overquame, nadelich hem, sijn eer ende schadelick voor sijn kynderen.

Het is qualick te verhalen in wat voeghe hem tselve es angeseyt, mer heeft daerjeghen wonderlick uitgevaren, daertoe all tenderende ende daerbij persisterende dat dheeren Staten haeren eedt oock gehouden waren te doen ofte te renoveren, ende dat d'acte nae de uytspraecke geformeert nyet genouch en was, mengende in sijn propoosten dat hem leet was mijnenthalve dat mijn eerste commissie was geweest om brieffkens in den Haghe te reysen. Ick hebbe hem aengeseyt dat daer geen plaets en gaff te disputeren opte saecke, dat hij nyet en hadde te disponeren, maer bij sijn wettige overicheit was gedesponeert, dat hij hem verclaeren moste rondelick off hij den eedt doen wilde off nyet; ende es even hart gebleven, well gemoveert sijnde eenigszins, maer daerbij blijvende dat hij anders geenen eedt en wilde doen, daerop terstont hem geadverteert is, binnen 24 uur te vertrecken ende bij de schout daervan d'insinuatie doen doen; hij heeft hem even trots gehouden; die stadt es met verscheyden byloop van buerten, callen en rallen voll geweest, meest gepersuadeert sijnde dat dheeren Staten den eedt behoorden te doen; desen ongemerckt heeft men de saeck gedreven en soo verre beleyt dat de tijt ontrent tweemael 24 uren omme gecomen wesende, mits de goede sondach ende uitdeelinge van t avontmaal tusschen beide vielen, die tweede insinuatie es gedaen

om bij sonneschijn desen dach te vertrecken; voor de avont es hij bedacht geweest ende heeft doen weten dat hij pareren wilde, utor ipsius verbo, ende tselve wesende ambigue: off om eedt te doen of te vertrecken, heeft hem noch naerder verclaert, en vort den eedt gedaen, hem genoughende mette acte, nadat hem expresselijck was aengeseyt dat hij nyet anders soude hebben als die acte, die ander genouch was geweest. Hiermeede hoope ick dat wij hier onse swaricheyt te boven sijn, ende heeft daertoe geholpen sonderlinghe dat mijn heeren Staten gaen willecomen sijn Excie,[1]) naedat Canter daer all bij was geweest, ende waeren gepreoccupeert sijn Excie de gelegenheyt van de saecke aen [te] dienen ende watte swaricheyt datter scheen te wesen, ten eynde Z. Excie de autoriteyt van de heeren Staten soude stijven, zoo hem yemant openbaarlijck afslaen soude willen, daerop S. Excie rondelick verclaerde alrede sulcks aan Canter gedaen te hebben, die wonderlicke propoosten hem hadde gehouden ende even bitter als oyt te voren ende buyten twijfel noch meer gedaen moe[s]te hebben, soo men stroyde van requeste te sullen gepresenteert worden, daervan niet geen vernomen heeft ende daerop geen apostille sijn verwaert. Godt, die een vredegodt es, will alhier vrede planten onder de gemeente, daertoe de tijt wasdom moet geven. DHollander heeft nu hier gedaen, soo dray es mijnen koeck hier verbrant.

Ed. etc. de Almachtige wil alles ten besten stieren ende Uwe Ed. sparen tot welvaren van 't Landt, mij UEd. manderend ende dheer Ledenberch ten dienste.

Utr. 2 Juli 1610. G. Hamel.

---

[1]) Maurits was van Zondagmiddag (1 Juli) 4 uur tot den volgenden morgen 5 uur in de stad, op zijn doortocht naar Kleef; zie Utr. Kroniek in dato.

Antwoord van Oldenbarnevelt, onder bovenstaanden brief geschreven.

Mijn Heer,

De uwe van den 2den deser hebbe ick wel ontfangen ende UE. bedanckt van de advertentien, mij daerinne gelevert. Wensche dat volgens U goede meyninge alle swaricheyt aldaer mochte overcomen sijn ende dat de humeuren gelijckelijck nae orde, eenicheyt ende oprechte vrede gedisponeert mochten werden. Dat van Godt de Here te bidden is, maer de overheyt moet met autoriteyt daertoe arbeyden, als ick vertrouwe dat naer noot gedaen sal worden ende dat UE. daerop de goede hand houden sal.

Mijn heer, bidde ick dHeer Almachtigh de regeeringh aldaer tot ruste ende welstant te brengen ende UE. te houden in sijn heilige bewaringhe; uit 's Gravenhage, den 14den Juli 1610, stilo novo.

41. Ogle uit Utrecht aan Oldenbarnevelt, 4 Augustus 1610. (arch. Holl. 2586).

Mon Seigneur,

Je ne doubte pas que vous estes assez adverti des insolences tres dangereuses, perpetrees par icy dimanche et mardi passees [1]), et ce par quelques bourgeois que ne cherchent aultre chose que tout renverser et amener en une confusion. Je laisse de parler particulierement, car j'espere que votre Seigneurie me mandera pour le parler en bouche. Je n'en ay voulu venir sans votre ordre, mais me semble qu'il est plus que necessaire que je viene pour un peu de temps par delà afin de vous communiquer ce que je sens de notre estre par deça. Sur ce (mon seigneur) en attendant ce que vous me plaira mander, je vous baise les mains et demeure à jamais,

votre tres humble et tres obligé serviteur

Utrecht, Augusti 4. Jh. Ogle.
1610 St. nov.

[1]) Namelijk de opstootjes ter gelegenheid van de kermis: zie res. Vroedschap Utrecht op 30 Juli (oude st.) 1610.

BRONNEN.

I. Het oproer in 't algemeen.

1. v. Meteren. Historie enz. dl. X pg. 244 vg.
De editie van 1611 geeft een kort, zakelijk verhaal. In die van 1614 is „het stuck van Utrecht" „behoorlijck gedresseert tot vol genuegen ende contentement van de Ed. Mo. heeren staten 's lants van Utrecht". (Zie Fruin, Verspr. Geschr. VII pg. 383 vg., of Dodt v. Flensburg, Archief voor Kerkelijke en Wereldlijke Geschiedenissen dl. V pg. 31, 32).

2. Wagenaar. Vaderl. Historie dl. X pg. 25 vg.

3. Van der Sande. Nederlandsche Historiën. boek V.
Weinig belangrijk.

4. Van der Kemp. Leven van Maurits dl. III.
Belangrijk om de aanteekeningen, o.a. uit Resol. Raad v. State.

5. Motley. Leven en sterven van Oldenbarnevelt dl. I.
Belangrijk om de aanteekeningen en de verwijzing naar hs. Alg. R. Archief (pg. 128 noot 2, 129 noot 1), het uitgangspunt van mijn onderzoek.

6. Kroniek van Cornelis Cornelisz. van Utrecht.
Dodt van Flensburg, Archief enz. dl. VI pg. 9 vg.
Het orgineel: bibl. Gem. Arch. Utr. no. 442.
Een afwijkende copie: ibid. no. 441.

In 't kort bij: Dusseldorp, Annales. ed. Fruin (Werken Hist. Genootsch. 3de serie 1).

Gememoreerd bij Naber: Calvinist of Libertijnsch?

II. Bijzonderheden.

A. Gedrukte stukken.

1. Res. St. Gen. 3 Febr.—27 Dec. 1610: Dodt IV pg. 129—192.

2. Res. Raad v. State 31 Maart—24 April: ibid. pg. 193—206. 24, 27, 28 Maart bij v/d Kemp III pg. 290 vg.

3. „ Staten v. Utrecht 25 Jan.—17 Febr. en 11 April—6 Dec. 1610 (oude st.): Dodt VI pg. 137—187.

4. „ Vroedschap Utrecht 21 Jan.—2 Febr. en 28 April—5 Dec. 1610 (oude st.): Dodt IV pg. 210—226.

5. Stukken betrekking hebbende op de onlusten te Utrecht: Dodt IV pg. 226—277.

De voornaamste hiervan:

Remonstranties der burgerij, pg. 226 vg.

Bericht der Staten v. Utr. op 't Recueil v. poincten, pg. 235 vg.

Poincten differentiael met toelichting, pg. 245.

Remonstrantie ter weerlegging hiervan door Staten v. Utr., pg. 252.

Specificatie van de bezwaren, ingebracht tegen de rekeningen der Staten door Canter en Helsdingen, pg. 262.

Cort Vertooch (pamflet der nieuwe regeering), pg. 244.

Cort Bericht (antwoord der Staten hierop), pg. 270.

6. Brieven van Tersteghe e.a. aan Ledenberg 13 Maart—9 Aug. (oude st.): Dodt V pg. 144 vg.

7. Memorie v. Besogne, . . . gedaan . . . 19 en 20 April aan de regeerders der steden Dordrecht, Rotterdam en Gouda: Tijdschrift voor Geschied. Utrecht III pg. 1 vg.
Ook in gem. arch. Utr. bibl. No. 445.

8. Hulsebos. Episode uit 't kerkelijk leven in Utrecht in de jaren 1610 en 1611.
Stemmen v. Waarheid en Vrede, 1904, pag. 525 vg., gem. arch. Utr. bibl. No. 457.

9. Brieven v. Utenbogaert. ed. Rogge. Werken Hist. Gen. Nieuwe Serie No. 11. (Nos. 95, 96, 110).

10. v. d. Water. Utrechtsch Placcaatboek, passim.

B. Archivalia.

1. Algem. Rijksarchief, 's Gravenhage.

   a. invent. Holland 2586 (2 dln.)

   inhoud: α. Brieven van Egbertsz, Ledenberg e.a. aan Oldenbarnevelt.
   β. Concepten en kladaanteekeningen van Oldenbarnevelt.
   γ. Copieën van verschillende officieele stukken en enkele brieven op deze onlusten betrekking hebbende.

   b. invent. Holland 2583^c.

   Oldenb. aan Ledenb. en de Bie 17 Mei, en aan Amersfoort 16 Aug. 1610.

   c. arch. St. Gen. 4760 vg.: ingekomen stukken bij St. Gen. over 1610.

   Hierbij enkele elders niet voorkomende stukken, o.a. „Redenen en oirsacken" (bijl. 1), „Recueil v. alle de poincten" (bijl. 2) e.a.

2. Rijksarchief Utrecht.

   a. arch. Staten v. Utrecht. No. 364^{46}.
   Recueil enz. met uittreksel door burgemeesters en concept antwoord van de Staten.

   b. ibid. No. 364^{45}: „Waerachtig Verhael", bevattende:

   α. „concept opt creëeren van den magistraat" (bijl. 5).
   β. memorie v. Ledenberg (bijl. 35).
   γ. „Cort Bericht" met correcties van de hand van Ledenberg.

   cf. ibid. no. 385, concept voor 't „Cort Bericht", van de hand v. Ledenberg.

   c. ibid. No. 387: getuigenverhooren e. a. van 1611.

3. Gemeente-Archief Utrecht.

   1. cat. arch. II. No. 159. Minuten en uitgaande brieven van de vroedschap vanaf 1609.

   2. ibid. No. 63. Lias brieven van en aan de vroedschap betreffende de onlusten in 1610.

   De meeste uit de maand April (onderhandelingen met den Raad van State) en copieën der officieele stukken.

3. bibl. 447. o. a. afschrift van de bij den Raad ingekomen stukken inzake de onderhandelingen met den Raad v. State.

Verder geraadpleegde werken:

P. L. Muller. De Wording van den Staat der Vereenigde Nederlanden.

P. L. Muller. Onze Gouden Eeuw dl. I pg. 418—433.

Tegenwoordige Staat der Vereenigde Nederlanden, dl. XI.

Mr. S. Muller Fzn. Onze kerkelijke toestanden in de 16de eeuw. In: Schetsen uit de M.E. Nieuwe Bundel.

Mr. S. Muller Fzn. Fin de Siècle. (ibidem).

Mr. S. Muller Fzn. Het Forum Academicum der Utrechtsche Hoogeschool, in: Rechtshistorische opstellen, aangeb. aan Mr. S. J. Fockema Andreae.

Diarium v. Aernout v. Buchell. Werken Hist. Gen. 3de serie no. 21.

Gedenkschrift Joris de Bye. Bijdr. en Meded. Hist. Gen. XI.

H. C. Rogge. Utenbogaert en zijn tijd. dl. I en II.

H. C. Rogge. Jac. Taurinus en de Utrechtsche kerk in 't begin der 17de eeuw.

R. Fruin. De wederopluiking van het Katholicisme. (Verspreide Geschriften dl. III).

R. Fruin. Over Motley's Geschiedenis der Vereenigde Nederlanden. (ibid.).

W. P. C. Knuttel. De toestand der Nederlandsche Katholieken tijdens de Republiek dl. I.

G. Brandt. Historie der Reformatie dl. II.

Winwood Papers. dl. III.

A. le Cosquino de Bussy. Het ontstaan der Satisfactie van Utrecht.

P. Bor. Geschiedenis der Nederl. enz. oorlogen.

D. G. Rengers Hora Siccama. De geestelijke en kerkelijke goederen enz.

H. Verloren van Themaat. Geschiedenis der Vicariën in de provincie Utrecht enz. (Bijdr. en Meded. H. G. dl. IV).

J. Acquoy. Een bijdrage tot de geschiedenis der geestelijke goederen. (Arch. voor Ned. kerkgeschiedenis dl. VII).

P. J. Blok. Geschiedenis van het Nederl. Volk (tweede druk).

G. Busken Huet. Verslagen van onderzoekingen naar archivalia te Parijs enz.

Politijck en Militair Hantboecxken.

N. van der Monde. Beschrijving der stad Utrecht.

J. Reitsma. Geschiedenis der Hervorming en der Hervormde kerk der Nederlanden.

H. C. Rogge. De confiscatie van de goederen van Gilles van Ledenberg. (Bijdr. en Meded. H. G. dl. XXV).

Brill. Jhr. Dirc Canter, in: Voorlezingen over de Geschiedenis der Nederlanden II stuk 5.

STELLINGEN.

1. Het is gewenscht, dat aan het leven en werk van Oldenbarnevelt, in verband met de wordingsgeschiedenis onzer Republiek, een nader onderzoek gewijd wordt.

2. Het autoriteits-systeem van Oldenbarnevelt beantwoordde aan de behoefte van zijn tijd.

3. Ten onrechte beschuldigt prof. Blok (Geschied. Ned. Volk II pg. 423) Maurits in 1610 van partijdigheid ten gunste der burgerij.

4. Het is onjuist, het oproer te Utrecht in 1610 te beschouwen als uiting eener „democratische" partij.

5. Ten onrechte vat Dr. Mr. S. Muller F.zn. („Het Forum Academicum der Utrechtsche Hoogeschool" in: Rechtshistorische opstellen, aangeboden aan Mr. S. J. Fockema Andreae, pg. 233) het instellen van den erfraad te Utrecht in 1584 op als een concessie aan de partij der burgerij.

6. Terecht noemt prof. Gooszen (Geloof en Vrijheid, 1880 pg. 364) het Calvinisme een reactie *in* de Hervorming *tegen* de Hervorming.

7. Ten onrechte verklaart de Raaf in zijn uitgave v. Elckerlyc de uitdrukking: „sonder verlaet" als „in ronde woorden". (aanteek. op Elckerl. regel 285).

8. De definitie van „humor" door Multatuli (Ideën 1ste bundel 158—163) gegeven, is ten eenenmale onjuist.

9. Van Eedens critiek op Boutens gedichtje „Goede Dood" (v. Eeden: Nieuwe Nederlandsche Dichtkunst pg. 31 vg.) is in hooge mate onbillijk.

10. Ten onrechte vat Sattler („Die religiösen Anschauungen Wolframs von Eschenbach" pg. 50) de woorden: „ich louc durh ableitens list vom grâl wiez umb in stüende" (Parzival 798, 6, 7) op als uitsluitend betrekking hebbende op de kwestie der z.g. „neutrale" engelen (Parz. 798, 11 vg.)

11. De „paedagogiek van Jan Ligthart" is niet zonder meer voor de practijk bruikbaar.

12. Het leerplan voor geschiedenisonderwijs, gegeven door Dr. de Vletter (Over Geschiedenisonderwijs pg. 16 vg.) onderstelt bij de leerlingen een hooge mate van ontwikkeling of begaafdheid.